

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΕΥΣΤ. ΛΑΓΑΚΟΣ, ΠΘ. ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΓΡΟΣ, ΒΕΡΑ ΚΟΡ-
ΦΙΩΤΟΥ, ΘΑΝ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΗΣΑΝΘΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ
ΜΗΤΡΟΦΑΝΟΥΣ, ΤΟΓΛΑ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ, ΙΑΚ. ΚΥΘΡΕΩΤΗΣ, ΚΩΣΤΑΣ
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ, ΔΗΜ. ΣΤΑΥΡΟΥ, Α. ΦΥΛΑΚΤΟΥ, ΚΙΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΥ, Π.
ΤΣΑΕΒΑΝΤΟΣ, Γ. ΔΑΪΝΕΡ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, ΤΕΟΧΑΡ
MICHADAS, ΧΡ. ΧΡ., ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, Κ. ΠΡΟΣΗΣ.

162

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ἀνδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 65900

Ἐτησία συνδρομὴ	£ 1,500 μίλς
Ἐτησία συνδρομὴ διὰ βιβλιοθήκες, σχολεῖα, ὀργανισμοῦς	£ 2,000 μίλς
Ἐτησία συνδρομὴ ἐξωτερικοῦ	£ 2,500 μίλς
Τιμὴ Τεύχους	£ 0.250 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.
Τὰ ἀνάτυπα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΣΤ. ΛΑΓΑΚΟΥ: Χαιρετισμὸς κατὰ τὸ φιλολογικὸν μνημόσυον τοῦ Κωστῆ Παλαμιᾶ	145
ΠΓΘ. ΔΡΟΥΣΙΩΤΗ: Τρία ποιήματα	146
Κ. ΜΑΥΡΟΥ: Τρία ποιήματα	147
ΒΕΡΑΣ ΚΟΡΦΙΩΤΗ: Τέσσερα ποιήματα	148
ΘΑΝ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ: Ἀπέραντος ἄνθρωπος	149
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Δύο ποιήματα	150
Α. ΜΗΤΡΟΦΑΝΟΣ: Ὁ πόνος στὴν ποίηση τοῦ Γργ. Νατσιανζηνοῦ	151
ΤΟΥΛΑΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ: Εἶναι φρικτό...	158
ΙΑΚ. ΚΥΘΡΕΩΤΗ: Ὁ σημαιοφόρος	159
ΚΩΣΤΑ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗ: Δύο ποιήματα	161
ΔΗΜ. ΣΤΑΥΡΟΥ: Μεταφράσεις Macleish καὶ Webster	163
Α. ΦΥΛΑΚΤΟΥ: Σολωμικοὶ ἀπόηχοι στὸ «Ἀξίον Ἔστι» τοῦ Ὁδ. Ἐλύτη	165

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κίκας Ὀλυμπίου: Στὸν Διγενῆ — Π. Τελεβάντου: Μία ἐνδιαφέρουσα ἐκδήλωση τῆς Κοινωνιολογικῆς Ἑταιρείας — ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ — Γ. Δάϊνερ: Ἀρκαδία — Γ. Ἰάβνη Παπαδόπουλου: Ἐνα πιστεύω — ΕΒΝΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ — Τεοहार Μιχαδάς (μετ. Χρ. Χρ.): Ρουμανικὸ περιοδικὸ γιὰ τὸν Κύπρο Χρυσάνθη — Κ. Χρυσάνθη: Ἐνας Ὀγγρος Νεοελληνιστῆς — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Ν. Παναγιώτου: Στ. Ι. Κουρούση «Μανουὴλ Γαβαλᾶς εἶτα Ματθαῖος Μητροπολίτης Ἐφέσου» — Κ. Προύση: Ρ. Κατσελλῆς «Στὰ βουνὰ τῆς Τραμουντάνας», Νεδ. Δημητρίου «Διηγῆματα» — ΓΕΝΙΚΑ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ — ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ.

ΒΙΒΛΙΑ Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ

ΛΥΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (Κρατικὸ Βραβεῖο Ποιήσεως Ἑλλάδος) σελ. 474	£ 3,000
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ I (τῆς γλυκείας χώρας Κύπρου) (4 νοβέλλες)	σελ. 276 £ 2,500
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ II (ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο ἑνὸς γιατροῦ) (μυθιστόρημα)	σελ. 112 £ 1,250
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ III (ιστορίες ἀπὸ τὴν Κύπρο τὴν ἀγέρηνη) (49 διηγῆματα)	σελ. 224 £ 2,250

Πωλοῦνται στὰ βιβλιοπωλεῖα καὶ στὴν «Πνευματικὴ Κύπρος»

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.

Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεῖα «ΘΕΟΠΡΕΣ», Τηλ. 44940, Λευκωσία.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Πνευματική Όμάδα: ΦΡΙΞΟΣ ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΔ'

ΜΑΡΤΗΣ 1974

Άρ. 162

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΕΣΒΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Κ. ΕΥΣΤ. ΛΑΓΑΚΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ
ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ

ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Με συγκίνησιν βαθυτάτην ὑπεκλίθην πρὸ ὀλίγου εἰς τὸν ἀνδριάντα τοῦ ποιητοῦ τῆς Φυλῆς Κωστῆ Παλαμᾶ. Κατέθεσα φύλλα δάφνης καὶ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἤχουσαν οἱ γνωστοὶ στίχοι τοῦ «Στὴν Κύπρο τὴν ἀέρινη τὴ μακαρία τὴ γῆ στ' ὠραῖο πολύπαθο κορμὶ ἢ ἀγνή ψυχὴ δὲν ἔσθῃσε».

Ὁ δραματιστής, ὁ μεγάλος στοχαστής, ὁ ἐθνικὸς θάρδος, ζωντανεμένος ἐμπρὸς μου ἀπὸ τὴν τέχνην τοῦ Φαληρέα, ἐφάνη ἐκείνη τὴν κατανοητικὴν στιγμὴν τῶν ἀποκαλυπτηρίων, νὰ φιθυρίζῃ τοὺς προφητικoὺς τοῦ στίχους:

«Τοῦ Ἡρακλῆ τὸ ρόπαλο τὸ πῆρε καὶ κυνήγησε τὸν ξένο,
ἐκδικητής,
κ' ἐσὲ λημέρι τοῦ ἔκαμε, τὸ κάλεσμα προσμένοντας τὸ μέγα,
ὁ Διγενῆς».

Ἀγάπησε μὲ πάθος τὴν Κύπρο ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς καὶ ἡ Κύπρος τὸν ἀγάπησε, τὸν ἐτίμησε καὶ τὸν τιμᾶ. Τὸν προέβαλε πρώτη ἢ Λεμεσὸς κί' ἀργότερα ἢ Πάφος τοῦ ἔστησε ἀνδριάντα καὶ καθιέρωσε τὴν Παλαμικὴν Γιορτὴν τῆς. Σήμερα ἡ Λευκωσία ἔχει τὸν δικὸν τῆς Παλαμᾶ, χάρις εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου. Εἶναι ἄξιος συγχαρητηρίων καὶ ἐθνικοῦ ἐπαίνου ὁ Πνευματικὸς Ὁμιλος. Εἰς τὴν λαμπρὰν προσφορὰν τοῦ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα προσέθεσε σήμερα ἓνα βωμὸν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἰδέαν καὶ τὰ μεγάλα εὐγενῆ δράματα τῆς Φυλῆς.

Διὰ τὰ δράματα αὐτά, τὰς ὑψηλὰς ιδέας, τοὺς θαθεῖς στοχασμοὺς καὶ τὸ ἔργο τοῦ ποιητοῦ, τὸ ὁποῖον ὁ Κύπρος Χρυσάνθης ἐχαρακτήρισε «τὸ μεγαλύτερον πνευματικὸν κεφάλαιον γιὰ τὴν Κύπρο», θὰ σᾶς ὀμιλήσουν διακεκριμένοι διανοούμενοι καὶ συγγραφεῖς.

Θὰ ἤθελα πρὶν τελειώσω τὸν σύντομον αὐτὸν χαιρετισμὸν νὰ προσθέσω ὅτι ἡ

* Τὴν Τετάρτην, 27ην Φεβρουαρίου 1974, ὄραν 7 μ.μ. εἰς τὸ Δημοτικὸν Θέατρον Λευκωσίας.

Πρεσβεία τῆς Ἑλλάδος αισθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ κάμῃ, δι' ἐμοῦ, μίαν μικρὰν προσφοράν. Κατόπιν συνεννοήσεως μὲ τὸν κ. Ὑπουργὸν Παιδείας Κύπρου, καλῶ τοὺς μαθητὰς τῆς τελευταίας τάξεως τῶν Γυμνασίων τῆς Κύπρου, ὅπως μέχρι τέλους τοῦ σχολικοῦ ἔτους συγγράψουν μελέτην διὰ τὸ ἔργον τοῦ ἔθνικοῦ μας θάρδου. Εἰς τὰς τρεῖς καλύτερας μελέτας θὰ ἀπονεμηθοῦν ὑπὸ τῆς Πρεσβείας χρηματικὰ βραβεῖα 100, 75 καὶ 50 λιρῶν ἀντιστοίχως. Ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας Κύπρου θὰ συγκροτηθῇ Ἐπιτροπὴ, ἣ ὁποία θὰ κρίνῃ τὰς ἐργασίας καὶ θὰ ἐπιλέξῃ τὰς τρεῖς καλύτερας. Τὴν προεδρίαν τῆς Ἐπιτροπῆς παρακαλοῦμεν, θερμῶς, ὁ Ὑπουργὸς Παιδείας καὶ ὁ ὑποφαινόμενος, ὅπως ἀναλάβῃ ὁ Δρ. Κωνσταντῖνος Σπυριδιάνης.

Ἐλπίζω νὰ μοῦ δοθῇ ἡ μεγάλη χαρὰ νὰ εἶμαι καὶ πάλιν μεταξὺ ὑμῶν τὴν ἡμέραν τῆς ἀπονομῆς τῶν βραβείων εἰς τοὺς Ἑλληνοπαῖδας. Εἰς αὐτοὺς ἀνήκει πλέον ὁ Παλαμᾶς, εἰς αὐτοὺς ἀνήκουν οἱ στοχασμοὶ του, εἰς αὐτοὺς παραδίδομεν τὰ ὄραματα καὶ τὰς ὑποθήκας τοῦ μεγαλόπνοου ἔργου του. Καὶ εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς ἀπονομῆς τῶν βραβείων θὰ ἀκουσθῇ ἡ φωνὴ τοῦ Δημήτρη Λιπέρη:

«Γιορτάζουσιν τὰ Γράμματα τῆς ὁ Παλαμᾶς γιορτάζει
τῆς ὁ Μούσες κανατζιεύκουντον τῆς ἔχουν κρυφὸν καμάριν...».
«Τῆς ἔτσι γιὰ τούτην τὴν τιμὴν, τὴν δόξαν μας τὴν μάλην,
Ἡ Ρωμιουσὴν σιαίρεται ποὺ μίαν μερκὰν ὡς ἄλλην...».-

ΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Στὸν ἀξέχαστο φίλο καὶ ποιητὴ Κώστα Οδράνη

Ὅχι ἀκριβὲ δὲν πέθανες σὰν ὄλα, σὰν καὶ πάντα,
ζῆς μὲς στὴ μνήμη τοῦ εἶναι μας βαθεῖα τὴ μυστικὴ,
ἡ νοσταλγία κι πλήξη σου γλυκὴ μὴ μπαλάντα
θὰ μᾶς ξυπνοῦν τῶν στίχων σου τὴν τέλεια μουσικὴ.

Ζῆς σὰν καὶ τότε στὰ γλυκὰ τὰ ἐφηθικά μας χρόνια,
μὲ τὴ βαθεῖα αἱματόβαφη κι δλάνοικτη πληγὴ,
τὰ κουρασμένα ὡς ξύπναες τοῦ πάθους μας ἀηδόνια
πότε γιὰ ρέμβη κι ὄνειρο καὶ πότε γιὰ φυγὴ...

Σὰν σ' ἔκσταση ἐλατρεῦαμε χωρὶς καμμὴν ἐλπίδα
τοὺς στίχους σου ποὺ ἐγήτευαν σὰν μαγεμένοι αὐλοὶ
ντυμένοι μίαν ἐξωτικὴν κι ἀπόκοσμη ἀλουργίδα
κι ὁ πόθος τοῦ ἀνεκπλήρωτου μακρυὰ νὰ μᾶς καλεῖ.

Μαζὶ μὲ σὲ ταξιδευτὲς στῶν χιμαιρῶν τὴ χώρα,
Βελλερεφόντη τ' ἀπιαστοῦ τοῦ ὄνειρου τῆς ζωῆς,
στραγγίζοντας τὸ μυστικὸ, τοῦ τραγουδιοῦ σου ἰχώρα
σὰν μᾶς ὁπώρας τὸν χυμὸ γλυκιάς μεθυστικῆς.

Ὅχι ἀκριβὲ δὲν πέθανες σὰν ὄλα, σὰν καὶ πάντα,
ζῆς μὲς στὴ μνήμη τῶν καιρῶν βαθεῖα τὴ μυστικὴ,
ἡ νοσταλγία κι ἡ πλήξη σου γλυκὴ μὴ μπαλάντα
θὰ κοινωνοῦν τῶν στίχων σου τὴν τέλεια μουσικὴ.

ΝΕΚΡΟΦΙΛΙΑ

Κλαίω πικρά για τις αγάπες μου,
κάθε φορά που τις θυμάμαι
τις πεθαμένες τις αγάπες μου,
μες στις βραδυές που δεν κοιμάμαι.

Κλαίω, γιατί δεν σφιχταγκάλισα
τη ζωντανή κορμοστασιά τους,
μόνο θουβά τις νεκροφίλησα,
μες στη γαλάζια φορεσιά τους.

Κλαίω γιατί δεν λυτρωθήκανε
οί ακριβώτατοί μου πόθοι,
και με παιδεύουνε βρυκόλακες
σάν μυστικό που δεν ειπώθη.

Κλαίω τη νιότη που δεν χάρηκα
κι' ό,τι σκορπίστηκε χαμένο
άπ' τής καρδιάς τό δισκοπότηρο
σάν αίμα ποδοπατημένο.

Κλαίω μὰ δεν προσμένω απόκριση
μήτε ζητώ να τὰ εξηγήσω
μονάχα λαχταρώ τόν θάνατο,
να λησμονήσω και να σβήσω.

ΝΥΧΤΑ ΣΤΟ ΣΟΥΝΙΟ

Δίσκο άσημένιο ή θάλασσα να λάμπει του Σαρωνικού
Άπάνω ως κρίνο έραλδικό από φίλντισι φεγγάρι
Κι' ανάμεσα στα έρείπια τ' αρχαίου ναού του έρημικου
Δέομαι μιας πασίχαρης θρησκείας άπομεινάρι

(τελική μορφή)

ΠΥΘΑΓΟΡΑ Ν. ΔΡΟΥΣΙΩΤΗ

ΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΣΥΝΕΙΔΗΤΟ ΟΝΕΙΡΟ

Κάποιο φθινόπωρο
γκρίζα πνοή
είχες φθάσει
σκίρτημα ήταν τό ταξίδι σου έντονο.
Ίριδισμοί
μες την άτμόσφαιρα
άπ' τὰ μάτια σου
κύτταξαν περιεργα
δειλά την άνυποπτη φύση
φυλακισμένα

τὰ συναισθήματα.
Προσμονή
θά σ' έλεγα
και όνειρο φευγάτο.
Κάποιο φθινόπωρο
ξέπλενες τὰ κίτρινα φυλλάματα
στή γή
πνοή έλεύθερη
είλικρινής.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ

Σειρές οί πόρτες κλειστές
 βρεγμένες
 τή βροχή αποκρούουν.
 Κτυπάνε οί φιλοδοξίες
 τὰ σύγνεφα
 πίσω οί διάττοντες
 κατρακυλοῦν
 κάποιος τούς εἶδε
 μᾶς τὸ εἶπε
 δὲν τὸ πιστέψαμε.
 Δικαιολογήσαμε τὴν ἀποτυχία μας

τρέξαμε στὴν ἐκκλησία
 τραγουδήσαμε
 συγκινηθήκαμε
 συγχωρεθήκαμε
 φτιάξαμε τὴ μοῖρα
 γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο.
 Τὰ τραῖνα σφύριξαν
 ξεκίνησαν ἀκτινωτά.
 Μπορεῖτε ἂν θέλετε
 νὰ μᾶς καταδικάσετε.

ΑΠΡΟΣΔΟΚΗΤΗ

Ἄλαργινὴ αὔρα
 θερμὴ
 κάποιες χινοπωριάτικες μέρες
 τὰ κρύσταλλα θόλωναν
 με τὴν ἀγνότητά σου
 τρυφερὴ
 ποὺ ἔσταζε
 ἀποσταγμένη.
 Ἡ ἀπλότητα τῆς σκέψης σου
 σποραδικὰ καταφθάνοντας
 ἀπόθετε ὑγρὴ ἐπιφάνεια
 μοναδικὴ εἰλικρίνεια
 μαζὺ με τὸν ἥλιο
 ποὺ κρῦβονταν
 πίσω ἀπ' τὴς κρύες πνοές.

Ἡ μορφὴ σου
 ὄχι ἔντονη
 ὄχι ἄτονη
 ἀναδεύονταν
 ἄπλωνε
 κλείγονταν σ' ἓνα δάκρυ
 ἀνάδλυζε.
 Τὰ χεῖλη ξεχώρισαν
 ἓνας γλυκὸς ἀναπαμὸς
 στὰ μάτια σου
 τότε
 ποὺ ἔνοιωσα
 πῶς θὰ ἀνάπνεα τὸ νόημα σου.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΥΡΟΣ

ΤΕΣΣΕΡΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

1
 Ἐλγίνια
 μάρμαρα
 εὐαίσθητα
 τραυματισμένα
 τρυφερὰ
 σὰν παιδιοῦ
 τὸ δέρμα.
 Ἐνα κοπάδι
 φυλές
 ἀνάμεσά μας
 κι ἀνάπνεα
 κι ἀνάπνεαν.
 Σάρκα
 ἀπὸ τὴ σάρκα μου
 καὶ ὀστά
 ἀπὸ τὰ ὀστά μου.

2
 Πῶς δρασκελίσαμε
 τὴ νεότητα
 καὶ βρεθήκαμε ξαφνικὰ
 στὴν ἀντίπερα ὄχθη
 μ' ἓνα πλῆθος κενὰ
 ἐνδιαμέσως
 με μιά δέσμη ἀπορία
 στὸ πέτο.

3
 Θέλω
 ν' ἀποστάξω
 τὴ γεύση
 ἀπ' τὰ μάτια σου.
 Θέλω
 νὰ καρφώσω
 τὴ σιὰ
 ἀπὸ τὸ δλέμμα σου.
 Θέλω
 νὰ κτενίσω

τὴν ἀλήθεια
 ἀπ' τὰ μαλλιά σου.

4
 Λευκωσία
 με τὸ συκρατημένο
 χαμόγελο
 Λευκωσία
 με τὴν ἐπαγγελματικὴ
 χειραψία
 Λευκωσία
 με τὴν ἀξιοπρεπὴ
 πικρία
 Λευκωσία
 ραγισμένη
 με ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερη
 εὐπρέπεια
 λέω πότε
 νὰ μπορέσω
 νὰ σὲ ἐκπνεύσω.

ΒΕΡΑ ΚΟΡΦΙΩΤΗ

ΑΠΕΡΑΝΤΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Θέλοντας νά μιλήσω ούσιαστικά
μιλώ μὲ λέξεις μὴ λέξεις, μὲ κραυγές
βαθιά ἀνήκουστες, σὰν αὐτές πού θαρροῦμε
πὼς βγάζουμε στοὺς ἐφιάλτες.

Ἴσως ἔτσι κατορθώσω νά παραβρεθῶ
σὲ λιτανεῖες ἀγίων τελευταίας ἐσοδείας
ἀγίων τῆς πολιτικῆς, τοῦ ποδοσφαίρου, τῆς θρησκείας
ἀγίων προπαντὸς τοῦ κεφαλαίου —
νά συμμετάσχω στὴν ἀνακομηδὴ τῶν ἰδεῶν τους
καὶ νά μιλήσω στίς τελετές αὐτές μὲ λόγους
ἔξω ἀπ' τὸ χρόνο, ἄφωνους, σαλεύοντας μόνο
τὰ καψαλισμένα ἀπὸ τὰ κρεματόρια χεῖλη μου
σὰν πρωταγωνιστῆς βουβῆς ταινίας.

Μιλῶ γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἔτσι καθὼς τὸν βρίσκω
πίσω ἀπὸ τὰ γεγονότα οἰμόζοντα, ἀσύμμετρο,
μισοφαγωμένο.

Μιλῶ γιὰ τίς συγκινήσεις ὅπως τίς βρίσκω
πίσω ἀπ' τὰ νοήματα.

ἽΟνειρεύομαι τὸ δικαίωμα νά ξαναγεννηθῶ
νά γεννηθῶ ἀληθινὰ τούτῃ τῇ φορᾶ
νά διατεθῶ καθαρὰ τούτῃ τῇ φορᾶ
σὰν ὀλόκληρος ἄνθρωπος σὲ ὀλόκληρο φῶς.

Ἴσως εἶμαι ὁ ἐρχόμενος πού κρύβεται
στὸ δάθος τῶν παθῶν του γιὰ νά ξαναγεννηθῇ.
Ἴσως εἶμαι ὁ λυσίπονος φίλος σας πέρα ἀπὸ μυθολογίες.

ἽΟταν προβάλλω θάμαι γεμᾶτος σωτηρία καὶ θαῦμα
μὲ τὴν ἀειθαλῆ ὥρα τῆς ἱστορίας στὴν καρδιά μου.
Οἰκουρὸς ὄφεις σωμαμάτων καὶ ψυχῶν.

Τῶν νέων σωμαμάτων καὶ τῶν νέων ψυχῶν.

ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ένωρίς τὸ βράδυ

ἡ νύκτα ζωντανεύει σκονισμένα ὄνοματα, παλιὰ πουκάμισα καὶ μιὰ ταβέρνα στὴ γωνία μὲ λεύκα καὶ καυσόξυλα κι' ἓνα κρασί τοῦ θεοῦ σὰ φῶς ἀπὸ παράθυρο

στὴ λεύκα ἀπάνω τὸ φεγγάρι γέμιζε τετράδια μὲ ποίηση καὶ ξεχασμένα ἡμερολόγια κι' ἓνα χαμένο μαντολίνο τῆς καρδιάς μας τότε ποὺ τὸ ἡλιόγευμα εἶχε δυὸ κουθέντες φιλικές κι' ἐρχόταν ἡ βραδυὰ μὲ τὸ ξανθὸ μπουκέτο νὰ κερᾶση δυὸ ποτήρια, τρία ποτήρια, τὴν καρδιά της δίπλα στὸ μικρὸ της στήθος, ἀχ πῶς φούσκωνε τὸ τρυφερό!

ἐνῶ μὲς τὸ κλειστὸ σκοτάδι τώρα κατακόβεις τὰ στερνὰ σου κύτταρα χωρὶς νὰ καρτερᾷς ἀφίξεις — τίς γραμμὲς ξυλώσανε τοῦ τραίνου κι' ὁ τηλεγράφος δὲ λειτουργεῖ, καὶ σκέφτεσαι

μιὰ λύση στὸ ποτάμι νοιώθεις τοὺς καθρέφτες μὲ τὰ πρόσωπα τῆς ἀμαρτίας σου πόσες ἰδέες ἐμόλυνες στὶς μεταγγίσεις — τὸ ἄθελά σου δὲν ὑψώνει τοῦ ζυγοῦ τὸ δίσο — τί μοῦ θέλεις τίς προφάσεις

καὶ κάθομαι στὸ σκαλοπάτι γιὰ νυκτερινὸ χαιρετισμὸ μιᾶς γρηᾶς προπαρελθούσης λίγα στεναγμὸ ἀπ' τὴ νυκτερίδα κι' ἓνα φόβο ἀπὸ τὸ πάτημα ληστῆ

ἱστορίες παλιές

ὁ γέρος φόρεσε τὸ δέρμα τζιτζικα μεσοκαλόκαιρα, θυμῆθηκε πῶς κέρδισε τοῦ δεκανέα τὰ δυὸ γαλόνια στὸ Ἄφιδν Καραχισάρ καὶ τοὺς ρευματισμοὺς καὶ λέει γι' ἀντρεισύνες

θυμῆθηκα τὸν κάμπο μας στὴν Κύπρο ποὺ μονάχα βύζαινε τὸ φῶς - βροχὴ δὲν ἔπεσε ἀπ' τὸν περασμένο Ὀκτώβρη, κι' ἔλεγες πολλοὺς αἰῶνες, μόλις τὸ μεσοκαλόκαιρο ἔκαμε μιὰ μπόρα καὶ βλαστήσανε μικράγκαθα κι' ὁ κάμπος ἄλλαξε σὲ πρᾶσινο λυπητερὰ

ὁ χωρικὸς βλαστήμησε τὸν οὐρανὸ κι' οἱ ὄχεντρες ἀφήσαν τὰ βουνὰ καὶ μπήκαν στὰ χωριὰ νὰ θροῦν νερό, δυὸ σκύλλοι δαγκωμένοι ψόφησαν οἱ γάτες εἶχανε δουλειὰ κι' ὑπερωρίες

ἐδῶσανε οἱ ἀρχές ψωμί κι' ἄλατι κι' ὑποσχέσεις στοὺς καταστραμένους χωρικούς, ὑπόγραψαν παραλαβές, οἱ τόκοι θάταν χαμηλοὶ κι' ὁ οὐρανὸς συνέχιζε τὸ γαλανό του βλέμμα ἀτάραχος

κι' ὁ γέρος εἶπε γιὰ τὴν ὑποχώρηση, πείνα, δίψα καὶ ντροπὴ μὲ τὴν οὐρὰ στὰ σκέλια πέταξε τὸν τίτλο, σκέφτονταν γιὰ τὸ τομάρι του καὶ γιὰ τίς δυὸ ἀδερφές του στὸ χωριὸ, τὰ βρῆκε μαῦρα κι' ἔριμα στὴν ἐπιστροφή, πουλήθηκε τὸ σπίτι καὶ τὸ περιβόλι κι' ἤρθε ἐδῶ στὴν πολιτεία ρακένδυτος...

κι' ἀκούγαμε τριγύρω τὸ τεμπέλικο μεσοκαλόκαιρο νὰ χασμουριέται μὲς τὴ λεύκα δίπλα στὸ ξανθὸ ποτήρι τέλειο ποίημα

Ο ΠΟΝΟΣ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ

Ὁ ὁμιλητὴς ποὺ καλεῖται νὰ μιλήσῃ στὶς τέτοιες ἑορτὰς ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι παθαίνει σὰν τοὺς Τρῶες, ὅπως τοὺς παρουσιάζει ὁ Καβάφης στὸ ὁμώνυμο ποίημά του. Γιατί ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἀνεβαίνουμε στὸ βῆμα νὰ μιλήσουμε σ' ἕνα ἀκροατήριό ποὺ ξέρομε ἀπὸ πρὶν ὅτι στὴ συντριπτικὴ πλειοψηφία θὰ προτιμοῦσε νὰ ἀσχολεῖτο μὲ ὅ,τιδήποτε ἄλλο παρὰ νὰ κάθεται καὶ νὰ μᾶς ἀκούῃ, αὐτόματα ἔχουμε καὶ τὴν πικρὴ γεύση πὺς οἱ προσπάθειές μας εἶναι σὰν τῶν Τρῶων. — Ἡ πτώση μας εἶναι βεβαία.

Ὅμως δὲν τρέχουμε δλόγυρα στὰ τεῖχη ζητώντας νὰ γλυτώσουμε μὲ τὴ φυγὴ — ἄνκαι μόλις μοῦ ἀνετέθη νὰ μιλήσω στὴ σημερινὴ γιορτὴ κάτι παρόμοιο πῆγα νὰ κάμω — κι ἄς μοῦ συγχορευθῇ ὁ ἐξομολογητικὸς τοῦτος τόνος. Ὅμως δὲν ἔφυγα· στάθηνκα· ἂν στάθηνκα ὅμως εἶναι ὄχι γιατί ξέρω πὺς περισσότερὴ τιμὴ τοὺς πρέπει αὐτοὺς ποὺ προβλέπουν πὺς οἱ Μῆδοι ἐπὶ τέλους θὰ διαβοῦνε· ἀλλὰ πρῶτα ἀπὸ καθῆκον· ἐκεῖνο ποὺ μᾶς κάνει ὄλους νὰ στεκόμαστε — κι ὁ καθέννας σηκώνει τούτῃ τὴ λέξη στὸν ὄμο του ἀνάλογα μὲ τίς δικές του δυνάμεις. Αὐτὸς εἶναι ὁ πρῶτος λόγος· κάπως κοινὸς καὶ ταυτόχρονα αἰχμηρὸς, σὰν τὸν βράχο, ποὺ ξέρεις πὺς θὰ σοῦ ξεσχίση τὰ χέρια κι ὅμως ἀρπάζεσαι γιὰ νὰ γλυτώσης· στὸ τέλος σώζεσαι ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμή σου ἢ μὲ τὴν ἀντοχὴ σου στὸν πόνο.

Ὁ ἄλλος λόγος ἦταν ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς — ἢ καλύτερα, πόνος στὴν παίηση τοῦ Γρηγορίου. Περιδιαβάζοντας ὁ ἀναγνώστης μέσα στὰ «Ἐπη» του ἔχει τὴν αἴσθησις ὅτι ἐπικοινωνεῖ μ' ἕνα σύγχρονο ἄνθρωπο ἢ μ' ἕνα σύγχρονο ποιητὴ. Φυσικὰ δὲν ὑπάρχει ἡ ἐρημιὰ ποὺ ὑπάρχει στὴν «Ἐρημὴ Χώρα» τοῦ Ἐλιοῦ — ἄνκαι ἡ ἐρημις γιὰ τὸν Γρηγόριο σὰ γεωγραφικὸς χῶρος εἶναι τὸ στοιχεῖο ποὺ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ἐρημιὰ — γιατί μὲ τὴ μόνωση τῆς ἐρήμου κατορθώνει νὰ ἐπιτυγχάνῃ τὴν ὀφίστη ἐπικοινωνία — ἄνκαι, λέω, δὲν ὑπάρχει ἡ ἐρήμωση ὅμως ὑπάρχει ὁ Πόνος.

**

Γιὰ τὸν αἰῶνα μας δρέθηκαν πολλοὶ χαρακτηρισμοί. Ἄλλοι τὸν εἶπαν αἰῶνα τῆς ταχύτητας, ἄλλοι τῆς τεχνολογικῆς προόδου, αἰῶνα τοῦ διαστήματος ἄλλοι, αἰῶνα τῆς φυγῆς, τῆς μηχανῆς κ.λ.π. Εἶναι γεγονός ὅτι μὲ τὴ δύναμη τῆς κατασκευῆς ὁ ἄνθρωπος κατέκτησε τὸν φυσικὸ χῶρο τόσο ὥστε πάτησε καὶ στὴ σελήνη. Ἀλλὰ ἡ κατάκτηση αὐτὴ φαίνεται ὅτι ἔχει ἐξαγορασθῆ μὲ τὴν ἀπώλεια τοῦ μεταφυσικοῦ χώρου τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ θριαμβεύουσα διάνοια ἔχει ἐγκαταλείψει ὄλον τὸν ἄλλον ἄνθρωπον πῶς τῆς ἐρημον καὶ σὲ ἀπόγνωση. Καὶ πράγματι μὲ τὴ τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη ἀνοίγεται στὸν ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας ἡ προοπτικὴ εἰς τὸ ἄπειρον τοῦ σύμπαντος ἀλλὰ ταυτόχρονα κλείνεται ἡ προοπτικὴ εἰς τὸ ἄπειρον τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ἐπέκεινα αὐτῆς, τοῦ «πάντων ἐπέκεινα, Πανωνύμου Θεοῦ» κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Ναζιανζηνοῦ. Γιατί τί ἄλλο εἶναι αὐτὰ ἀπὸ τάση φυγῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἑαυτό του; Ἀπὸ τὴν ἐρημιὰ τῆς ψυχῆς του;

Κάπως περίεργον. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ 20οῦ αἰῶνα ποὺ μὲ τὴν καταπληκτικὴ διάδοση τῶν μέσων συγκοινωνίας καὶ μαζικῆς ἐπικοινωνίας κατορθώνει νὰ ἐπικοινωνῇ μὲ ὅλην τὴν οἰκουμένην γῆν — ἀκόμα καὶ μὲ τὸ ἀκατοίκητο φεγγάρι ἐπικοινωνεῖ — σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ὁ ἄνθρωπος κατέστη κυριολεκτικὰ οἰκουμενικὸν ὄν, εἶναι ταυτόχρονα καὶ Μόνος.

Οἰκουμενικὸς καὶ μόνος στέκει ὁ ἄνθρωπος σήμερα. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος. — Καὶ σύγχρονος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ὄλα τὰ παράθυρα τοῦ πνεύματός του ἀνοικτὰ πρὸς ὄλους τοὺς ὀρίζοντες· καὶ ἀκροάζεται καὶ δέχεται τὰ μηνύματα ποὺ ἐκπέμπονται ἀπὸ παντοῦ καὶ ποὺ στὴν οὐσίαν δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ μηνύματα πόνου, μὲ τὴ μορφή τῆς πείνας, τοῦ πολέμου, τῆς προσοχιάς. Ὁ δόλος, ἡ ἐκμετάλλευσις.

Αὐτὰ γεμίζουν τὴ ψυχὴ τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Αὐτὰ μαζὶ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ὑπαρξῆς,

τῆς ἀγωνίας τῆς ζωῆς.

Κι ἐδῶ εἶναι τὸ σημεῖον ποὺ συναντᾶται ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς μὲ τὸ σύγχρονο ἄνθρωπο. Ὁ Πόνος. Ποῦ ἔχει τόση δύναμη ὅχι μόνον νὰ ἐνώσῃ τοὺς ἀνθρώπους μεταξύ τους (σ' ὁποιοδήποτε σημεῖο τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου κι ἂν εὐρίσκονται) ἀλλὰ καὶ τὴ δύναμη νὰ ἐνώσῃ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ Θεό.

Γι' αὐτὸ καὶ στὸ Χριστιανισμὸ ὁ Πόνος κατέχει μιὰ κεντρικὴ θέση. Ὅχι μόνο γιατί ὁ Χρὶ στὸς στέλλοντας τοὺς μαθητές του στὰ Ἔθνη τοὺς λέγει τὴ βαρεῖα προειδοποίηση: «Ἄμην Ἄμην λέγω ὑμῖν ὅτι κλαύσετε καὶ θρηνήσετε ὑμεῖς», ἀλλὰ καὶ γιατί ὁ ἴδιος πόνεσε τόσο πολὺ σωματικά καὶ ψυχικά ποὺ ἤλθαν στιγμὲς ποὺ ἡ ψυχὴ του ἦτο περίλυπος ἕως θανάτου.

Μιὰ τέτοια κεντρικὴ θέση κατέχει ὁ Πόνος καὶ στὴ ποίηση τοῦ Ναζιανζηνοῦ. Εἶναι ὁ ἄξωνας γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο περιστρέφονται τὰ Ἔπη του καὶ ποὺ ἔχει σὰν πόλους: τὴ κοινωνία καὶ τὴν ἔρημο. Τὴν πράξη ἂν θέλετε καὶ τὴ θεωρία.

Ὁ Βασίλειος ἦταν περισσότερο ὁπαδὸς τῆς πράξης: τῆς ἐνεργοῦ δηλ. ἀσκήσης σὲ φιλανθρωπικά κοινόδια. Πίστευε πῶς μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐκπληρώνει τὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Γρηγόριος δὲν καταστάλαξε. Κυμαίνεται μεταξύ τῆς πράξης καὶ τῆς θεωρίας. Κι' ἔτσι ὁμιλοῦμε περὶ θεωρίας στὰ χρόνια ἐκεῖνα, ἐννοοῦμε τὴν ἀδρανῆ ἐκεῖνη ζωὴ στὴν ἐρημίαν πρὸς ἐπίτευξη τῆς κοινωνίας μὲ τὸ Θεό.

Ἄλλὰ ὅπου κι ἂν εὐρίσκεται εἴτε μέσα στὴν κοινωνία ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου του ἢ ὑπὲρ τοῦ δόγματος εἴτε μέσα στὴν ἐρημο, μοναχὸς ἀσκητῆς, ὁ πόνος δὲν τὸν ἐγκαταλείπει.

Κι ὁ πόνος ἐρχεται στὸν Γρηγόριο ἀπὸ τρεῖς διαφορετικὲς κατευθύνσεις. Ἀπὸ τὴν κοινωνία, ἀπὸ τὴν ἐρημο καὶ ἀπὸ τὴ ψυχὴ του. Ἡ καλύτερα εἶσθε: πρόσφορο ἔδαφος στὴ ψυχὴ του· γιατί ὁ Γρηγόριος εἶναι φύση λεπτή, μελαγχολικὴ, ποὺ βασανισμένος ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ὑπαρξῆς ζητεῖ καταφύγιο στὴν πίστη.

Ἔλα καὶ δῶσε μου τὸ χέρι σου, Θεὲ σπλαχνικέ,
γιὰ νὰ μὲ σώσης μέσα στὸν πόλεμο καὶ στὰ θεριά
μέσα στὶς φλόγες καὶ στοὺς ἀνέμους
ποὺ βασανίζομαι.

Ἔτσι μὲ τὴ πίστη κατορθώνει νὰ δέχεται στὴ θλιμμένη του ψυχὴ τὰ κτυπήματα τῆς κοινωνίας καὶ τὴν ταραχὴ τῆς καρδιάς του καὶ νὰ τὰ μετουσιώσῃ σὲ ποίηση.

Ἄν δεχτοῦμε τὰ λόγια τοῦ Ὁσκαρ Οὐάιλντ ὅτι «ὅπου ὑπάρχει θλίψη ὑπάρχει γῆ ἱερή», ὅπως ἀναφέρει στὸ περίφημο ἐξομολογητικὸ ἔργο του *De profundis* (καὶ ζητῶ συγχώρεση ποὺ παίρνω τὰ λόγια ἐνὸς ἀμαρτωλοῦ γιὰ νὰ τὰ τοποθετήσω κοντὰ σ' ἓναν ἅγιο) — ἀλλὰ ὁ Οὐάιλντ γιὰ νὰ πῆ τέτοια λόγια σημαίνει πῶς πόνεσε πολὺ καὶ τὴν ὥρα ποὺ πονάει πολὺ ὁ ἄνθρωπος ἀγιάζει — κι ὁ πῶς ἀνιερὸς ἂν δεχτοῦμε, λέγω, αὐτὰ τὰ λόγια, πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι ὁ Γρηγόριος ἢ ἡ ποίηση τοῦ Γρηγορίου εἶναι γῆ ἱερὴ στὴν ὁποία γιὰ νὰ μπῆ κανένας χρειάζεται νὰ περάσῃ, πρῶτα ἀπὸ τὸ καθαρτήρι πολλῶν προϋποθέσεων· ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες βασικώτερη εἶναι ὁ Πόνος.

Γράφει ὁ Γρηγόριος

Ὅταν φίδι φαρμακερὸ
σ' ἀνθρώπου σῶμα καρφώσῃ τὸ δόντι
κι ὀλέθρια πληγὴ τοῦ ἀνοίξῃ
αὐτὸς θέλει σ' αὐτοὺς μόνο νὰ μιλά
ποὺ ὁμοία ὀλέθριο φίδι ὀργισμένο πλήγωσε.
Ἔτσι κι' ἐγὼ σὲ κείνους, τὸ πόνου μου θὰ πῶ
μὲ τοὺς ὁποῖους ἔχομε κοινὴ τὴν ἀγάπη
κοινὴ τὴ συμφορὰ, τὸν πόνου τὸν ἴδιο.
Γιὰτὶ μόνοι αὐτοὶ θὰ δεχότανε φιλικὰ τὸ λόγο μου

και θα γνωρίζανε καλά τὰ μυστικά τῆς σπαραγμένης καρδιάς μου
 ὅσοι ποθώντας νὰ σηκώσουν στὸν ὦμο τους
 τὸ βάρος τοῦ Σταυροῦ
 τὴν Καλὴ πορεία ἀγαποῦν
 και συμπονοῦν ὅσους πέφτουν.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ ὁμοιοὶ του. Καὶ ἔμμεσα αὐτὸς εἶναι ὁ Γρηγόριος: ὁ ἄνθρωπος ποὺ λαχταρᾷ τὸν πόνου τοῦ Σταυροῦ, ποὺ ἀγαπᾷ τὴν Καλὴν Πορεία και ποὺ πονᾷ γιὰ ὅσους πέφτουν (στὸ δρόμο).

Θὰ σταθοῦμε στὴν Καλὴν Πορεία. Ποιὸς εἶναι ὁ στόχος τῆς; Μὰ ποιὸς ἄλλος ἀπὸ κείνον ποὺ ὀδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο στὴν τελείωση; τὴν «ὁμοίωσιν Θεῷ;» Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ οὐσία τῆς θρησκευτικῆς φύσης τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὴ τὴν οὐσία ὁ Γρηγόριος κατανόησε βαθύτατα. Γιατὶ ὁ Γρηγόριος εἶναι γνωστὸς σὰν Θεολόγος («και τὸν Θεολόγον Γρηγόριον» ἐπιμένει τὸ τροπάριον τῆς ἡμέρας)· και μάλιστα ἂν σκεφθοῦμε ὅτι μετὰ τὸν μαθητὴ ὄν ἡγάπα ὁ Κύριος, αὐτὸν ἡ Ἐκκλησία ὠνόμασε Θεολόγον, αὐτὸ δὲν σημαίνει μόνον οὔτε ὅτι ὁ Γρηγόριος προσέγγιζε λογικὰ τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ (σύμφωνα μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦ βρου ποὺ ἔδιδαν οἱ Ἀρχαῖοι Ἑλληνες στὴν Θεολογία κατὰ τὸν Werner Jaeger οὔτε ὅτι μετὰ τὸν πρῶτον Θεολόγον αὐτὸς «συνῆκεν ὀβτω ὑψηλοῖς και ἀκριβέσι νοήμασι τὰ βάθη τῆς Θεότητος», ἀλλὰ σημαίνει ἀκόμη ὅτι κατανόησε βαθύτατα και τὴν οὐσία τῆς θρησκευτικῆς φύσης τοῦ ἀνθρώπου — τὴν Ὁμοίωσιν Θεῷ.

Ἀλλὰ ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἀποκάλυψε μόνον τὴν οὐσία τῆς θρησκευτικῆς φύσης τοῦ ἀνθρώπου· ἀποκάλυψε και τὸν δρόμο ποὺ φέρνει στὴν πραγμάτωσή τους. Τὴν Καλὴν Πορεία. Μιὰ Πορεία ὁμῶς ποὺ δὲν τελειώνει· ὁ δρόμος δὲν εἶναι ἀπλῶς δύσκολος και δυσανάβατος, ἀλλὰ χωρὶς τέρμα, ἀφοῦ ὀδηγεῖ πρὸς τὸ Θεὸ ποὺ εἶναι ἀνέφικτος.

Φαντασθῆτε λοιπὸν τὸν Πόνου τοῦ Γρηγορίου, τὴν θλίψη και τὸν σπαραγμὸ τῆς καρδιάς του στὴν πίστη του ὅτι δὲ θὰ φτάση ποτε τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ, ἢ νὰ κρατηθῆ στα δυσθεώρητα ὕψη βρου τὸν ἀνάβασε ἢ ἔλλαμψη, νὰ κρατήση τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του ἀνοικτὰ στὸ ὑπέραλαμπρο φῶς ποὺ χάρηκε. Ἡ ὑπέρτατη αὐτὴ εὐδαιμονία δὲν διαρκεῖ — ἀλλοίμονο — παρὰ ἐλάχιστες στιγμές. Ἐπακολουθεῖ μοιραία ἢ πτώση· ἢ ἐπαναφορὰ στὴ ζωὴ· και αὐτὴ ἢ πτώση εἶναι ποὺ προκαλεῖ τὸν μεγαλύτερο πόνου σ' αὐτοὺς ποὺ δὲν μπέρεσαν (γιατὶ δὲν ἦτο δυνατό) νὰ κρατηθοῦν μέσα στὸ Θεϊκὸ φῶς και ἐπέσαν πάλι γιὰ νὰ

τρυπιοῦνται, ὅπως λέγει ὁ Γρηγόριος
 ἀπὸ τὰ κακὰ ἀγκάθια τῆς ζωῆς
 σύμφωνα μὲ μεγάλη ἀνάγκη.

Κατέχεται ὁ Γρηγόριος ἀπὸ τὸν ὀϊστρο, τὴν δίψα τοῦ ἀπόλυτου ποὺ δὲν καταλήγει σὲ μηδενισμό (ὅπως σὲ μερικὸς ποιητὲς τῆς ἐποχῆς μας) ἀλλὰ σὲ βίωση Θεοῦ. Ἡ σκέψη του φέρεται πρὸς τὰ ἄνω. Φλέγεται ἀπὸ τὴν ἔφεση νὰ πραγματοῦσῃ τὴ θεϊκὴ του φύση. Ἡ ἴδια φλόγα, ἢ ἴδια ἔφεση και ὁ πόνου ὁ ἴδιος δλων τῶν μεγάλων ἀναχωρητῶν και μυστικῶν.

Ἐστερα ἀπὸ αἰῶνες πολλοὺς στὴ Γαλλία ὁ Πασκάλ, μετὰ τὴν περίφημη μεταστροφή του, ποὺ λούστηκε ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἔλλαμψης, κινημένος ἀπὸ τὸ ἴδιο πνεῦμα και ἀπὸ τὸν ἴδιο πόνου θὰ πῆ: «Δὲν ἐπιδοκιμάζω παρὰ ἐκείνους π' ἀναζητᾶνε μὲ σπαραγμὸ ψυχῆς».

Ἐδῶ μπορεῖ κάποιος νὰ προβάλῃ τὸ ἐρώτημα. Ἐφ' ὅσον ὁ στόχος τῶν θρησκευομένων ψυχῶν εἶναι ἢ «Ὁμοίωσις Θεῷ» και ἐφ' ὅσον σύμφωνα μὲ ὅσα ἔχουν λεχθῆ κάτι τέτοιο εἶναι ἀνέφικτο, μήπως δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι βρισκόμαστε σὲ κάποιον παράλογο, μὲ τὴν ἔννοια ποὺ παίρνει ὁ βρου στὸ σύγχρονο θέατρο και φυσικὰ στὴ σύγχρονη φιλοσοφία; Ἡ ἀπάντηση εἶναι ἀρνητικὴ — ὄχι. Δὲν ἐπιτυγχάνεται ἢ θέωση μὲν, ἀλλὰ και δὲν μένομε στὸ ἴδιο σημεῖο. Ἐδῶ ὑπάρχει πρόοδος, ὑπάρχει ἀνάβαση. Καὶ εἶναι ἢ ἀνάβαση ὅπως ἢ κλίμαξ τοῦ Ἰακώβ, ποὺ μόλις πατήσης τὸ ἕνα σκαλοπάτι τῆς ἄλλο ἀμέσως σκαλοπάτι καλεῖ τὸ πόδι σου νὰ σὲ ἀνεβάσῃ ψηλότερα.

Ὁ Χριστιανισμὸς ζητᾷ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο νὰ παραδώσῃ τὸν ἑαυτὸ του σὲ μιὰ μεγάλη δύναμη,

τήν Πίστη. Κι αυτή ακριβώς είναι η μεγάλη εκείνη δύναμη που κάνει τον άνθρωπο να μην απελπίζεται ούτε να καταλήγει στο μηδενισμό και στο παράλογο, αλλά να διατηρή μέσα του πάντα ασίγαστη τη δίψα του απόλυτου και να τον κατευθύνει σε νέα πετάγματα έστω και αν ξέρει ότι θα επακολουθήσει πάλι η πτώση και ο Πόνος. Κι άλλοι, δόθηκαν και δίδονται μ' άπλη οσθορμησία σ' αυτή και παραδίδονται στην οδηγίότητά τους, κι άλλοι, εάλθησαν, με βλητή δύναμη του πνεύματός τους «ξύν βλητή ψυχῆ» όπως λέει και ο Πλάτων, να την κατανοήσουν — συνειδητά να βαδίσουν την ατέρμονη πορεία που φέρνει τον άνθρωπο στη Θεωσή του. Είναι ο δρόμος που μόνο λίγοι, όπως λέει ο Γρηγόριος, μπορούν να επιτρέψουν στον εαυτό τους. 'Ο Ίδιος επέτρεψε' ανήκει σ' αυτούς τους δλίγους.

Στη περίπτωση του, η δύναμη της ψυχῆς του, η Πίστη, αντίμα με το Λόγο και ζυμωμένη μαζί του, τεντώνει τα φτερά της με όση ένταση χρειάζεται να ξεπεράσει τα ανθρώπινα μέτρα και να οδηγήσει τη ψυχή του «στη Θύρα την ελόχρυσή της Παντοδυναμίας», για να λουστή μέσα στο φῶς της παρουσίας του Θεού.

Γι' αυτό κι εγώ αποχωρίστηκα
 από τη προηγούμενη ζωή
 και τη ψυχή μου πότισα με τ' ορανοῦ τὰ φωτεινὰ νοήματα.
 Καί φέρνοντάς με ὁ ἀνυψωμένος νοῦς
 μακριὰ ἀπὸ τὴ σάρκα με τοποθέτησε
 και τῆς Τριάδος τὸ φῶς
 φώτισε τὸ πρόσωπό μου.

και σ' αυτές τις φωτεινές κι ευτυχισμένες στιγμές έρχεται άμέσως παρακάτω ὁ Πόνος.

Ἄλλοίμονο σὲ μένα
 άλλοίμονο σὲ σένα
 πὸς θλιβερά ἑπαθεῖς ψυχῆ· βλοὶ γεννιόμαστε
 και ὅταν τὰ ρέματα τοῦ Ἑδρίπου πὸς στρέφονται πίσω
 γυρίζουμε στή γῆ.

Ὁ Γρηγόριος πιστεύει πὸς ἔμπόδιο σ' αυτό τὸ στόχο του εἶναι ὄχι μόνο ἡ σάρκα ἀλλὰ και ἡ κοινωνία. Γι' αυτό και ἀναχωρεῖ στήν ἔρημο. Ὁ Rilke λέει πὸς ὁ λόγος πὸς ἐξαναγκάζει τοὺς ἀνθρώπους νὰ καταλήγουν στήν μόνωση «εἶναι ὁ κάματος ἀπὸ τὴ συναναστροφή και τὴ παρουσία τῶν ἀνθρώπων ἢ (ὁ κάματος) ἀπὸ τὴν ἄρση τῶν βαρῶν και τῶν εθνῶν πὸς μᾶς ἐπιβάλλει ὁ κόσμος». Γιὰ τὸν Γρηγόριο τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἔτσι. Ἄναζητεῖ «ἡ μόνωση στήν ἔρημο γιατί πιστεύει ὅτι ἡ μόνωση θὰ τοῦ δώσει τίς δυνατότητες νὰ πραγματώσει τὴ θέωση κι ὄχι ἐπειδὴ τὸν ἐξαναγκάζει ὁ μόχθος τῆς ζωῆς.

Μακάρι μέσα στοὺς κρημνοὺς
 και στὰ βουνὰ και στοὺς βράχους
 νὰ ἔκρυβα τὸ σῶμα μου [...]
 ὥστε βλη τούτη τὴ ζωὴ νὰ τὴ διάβαινα
 τίς μέριμνες τοῦ βίου και τῆς σάρκας ξεφεύγοντας
 και τὸ Χριστὸ βλο νὰ εἶχα στή ψυχή μου
 μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους κατοικῶντας, μόνος,
 και στὸ Θεὸ πὸς εἶναι μόνος
 ἀγνή ὑψώνοντας σκέψη
 μέχρις ὅτου με φτερωτὲς ἐλπίδες
 ἔφτανα στὸ τέλος.

Αὐτὸς εἶν' ὁ πόθος του. Ὁ μονασμὸς. Καὶ τὸν πραγματοποιεῖ φεύγοντας πότε στὸ ἀσκητή-
ριο τοῦ φίλου του Βασιλείου, πότε στὴ Μονὴ τῆς Ἁγίας Θέκλης, πότε σὰ βουνὰ ἢ στὸ μικρὸ
κτῆμα του. Πονᾷ, μοχθεῖ, περνᾷ ἀπὸ φοβερὲς δοκιμασίαις. Ἐγκαταλείπει ἀδελφία, γονεῖς, φί-
λους· τὴν κοινωνίαν· φεύγει ἀπὸ παντοῦ καὶ ἡ μόνη σκέψη, ἡ μόνη φροντίδα του εἶναι ἡ Θέωση.
Τόσος μεγάλος ἡ τόθος ποῦ τὸν θρῖσκουμε ἄλλοῦ νὰ λέη

Καὶ θέλω

ἀφοῦ φύω ἀπ' αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ τὴ σκοτεινὴ νύκτα [...]

νὰ βλέπω

μὲ τῆς καθαρῆς ψυχῆς τὸ μάτι

τὴν Ἰδία τὴν ἀλήθεια.

Ὁ Γρηγόριος ζῆ πάντοτε μ' αὐτὸ τὸ δράμα «γλυκὸ ἔναι τῆς Παράδεισος νὰ μελετᾷ τὰ Κάλ-
λη». Κι αὐτὰ τὰ Κάλλη εἶναι ποῦ τὸν μαγεύουν καὶ τὸν τραβοῦν: γι' αὐτὰ ὁ πόθος τοῦ θανάτου·
γιατὶ ἡ ζωὴ, ὅπως λέει, ἀρχίζει ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ βίου. Αὐτὸς ὁ πόθος τοῦ θανάτου ποῦ τὸν συ-
ναντοῦμε στὸν Γρηγόριο δὲν ὀφείλεται στὴ πίστη του ὅτι ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ παραδέρνει μέσα
σ' ἓνα κόσμον παράλογο, χωρὶς Σωτηρία, ὅπως πιστεύει ὁ σύγχρονος ἀθεϊστικὸς ὑπαρξισμὸς. Ὁ
ἄνθρωπος δὲν παραδέρνει κάτω ἀπὸ τοὺς ἀδειους οὐρανοὺς ὅπως στὸν Καμῦ. Οἱ οὐρανοὶ τοῦ Γρη-
γορίου εἶναι γεμάτοι ἀπὸ τὴν παρουσία τοῦ Ἀθάνατου Μονάρχου

ποῦ ἐξ αἰτίας του λάμπει ὁ ἥλιος

ἐξ αἰτίας του τὸ φεγγάρι πορεύεται στὸν οὐρανὸ τὸ δρόμο του

γιὰ χάρι του τῶν ἀστρῶν τὸ μέγα κάλλος.

Αὐτὸς ἡ Σωτηρία. Κι ὁ Πόνος εἶναι ἡ ὁδὸς τῆς Σωτηρίας «ὅτι στενὴ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη
ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν».

Ἡ γήϊνη ζωὴ γιὰ τὸν Ναζιανζινὸ δὲν εἶναι «μέγα καλὸ καὶ πρῶτο», ἀλλ' ἔχει ἀξίαν μόνον
σὰν προπαρασκευὴ — σὰν πεδῖον ἀσκήσεως. Καὶ ἀσκεῖται, ἀσκητεῖ, προσπαθώντας νὰ ἐφαρ-
μόσῃ τὸν ἀσκητικὸν κανόνα τοῦ Καθηγητοῦ τῆς ἐρήμου «καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω». Ὁ προσανατο-
λισμὸς αὐτὸς δίδει στὸν Χριστιανὸ μιά σαφὴ συνείδηση τῆς ἀποστολῆς του. Τὸ νὰ ζῆ κανεὶς τὸ
παρὸν ἐν ὄψει τῆς κρίσεως καὶ τῆς αἰωνιότητος· αὐτὸ εἶναι τὸ μυστικὸ τοῦ συνεχοῦς ἀγῶνος
καὶ τῆς διαρκοῦς ἀνατάσεως. αὐτὸ εἶναι τὸ ἰδεῶδες στὸ ὁποῖο προσπαθεῖ νὰ φτάσῃ ὁ Γρηγόριος
καὶ γεμάτος ταπεινώση καὶ πόνος μᾶς ἐξομολογεῖται σὲ στίχους πάλι τὴν ἀδυναμία του.

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι «δύναμη» εἰκόνα τοῦ Θεοῦ· μπορεῖ δηλ. νὰ γίνῃ «κάτοπτρον
τοῦ Ὑπερκειμένου Κάλλους» κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης. Καὶ τὸ κάτοπτρον
αὐτὸ δὲν εἶναι ἀκριβῶς καθαρὸ. Συσκοτίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα, τίς αἰσθήσεις, τίς μέριμνες τοῦ βίου
κ.λ.π. Ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ καθαρῖσθαι εἶναι ὁ πόνος. Ὅσο περισσότερο πονοῦμε τόσο πῶς κα-
θαρὸ γίνεται· τόσο πῶς διάφανα βλέπουμε τὸ «Ἐπέμετρο Κάλλος» ποῦ μὲ τὴν ἀκτινοβολία του
τὸ κάνει ἀκόμα πῶς καθαρὸ. Ἔτσι κι ὁ Ναζιανζινὸς λέγει γιὰ τοὺς πόνους καὶ τὰ βῆσσανα.

Εἶναι ἄραγε οἱ ἀνθρακες τῆς ζωῆς

ποῦ τὴ ψυχὴ καθαρῖζουν

ὅπως στὸ χωνευτήρι καθαρῖζεται τὸ χρυσάφι;

Κι ἄλλοῦ κουρασμένος καὶ μὲ φανερὸ τὸ πόνος καὶ τὴν ἀγωνία τοῦ πιστοῦ ποῦ δοκιμάζεται,
γράφει

Καὶ τώρα, Χριστέ, πάρε με ὅπου ἀγαπᾷς·

ἀπὸ τοὺς πόνους λύγισα·

εἶμαι βασανισμένος προφήτης στοὺς κόλπους τοῦ κήτους.

Σὲ σένα καταλείπω τὸ ἀπομεινάρι αὐτὸ τῆς ζωῆς
 Ἐπὶ σὲ σπλάχνισου μὲ καθὼς ἀκόμα μοῦ μένει λίγη ἀναπνοή.
 Γιατί τόσα μὲ χτυπᾶς μὲ τοὺς πόνους;
 [...] Ἐπειὶ μὲ ἐξαγνίζεις μὲ τὰ πάθη, Ἐμὸν λυτῶ;

Ἐπὶ σὲ ὁ Γρηγόριος δὲν εἶναι μόνο ὁ ἀγωνιῶν καὶ ἀγωνιζόμενος γιὰ τὴ τελείωση ἀναχωρή-
 σης ἀσκητῆς. Εἶναι καὶ ὁ κοινωνικὸς ἐργάτης: ὁ ἱερεὺς, ὁ ἐπίσκοπος, ὁ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.
 Εἶναι καὶ ὁ ἄνθρωπος μὲ θεομῶν κοινωνικὸς, οἰκογενειακὸς, φιλικὸς. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος μὲ
 τὴ κλονισμένη υἱεὶς ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀκλόνητη πίστη. Θαύει τὸν πατέρα του, τὴ μητέρα του,
 τὸν ἀδελφὸ του Καισάριο καὶ τὴν ἀδελφὴ του Γαργονία, τὸ φίλο του Βασίλειο. Εἶναι ὁ ἄνθρω-
 πος ποὺ πληγώνεται ἀπὸ τὴν ἀχαριστία τῶν φίλων καὶ τὸν φθόνα τῶν ἐχθρῶν.

Αὐτὴ εἶναι ἡ κοινωνία: ὁ ἄλλος πόλος γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο περιστρέφεται ὁ ἄξονας τοῦ πό-
 νου του.

Ἐπιδοκίμων κούραση, Χριστέ μου
 [...] Ποιὰ βαλάντιδα θ' ἀντέξῃ σὲ τόση ὀρμητὴ τῶν ἀνέμων
 σὲ τόσα κύματα ποῖο καράβι δὲ τακίστηκε.
 Ἐχὼ συντριβῆ ἀπὸ τὸ πόνος
 καὶ ἀπὸ τὴς ἐπιδοκίμων τῶν περιστάσεων.

Οἱ ἐπιδοκίμων τῶν περιστάσεων: δὲν εἶναι μόνο ἡ ποίηση ποὺ μᾶς μαγεύει ἐδῶ: γιατί ὑπάρ-
 χει ποίηση μὲ τὴν ἔννοια ἐκεῖνη τοῦ ὕδρου ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ ὄρσομε — εἶναι τὸ ξεχείλισμα
 μιᾶς καρδιάς κούραση καὶ θλιμμένης.

Θὰ πῶ ἕνα λόγο:
 Ἐπεὶ μὰ ὅμως θὰ τὸν πῶ:
 ἂν δὲν ἤμωνα δικὸς σου, Χριστέ μου,
 ἔμωνα ἀδικημένος.

Καὶ ὕστερα στοὺς ἐπιδοκίμων καὶ μελαγχολικοὺς τούτους στίχους:

Γιατί καὶ μιᾶς μέρας μόνος τὸ βάρος
 ποῖος μπορεῖ νὰ σηκώσῃ.
 Σὲ ποῖον νὰ προσέλθω
 φορτωμένος μὲ τὸ βάρος τῶν κακῶν;

Παιητὲς μὲ τὸ ψυχικὸ βάρος τοῦ Γρηγορίου θὰ μποροῦσαν νὰ γράφουν τέτοιους στίχους.

Ἐπὶ σὲ σὺν τὸν Γρηγόριο εἶναι στιγμὲς ποὺ ὄρσομε κλίμα γιὰ νὰ εἰσχωρήσῃ ὁ πόνος,
 ἡ μελαγχολία, μὲ τὴ συναίσθηση τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ. Μελαγχολεῖ ὄχι γιατί ὁ Θεὸς εἶναι πλή-
 ρης σοφίας ἀλλὰ γιατί αἰσθάνεται σὺν ἑαυτῷ τοῦ τὸ κενὸ ποὺ εἶναι ὁ ἴδιος. ὄχι φυσικὰ μὲ
 τὴν ἔννοια ποὺ δίδει ὁ Σεφέρης στὸ στίχο «ὁ ποιητῆς ἕνα κενόν», ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια διότι ὁ ἄν-
 θρωπος χωρὶς μέσα του τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ Λόγου εἶναι ἄδειος ἢ ἀνύπαρκτος γιατί ὁ ἄνθρωπος
 ὑπάρχει μόνον ὡς πρὸς τὸν Θεό. Γράφει

Καινόν, καινὸν τί τοῦτο, ὦ Θεοῦ Λόγε,
 Καινὸν τί πάσχω; καρδίας ἐμῆς ἕαθος
 κενὸν λόγων τε νοημάτων σοφῶν.

Ἄδειο τὸ βάθος τῆς καρδιάς ἀπὸ θεϊοῦς λόγους καὶ σοφὰ νοήματα. Καὶ ποιοῦ; Τοῦ Γρηγορίου. Τοῦ ἐνὸς τῶν Τριῶν μεγίστων φωστήρων τῆς Τρισηλίου Θεότητος. Ὁ τὴν κτίσιν πᾶσαν θεογονίας νάμασιν καταρδεύσας. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι εἰρωνεία. Εἶναι ἡ ἀλήθεια, «τὸ μέγιστον μάθημα». Ὅτι δηλαδὴ ἀποτέλεσμα τῆς ἐξαντλητικῆς πορείας του εἶναι ἡ ἄκρα ταπεινοφροσύνη, ἡ συνειδητοποίηση ὅτι ὁ ἄνθρωπος μέσα στὸ Θεὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μονάχα ἓνα ἐλάχιστο μῦρο μέσα στὴν ἀπεραντοσύνη του, μιὰ μικρὴ φλόγα μέσα στὴ λάμψη τοῦ Ἡλίου.

Ἄς μὴ μᾶς ξαφνιάζῃ αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα. Δὲν εἶναι μήπως στὸ ἴδιο συμπέρασμα ποὺ ἔφτασε καὶ ἡ φιλοσοφία; Θυμηθῆτε τὸν Σωκράτη, τὸν ἄνδρα τὸν ἄριστον, τὸν φρονιμώτατον, τὸν δικαιοτάτον, «τὸν σοφώτατον ἀπάντων ἀνθρώπων», γιὰ τὸν ὁποῖο μεγίστη γνώση εἶναι τὸ «ἔν οἶδα, διὸ οὐδὲν οἶδα» — ἡ διαπίστωση πάλιν ὅπως καὶ στὴ θρησκεία, ὅτι ἡ ὑψίστη γνώση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ συνειδητοποιήσῃ τὴ δική του ἄγνοια.

Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς συναίσθημα τῆς ἄκρας ταπεινώσεως ἄρχισε νὰ τὸ ἀφωπνίζῃ μέσα στὸν τραγικὸ ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας καὶ ἡ ἐκδήλωσή του πνεύματος ποὺ κυριαρχεῖ στὶς μέρες μας καὶ ποὺ στὴν ἀρχὴ δοκίμασε νὰ τὸ ἐξοντώσῃ, ἡ Ἐπιστήμη, ἡ ὁποία ἀφοῦ ξεκίνησε γεμάτη ὑπεροφία νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι παντοδύναμος — τώρα ποὺ ὠριμάζει, μὲ τίς καταπληκτικὰς ἐπιτεύξεις γύρω ἀπὸ τὸν μικρόκοσμο καὶ μακρόκοσμο (ἀπὸ τὸν Ἄϊσταϊν καὶ τοὺς ἄλλους μεγάλους σύγχρονους ἐπιστήμονας) ἡ ὑπεροφία φαίνεται ἄρχισε νὰ ὑποχωρῇ καὶ τὴ βλέπουμε νὰ παραδέχεται ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ γνώση εἶναι μιὰ σταγόνα στὸν ὠκεανὸ τοῦ ἀγνώστου.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀκριβῶς νομίζω πῶς ἔχουμε μιὰ μεταφυσικὴ σύμπτωση θρησκείας, φιλοσοφίας καὶ ἐπιστήμης. Τὸ συναίσθημα τῆς ταπεινοφροσύνης μπροστὰ στὸ Ἄγνωστο.

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Ὁ Γρηγόριος παρ' ὅλον ὅτι ζῆ στὸν 4ον αἰ. ποὺ ἡ κοινὴ δοκιμάστηκε στὴ Καινὴ Διαθήκη, στὴ Μετάφραση τῶν Ὁ' κλπ. κείμενα ποὺ δείχνουν πῶς ἦτο ἱκανὴ νὰ ἐκφράσῃ καὶ τίς πρὸ λεπτῆς καὶ ὑψηλῆς σκέψεις ἐν τούτοις ὁ Γρηγόριος τὴν παραγνωρίζει. Γράφει στὴ γλῶσσα τοῦ Ὁμήρου, τῶν λυρικῶν καὶ τῶν τραγικῶν. Βυθίζεται μὲ καταπληκτικὴ εὐχέρεια σ' ὅλο τὸ πέλογο τοῦ ἑλληνικοῦ Λόγου καὶ ἀπὸ κεῖ παίρνει γλῶσσα καὶ μέτρα. Κι εἶναι ἡ χρῆση ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς γλώσσας ἕνας ἀπὸ τοὺς βασικοὺς παράγοντες ποὺ ὁ Γρηγόριος, ἡ τόσο ζεστὴ ἑλληνικὴ καρδιά εἶναι ταυτόχρονα καὶ ὁ πιὸ ἀπρόσιτος ποιητῆς ἀπὸ δσοὺς ἔγραψαν στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Ἄν ὅμως ὁ Γρηγόριος χρησιμοποίησῇ τὸν Ἀρχαῖον Λόγον γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸν Καινὸν Θεῖον Λόγον τὸ κάνει ἐπειδὴ ἐνοιωθε βαθύτατα τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκφράσῃ τὴν Χριστιανικὴ Ὁμορφιὰ τοῦ Πόνου (Ἀγάπη) μὲ τὴν Ὁμορφιὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λόγου.

Δὲν εἶναι τυχαία παρατακτικὴ προσέγγιση τῶν δύο Λόγων ἀλλὰ βαθύτατη ἀμοιβαία ἔλξη. Μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης τὸ ἀνώτερο ἀνθρώπινο σημεῖο ποὺ μπόρεσε νὰ ἀνεβῆ καὶ νὰ προσεγγίσῃ τὸ Ὑπερκείμενον Κάλλος ἦταν τὸ Ἑλληνικὸν Κάλλος, μιὰ ἀποψη τοῦ ὁποῖου εἶναι ὁ Ἑλληνικὸς Λόγος. Τώρα κατέρχεται — ἀποκαλύπτεται τὸ Ὑπερκείμενον Κάλλος καὶ ἡ συνάντηση γίνεται στὸ ἐκθαμβωτικῆς ἀκτινοβολίας ὕψος τῆς ποίησης τοῦ Ναζιανζηνοῦ.

Ὅ,τιδήποτε πάρῃ ἀπὸ τὸ Κάλλος τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου κατορθώνει νὰ τοῦ δώσῃ χριστιανικὸ περιεχόμενο. Θὰ ἀναφέρω μόνον ἓνα παράδειγμα: Ποιὸς δὲ θυμᾶται τὸν Προμηθεὶα τοῦ Αἰσχύλου δταν καρφωμένος στὸν Καύκασο ἀπὸ τὸν Ἡφαίστο, τὸ Κράτος καὶ τὴ Βία, ὕστερα ἀπὸ μιὰ δραματικὴ αἰωπὴ, ξεσπᾷ τέλος στὰ στοιχεῖα τῆς φύσης.

ἜΩ Ἄγιε αἰθέρα, καὶ γοργές φτερωτὲς ἀδρες
πηγῆς τῶν ποταμῶν, τῶν θαλασσίων κυμάτων
χαμογέλασμα ἀρίθμητο. κι ὀλωνῶ μάνα
ὦ Γῆ! καὶ σὺ ποὺ ὄλα τὰ πάντα βλέπεις Ἡλιε
δῆτε με ἐγὼ θεὸς ἀπ' τοὺς θεοὺς τί πάσχω.

(Γ. Γρουπάρη)

...Αὐτός εἶναι ὁ ὑψηλόφρων Δισχύλος. Ὁ Γίγας Προμηθέας. Ὑπερήφανος μέσα στό πάθος καί μέσα στόν πόνο. Ἀκούστε τώρα τόν Γρηγόριο.

Γῆ Ἄγαπημένη καί Πέλαγο
 τῆς πατρίδας χῶμα καί τῆς ξένης
 καί ἀσπριδερά τῆς ζωῆς γεράματα
 καί λόφοι φτερωτοί [...]
 καί πόλεις καί θράχοι ποῦ μέ σκεπάζετε
 καί ἀνάμεσα ἀπό τοῦς ὁποίους βάδισα
 θέλοντας νά πλησιάσω τή θεότητα τοῦ Χριστοῦ
 πῶς μόνος περπάτησα τὸ δρόμο τὸ τραχὺ
 [...] καί πάντα οἱ πόνοι
 μέ στέλλουν σέ μεγαλύτερους πόνους.

✽

Αὐτός εἶναι ὁ Ναζιανζηνός, ὁ μοναχικός περπατητής στοῦ δρόμο ποῦ ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο γιὰ νά φτάσῃ στό Θεό. Ἡ Ἱερὰ Ὁδὸς μέσα στήν ὁποία βαδίζει ὁ ἀθλητής τῆς ψυχῆς Γρηγόριος εἶναι φλεγόμενη ἀπὸ πόνο. Μέσα ἀπὸ τέτοιες φλόγες ἐπορεύθη καί φτάνοντας στό τέλος τοῦ βίου γράφει αὐτὸ τὸ ἐπίγραμμα ποῦ συνοψίζει ὅλη τὴ πορεία του.

Ἄγγελοι αἰγλήντες ἀπειρέσιον κατὰ κύκλον
 Τρισσοφοῦς Θεότητος ὁμοῦ σέλας ἀμφιέποντες
 Γρηγόριον δέξασθ' ἀνάξιον, ἀλλ' Ἱερῆα.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΗΤΡΟΦΑΝΟΥΣ

ΕΙΝΑΙ ΦΡΙΚΤΟ...

Εἶναι φρικτὸ νά γίνωνται συντρίμια τὰ ὄνειρά σου.
 Μαζεύοντας τὴν ἄμμο κόκκο - κόκκο ἀπ' τοὺς θαθειοὺς ὠκεανούς
 ὕφαινες τὰ ὄνειρά σου, τὰ ὕφαινες μέ τὸ στημόνι τῆς καρδιάς σου,
 τὰ ὕφαινες στόν ἀργαλειὸ τοῦ σώματός σου...
 Μὰ πὺδ φρικτὸ νά μὴ μπορῆς νά ξαναφτιάξῃς τὴ ζωὴ σου,
 ἀπ' τὰ συντρίμια τῶν ὁνείρων σου ὄνειρα καινούργια...

ΤΟΥΛΑ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

Ο ΣΗΜΑΙΟΦΟΡΟΣ

Κείνες τ'ς μέρες τοῦ Ὀχτώβρη, τὸ 1931, τὸ καμίνι τῆς ψυχῆς στὴν Κύπρο ἦτανε ζωσμένο μὲ πύρινες γλῶσσες.

Ἐσχείλισε κιόλας ἡ λαύρα.

Ὁ χρόνος χεροπιασμένος μὲ τὴν ἱστορία πιέζανε ἀσφυκτικὰ τὸν ἀμειλικτο δυνάστη μὲ μοναδικὸ ὄπλο τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἠθική. Λαὸς καὶ κληρὸς ὑποφέρανε φρικτὰ ἀπ' τ'ς ἀδικίες, τοὺς κατατρεγμούς, τ'ς συλλήψεις καὶ τ'ς ἐξορίες.

Κοπαδιαστά ἔφταναν τὰ μηνύματα. Τὸ κίνημα εἶχε πιά ξεσπάσει. Ὀλάκερο τὸ νησί εἶχε, κιόλας, ξεθαρρέψει. Τὸ Κυβερνεῖο κόντεφε νὰ γίνη θρῦφαλο. Ἡ ψυχὴ τοῦ νεαροῦ Ὀνούφριου Κληρίδη φτερούγιζε ἀκόμα πάνω ἀπ' τ' ἀποκαΐδια.

Οἱ διαθλιώσεις δίναν καὶ πέρναν. Μὲ τὸ ὄπλο στὸ χέρι μυρμήριαζαν στοὺς δρόμους τῆς Χώρας οἱ ἐκπρόσωποι τῆς βακουστής τότε κομοκρατορίας, οἱ «Τζιωνήδες». Παιδιά ξανθιά, ἀμούστακα, ἀνακατεμένα μὲ τοὺς παλιούς, τοὺς φημένους, ποὺ εἶχανε κάποτε μπαρουτοκαπνιστὴ σὲ πολλὰ πεδία τοῦ Παγκόσμιου Πόλεμου. Κι' ἄλλα τὰ τοπικά ὄργανα τῆς τάξης, ποὺ κυκλοφέρναν ἐπιδειχτικά μὲ τὸ κόκκινο φέσι στὸ κεφάλι.

Μικρός, πολὺ μικρὸς ἦμουνα, γιὰ νὰ θυμᾶμαι λεπτομέρειες. Κάτι σικινῆς ἀμυδρές, θολές — θυσιζόμενες στὸ παιδικὸ μυαλουδάκι — ἔχουνε πιά ξεφτίσει στὴ λήθη τοῦ χρόνου: Συρματοπλέγματα θαρμένα μπροστὰ στὶς λιγοστὲς «Πόρτες» τῆς πρωτεύουσας.

Πυκνὲς οἱ σωματικὲς ἐρευνες. Ψάχνανε γιὰ κανένα σουγιά, μυτερὸ ὄργανο, ἐπιθετικὸ μέσο. Τὴν ψυχὴ μονάχα δὲ θωρούσανε, τὴν τόσο πυροδύμενη, ποὺ ἔπρεπε νὰ 'ταν γι' αὐτοὺς τὸ πιὸ ἐπικίνδονο, θανάσιμο ὄπλο...

Τὸ πατρικὸ μου σπῆρι βρισκόταν στὸν πιὸ κεντρικὸ δρόμο τῆς Λευκωσίας, στὴν ὁδὸ Ἀθήδρας. Ὅπως θυμᾶμαι, κάθε βράδυ ἔπρεπε νὰ περᾶσουν ἀπὸ κεῖ οἱ διαδηλωτές. Ἄνθρωποι μεγάλοι, μικρότεροι, παιδιά. Ὅλοι τοὺς μιά συμαζεμένη στρατιά μὲ ἓνα μοναδικὸ σκοπὸ, τὴ διαμαρτυρία καὶ τὸ ξέσπασμα γιὰ τὸ ἀνελεύθερο καθεστῶς, ποὺ κρατοῦσε ἄποικο τὸ λαὸ τοῦ νησιῦ.

Παρέλαναν ἀπὸ μπροστὰ μου μὲ ἐμβατήρια, μὲ ξεσπάσματα ὀργῆς, μὲ ἀλαλαγμούς, μὲ συνθήματα.

— Κάτω ἡ ἀποικιοκρατία.

— Κάτω οἱ ἀνελεύθεροι νόμοι.

— Ζήτω ἡ Ἑλλάδα.

— Ζήτω ἡ Ἐνωσι!

Στὰ χέρια τοὺς κρατοῦσανε ξύλα, κοντάρια, σωλῆνες. Ἐπὶ κεφαλῆς ἦτανε πάντα ἓνας σηματοφόρος. Ὁ ἴδιος ἄνθρωπος, μὲ τὸν ἴδιο ἐνθουσιασμό, κρατοῦσε πάντα ψηλὰ τὸν ἴστο μὲ τὴν κυανόλευκη. Στὴ μνήμη μου ξαναζωντανεύουν κάτι στιγμὲς ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀνατριχίλας μοναδικῆς. Καὶ τ'ς ἐνοιωθα πάντα νὰ μὲ συγκλονίζου μὸλις ἀντίκρωζα τὸν ἴδιο σηματοφόρο.

Μικρός, ὅσος ἦμουνα, μαθητῆς τῆς πρώτης τοῦ δημοτικοῦ, γεύομουν τότε μὲ κάποιο φυσικὸ δέος τῇ ζωῇ, ποὺ κάθε μου ἐμπειρία μετουσιωνόταν μέσα μου σὲ πρωτόφαντες εἰκόνες, σὲ καινούργια συναισθήματα.

Ἔτσι, ἡ μορφὴ ἑνὸς γενναίου σηματοφόρου ἀποτυπώθηκε βαθιὰ στὸ μυαλό μου, ἔγινε τὸ εἶδωλό μου.

Μά, δὲ στάθηκα ὡς ἐδῶ. Ἦθελα νὰ μάθω περισσότερα πράματα γιὰ τὸν ἥρωά μου.

— Σύντομα θὰ τὸν γνωρίσης ἀπὸ κοντὰ, μὲ δεβαίωσε ὁ πατέρας...

Κ' ἡ εὐκαιρία παρουσιάστηκε σὲ λίγο. Ἐνα ἀπὸ κεῖνα τ' ἀπογεύματα ποὺ ἔτυχε νὰ θρεθῶ στὸ μαγαζὶ τοῦ πατέρα, εἶδα μὲ μεγάλη μου ἐκπληξη τὸ ἴδιο πρόσωπο, τὸ σηματοφόρο, νὰ μπαίνει καὶ αὐτὸς μέσα.

Ὁ πατέρας τὸν καλοδέχτηκε.

Παραγγείλανε καφέ καὶ καθήσανε σὲ μιὰ γωνιὰ σιγαλομιλώντας.

Ἄκουγα τὴν καρδιά μου ποὺ χτυποῦσε δυνατὰ.

Εἶπα μέσα μου. «Νὰ ἡ στιγμὴ νὰ μάθω γιὰ τὸ σηματοφόρο. Ἄφου εἶναι φίλος τοῦ πατέρα μου, θὰ μάθω ἐπιτέλους ποιὸς εἶναι!».

Δίχως νὰ θέλω νὰ ἐνοχλήσω, ζύγωσα διακριτικὰ τὰ καθίσματα τοὺς. Ἐβριξα εὐθύβολο τὸ βλέμμα μου στὸ πρόσωπο τοῦ σηματοφόρου.

Τὸν κοίταζα κατάματα, ἐρευνητικά, ἀλαλός.

Ὁ πατέρας μου ποὺ ἐνοιωθε τὴ σφοδρὴ μου πεθυμιά, μὲ τράβηξε ἀπὸ τὸ χέρι κοντὰ του. Μοῦ χάρειφε ἄλαφρὰ τὸ κεφάλι, χαμογέλασε καὶ εἶπε.

— Ἐλα, γιέ μου, νὰ σοῦ συστήσω τὸ σηματοφόρο. Εἶναι ὁ Σάββας Τενίτζης.

Κεῖνη τὴ στιγμὴ τὸ μικρὸ μου κορμὶ λούσθηκε στὴν ἀνατριχίλα. Μιὰ συγκίνηση πρωτόφαντη

μέ τλίξε κ' ή λαλιά μου κόπηκε.

— Τί γίνεσαι; μού μίλησε ο σημαιοφόρος.

Μά γώ ποῦ ν' ἀρθρώσω λέξη. Κοκκίνησα, ἐ-
σχιψα τὸ κεφάλι καὶ κατάρπια μιά γουλιὰ σάλιο,
ποῦ μού στάθηκε κόμπος στὸ λαρόγγι.

Αὐτὴ ἦταν ἡ πρώτη μου γνωριμία μετ' τοῦ ση-
μαιοφόρου...

Ἔτσι περνούσανε οἱ μέρες μαζί μετ' τὶς νύ-
χτες. Μὲ μιά διαφορά μονάχα. Ἀπὸ νωρίς, μόλις
εὐράδουσε, ἔπρεπε ὁ κοσμάκης νὰ σφαλιστῆ στὰ
σπίτια του. Ἀπαγορευτὴ ἡ κυκλοφορία. Ἐ-
πεβλήθηκε «κατ' οἶκον περιορισμός». Μπήκε σ'
ἐνέργεια τὸ ἀνελεύθερο μὰ πρόχειρο μέσο, ποῦ
κατάπνιγε τὸ φυσικὸ δικαίωμα τοῦ λαοῦ.

Ἐτοῦτο τὸ εὐαῦθ θὰ μού μεῖνη γιὰ πάντα ἀλη-
σιμόνητο, βαθιὰ κολλημένο στὴν ἀπέθαντη μνήμη.
Στὰ χρόνια ποῦ πέρασαν καὶ σ' αὐτὰ ποῦ θὰ ῥθοῦ-
νε, ζωντανεμένη μετ' τὸ ἴδιο φῶς, ἀνάλλαχτη ἡ
σκηνή, περνάει καθάρια ἀπὸ τὰ μάτια μου καὶ
κεντρίζει τὰ μύχια τῆς ψυχῆς μου μετ' τὸ ἴδιο
ρίγος, τὴν ἴδια ἀνατριχίλα.

Θυμᾶμαι καλά. Κόντευε γύρω στὶς ὀχτώ. Μό-
λις εἶχαμε σηκωθῆ ἀπ' τὸ τραπέζι. Στὴν ξύ-
πορτα ἀκούστηκαν συνηθιατικὰ τρία χτυπήματα.

Ὁ πατέρας μεμιάς τινάχτηκε. Ἄλλαξε ὄφως,
πῆρε τὸ σοβαρὸ καὶ τράβηξε ν' ἀνοίξῃ.

— Ἐσεῖς μείνετε δῶ, σύστησε σέ μένα καὶ τὸν
μεγαλύτερο ἀδερφό μου.

Ποῖς νὰ τ' ἀκούσῃ. Τρέξαμε ξωπίσω του.

Ἡ ξύπορτα τώρα ξαναχτύπησε πολλές φορές,
πιο ἐπίμονα. Ἦτανε μιά μεγάλη διφυλλῆ πόρτα
μετ' οἰδερνία σχάρα ἀπὸ τὴ μέση καὶ πάνω καὶ
γυάλινο φεγγίτη σὲ κάθε πλευρά.

Ὁ πατέρας ἀνοίξε διαστικά. Μπροστὰ του —
ὅπως κιόλας κατάλαβε ἀπὸ τὰ συνηθιατικὰ χτυ-
πήματα — πρόβαλε ὁ Τενίτζης. Ντυμένος ὅπως
πάντα στὸ χακί. Ἀπὸ τότε ποῦ γύρισε πολεμι-
στῆς τοῦ 12.

— Ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ σοῦ μιλήσω, Μιχάλη,
λέει στὸν πατέρα μετ' τόνο σοβαρὸ. Ἔλα πιὸ κον-
τά.

Κατέθηκε τὸ σκαλὶ ὁ πατέρας καὶ πιάσανε στὸ
δρόμο μιά σιγαλὴ συνομιλία. Τὰ μάτια τοῦ Τενί-
ζη πετούσανε τώρα σπιθες. Ἡ ὄλη του στάση ἐ-
δειχνε μιά διασύνῃ, σὰ νὰ πρόσμενε κάτι σοβαρὸ
νὰ ἐσοπάσῃ ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ.

Μετ' τὸν ἀδερφό μου ἀνοίξαμε ἄφρατ' τὴ μισὴ
πόρτα καὶ σταθήκαμε στὸ ἀκρόσκαλο κοιτάζον-

τας μετ' ἐκδηλῆ περιέργεια. Ἀπὸ τὰ λεγόμενά
τους τίποτα δὲν καταλάβαμε.

Δὲν πέρασαν οὔτε δυὸ λεπτὰ τῆς ὥρας. Ἀπὸ
τὸ βόρειο ἄκρο τοῦ δρόμου πέρα πρόβαλαν κάτι
ἀμυδρὰ φῶτα. Μαζὶ ἀκούστηκε ἀπόμακρα ἓνα
βουητὸ μηχανῆς.

Ὁ Τενίτζης χωρὶς καθόλου νὰ ταραχτῆ σύστη-
σε μεμιάς στὸν πατέρα.

— Σὲ ἱκετεύω, Μιχάλη, μὴ μείνης ἔξω μαζί
μου. Μὲ κυνηγοῦν τὶς τελευταῖες μέρες. Μπήτε
μέσα καὶ ὁ Θεὸς βοηθός!

Ἰπάκουσε μετ' δισταγμὸ ὁ πατέρας.

Ἐνα μεγάλο θωρακισμένο αὐτοκίνητο μᾶς ζύ-
γωνε ἀπὸ πέρα. Σταμάτησε μπροστὰ στὴν πόρ-
τα μας.

Ὁ πατέρας τὴν ἐκλείσε. Κοίταζε τώρα μετ' ἀ-
γωνία ἀπὸ τὸ τζάμι. Ἐγὼ μετ' τὸν ἀδερφό μου
σκαρφαλώσαμε στὸ ἄλλο φύλλο τῆς πόρτας. Κι'
ὄς τεντώναμε τὶς μύτες τῶν ποδιῶν μας. Μά ποῦ
νὰ φτάσουμε; Θυμᾶμαι ποῦ τόσο μικρὸς κρατιό-
μουν μετ' δυσκολία ψηλά. Τὰ χερᾶκια μου δυὸ-
τρεῖς φορές γλιστρήσανε, μὰ πάλι νάτος ἀπάνω
στὸ φεγγίτη.

Τὸ θέαμα κάτω στὸ δρόμο ἦτανε φριχτὸ, ἀπο-
τρόπαιο.

Ἀπὸ τὸ θωρακισμένο κατέβηκαν μεμιάς πέντ'
ἐξη ἀστυνομικοὶ μετ' ἄλλους τόσους Ἐγγλέζους
στρατιῶτες. Στὰ χέρια κρατούσανε ἄλλοι ντου-
φέκια κι' ἄλλοι ρόπαλα.

Κυκλώσανε τὸν Τενίτζη στὴ στιγμὴ. Μοναχὸς
κι' ἀδύναμος μπροστὰ στὴ βία ἔγινε μικρὸ ἄ-
θυρμα στὰ χέρια τους. Τὸ φθαρτὸ κορμί του δέ-
χτηκε βροχὴ τὰ ρόπαλα καὶ τοὺς ὑποκόπανους.
Μαζὶ τὶς ἀνείπωτες βρισιεὲς καὶ τοὺς ἀλαλαγ-
μοὺς τοῦ θριάμβου τους. Ἀπ' αὐτὰ τὰ θεριά ἓνα
κάθαριμα, μιά ἀπαλοία ὄψη, μού ἔχει τυπωθῆ ἀ-
πὸ τότε μέσα στὸ μυαλό. Ἐνας ἀπ' τοὺς δικούς
μας, ἓνας καταδότης.

Ὅτε διαμαρτυρία οὔτε δόγγος ἔξφυγε ἀπ' τὰ
χεῖλη τοῦ δόμοιρου Τενίτζη. Μόνο τὸ κορμί γο-
νάτισε. Ἐκυψε στὴ βία, στὴν ἀθλιότητα. Καὶ
τὸ ζεστὸ αἷμα κύλησε στὸ ἀθάκρυτο πρόσωπο,
μὸςκεφε τὸ τιμημένο χακί, ράντισε τὴν ἀσφαλ-
το...

Τρία-τέσσερα «παλληκάρια» τὸν πιάσανε κα-
τόπι χεροπόδαρα καὶ παίρνοντες φόρα τὸν τίνα-
ξαν σύγκορμο στὸ κατὰστρωμα τοῦ θωρακισμένου.

Γδοῦπος βαρὺς ἀκούστηκε καὶ εἰστήκε τὸ ὀ-
χημα. Τρυπώσανε καὶ τὰ ἀνθρώπινα ὄντα τρι-
γύρω του γιὰ νὰ φρουρήσουν τὸν ἐπικίνδυνον...

Τὴν ἄλλη μέρα ἄκουσα τὸν πατέρα νὰ λέη.

— Τὸν πήρανε δλόισα στὸ Νοσοκομεῖο. Ὁ Θεὸς ξέρει πότε θὰ γίνη καλά.

Μόλις γιαιτρεύτηκε ὁ Τενίτζης δικάστηκε. Καὶ φυλακίστηκε σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς ἀποικίας.

Μὰ δὲν ἦτανε ἡ πρώτη φορά. Δέκα χρόνια πρὶν εἶχε κλειστή στὸ κελὶ γιαιτὶ ἔριξε κάτω ἀπ' τ' ἄλογο ἕνα μεγαλόσχημο ἀποικιακὸ ὑπάλληλο χτυπώντας τον μὲ τὸν ἱστὸ τῆς κιανόλευκης. Τότες, εἶχε κιόλας κάνει τὸ γάμο του στὴ φυλακή...

••

Μὲ τὸν καιρὸ κυλήσανε τὰ χρόνια κι' ἀσπρίσανε τὰ μαλιὰ τοῦ Τενίτζη. Αἰδάκωσε τὸ πρόσωπό του, ἄλλαξε ἡ ὄψη του.

Ὁ Τενίτζης πρόσμενε.

Πέρασε κι' ὁ μέγας πόλεμος. Ὁ κόσμος ἄλ-

λαζε στὸ μεταξύ. Μὰ, τὸν τόπο μας πατοῦσε ἀκόμα ὁ καταχτητής. Ἔτσι, φούντωσε κατόπι ἡ πὺ μεγάλη φωτιά, ποὺ τὴν σudaύλισε ὁ προαιώνιος πῶθος καὶ συνεπῆρε δλάκερο τὸ νησί.

Μὲ τὴν καρδιά του ἀνάλλαχτη, στητή, σήκωνε ὅπως πάντα τὸν ἱστὸ τῆς κιανόλευκης στὶς μεγάλες ὥρες, στὶς ἐθνικὲς πορεῖες, μετρώντας μὲ τοὺς χτύπους τῆς καρδιάς του τὸ χρόνο ποὺ συντόμεινε τὸ ποθητὸ τέρμα.

Ὡστόσο κάποια μέρα, ἐπίσημη καὶ γιορτινὴ, ἡ μεγάλη του καρδιά δὲν ἄντεξε ἄλλο. Ἔπεσε ὁ Τενίτζης μὲ τὸν ἱστὸ στὸ χέρι σὲ τόπο βλογημένο, στὸν περίβολο τῆς ἐκκλησιαῖς. Μὰ παράδωσε ὁ σημαιοφόρος τὸν ἱστὸ σὲ ἄλλους. Ἡ σκυτάλη πέρασε στὰ χέρια τῶν νεώτερων.

Νὰ τρέξουνε αὐτοὶ τὸ δρόμο τὸν καλό...

ΙΑΚΩΒΟΣ ΚΥΘΡΕΩΤΗΣ

Η ΚΚΙΑΝΤΖΗΡΑ

«Περδικόστηθη τσιγγάνα
ὦ μαγεύτρα ποὺ μιλεῖς
τὰ μεσάνυχτα πρὸς τ' ἄστρα
γλώσσα προσταγῆς»

Π α λ α μ ἄ ς

Κύριο, σόρταν σου νὰ πῆ, τὸν λύπην, τὸν χαρά σου,
(δ) ὠμμου τὴν σιέρκαν σου νὰ (δ) ὦ τὸν λούραν τὴν σιερκῶν σου,
νὰ πῶ σου πκοιὸ σοῦ ἀγαπᾶ, πκοιὸ ἔνι ἡ ὄχτρος σου,
τζεῖνην τὴν τέρτιν σου νὰ πῶ, ποὺ τρώει τὸν καρκιάν σου.

Λούρα τοῦ σιέρκα σου λαλεῖ, γέλοιο σου πρόσωπό σου,
μέσ' τὸ φυσιή σου ἔν ἔσιει τὸ ὄμπιο τοῦ κατζία,
θυμὸ σου φεύκει, τζι' ἔν θωρεῖς, πρὶν τὰ μετρήση τρία,
μὲ τὸν ἄ (γ) ἀπην ἄχτυπᾶς, Κύριο, τὸν ὄχτρο σου...

Λούρα τοῦ σιέρκα σου μακρὺ, μακρὺ τζιαὶ τὸ ζωή σου,
σόρτα σου φέρνει σου ππαρᾶ πολλήν, στὸν ὕστερκάν,
τζι' ἔνα (δ) ουλειάν ποὺ σκέφτεσαι δικιᾶ σου παρηγορκάν,
στὸν πέντε μῆνα θκαίννει σου ππαρᾶ μέσ' τὸ γιορτή σου...

Κύριο, μέσ' τὴν σιέρκαν σου με(γ) ἄλον τύχη (γ) ράφη,
τζιαὶ μὲν νὰ θκοθν ἀληθινὰ τὴν λόγια ποὺ λαλῶ σου,
θακάτω στὴν τσιατήρην μου, εἶμαι τζιαὶ καρτερᾶ σου,
χαλάλι κάμνω, Κύριο, τοῦτον κλωστή γρουσάφι...

Τῆς κχιλιντζήρας πίστεφα τοῦ λό(γ)ου τὸ κολάιν,
 τζι' ἓνα σημά(δ)ιν ἔβαλα στοῦ τσιατηρκοῦ τοὺς τόπους,
 ἂν βκοῦν τὰ λόγια ἀλήθινά, (πρὸς σὲ Θεὸν τζι' ἄδρώπους),
 νὰ τῆς περάσω ἓνα γρουσὸ στοῦ φκιου τῆς γυριλλαῖν...

Ἡ κχιλιντζήρα ἄλλα λαλεῖ τζι' ἢ σόρτ' ἄλλα φυλά(γ)ει,
 ποὺ τὸ τσιατήριν ἔμεινε δ γῦρος του σ η μ ἄ (δ) ι ν...

(Γραμμένο στὴν ἰδιωματικὴν γλῶσσα τῶν ταιγγάνων τῆς Κύπρου).

ΥΠΟΘΗΤΖΙΕΣ

«ΕΣΟΓ» ποὺ πάντα τ' ἄδικου κρεμμίζεις τὰ τεισιά,
 τζιαὶ σὲ ζυαρκάν, «τὸ διτζιαιον» δικιάς, καλοζυασμένην
 τζιαὶ τὴν ἀλήθκειαν τὴν λαλεῖς βσον πικρὴ τζι' ἂν ἔνι,
 μέσ' τὴν ψυσίην σου ἔσαι ὁ Θεὸς χτισμένην ἔκκλησιά.

«ΕΣΟΓ» πῶν εἶπες τοὺς γονιούς, ποττέ ξατιμασιά,
 τζιαὶ τὴν εὐτζιήν τους εἰσεις τὴν γιὰ πάντα προσιεφάιν,
 τζιαὶ φύλα(γ)ες παραντζιελιές ποὺ δικιούσαν σου, καπάιν,
 μέσ' τὴν καρκιάν σου, ἐν τοῦ Γριστοῦ χτισμένη ἔκκλησιά.

«ΕΣΟΓ» πῶν ἔκλεφες τιμὴν ἀθῶας κορασιάς,
 πῶν ἔδλαστήμησες Θεόν, Ἄ(γ)ιους, Πανα(γ)ιες,
 τζιαὶ τοὺς νεκροὺς μνημόσυνα, κάμνεις, τζιαὶ παννουσιή(δ)ες,
 οἱ ἄ(γ)ιοι ἔχουν μέσα σου, χτισμένην ἔκκλησιά.

«ΕΣΟΓ» ποὺ τῆς πατρί(δ)ας σου παντ' ἔσαις θυμησιά,
 τζιαὶ ἐν ἀντρέπεσαι νὰ πῆς ποττέ σου πόθθεν εἶσαι,
 τζιαὶ τὴν διτζιαισύνην τῆς δέχεσαι τζι' ἂν πονῆ σε,
 ἢ Παναγιαὶ ἔσαι μέσα σου χτισμένην ἔκκλησιά.

«ΕΣΟΓ» ποὺ τοὺς μιαλλύττερους γροικᾶς τὴν συντησιά,
 τοὺς γέρους προσηκόννεσαι τζιαὶ θάλλης τους νὰ κάτσουν,
 τοὺς ποσταμένους δικιάς νερόν τζιαὶ βοηθᾶς νὰ πνάσουν,
 γιὰ τοὺς «ἐλεημένους» σου, εἶσ' ἅγιος τζι' ἔκκλησιά.

...Τζι' ἂν μὲν ἔσαις γιὰ τοὺς φτωχοὺς ποττέ θαρκεστισιά
 (ἐλέησιν, παρηορκάν), τὸ κατὰ δύνάμιν σου,
 λό(γ)ος πικρὸς γιὰ λλό(γ)ου τους ποττέ νᾶν' μέσ' τὸ πείν σου,
 εἶσαι τζιαὶ «ΣΟΓ» ἓνας ἄ(γ)ιος μὲ δίχα ἔκκλησιά.

ΜΝΗΜΗ ΔΗΜ. ΣΤΑΥΡΟΥ

ARCHIBALE MACLEISH

ΑΘΑΝΑΤΟ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ

Τώρα με σταθερή βαριά φωνή τὸ ποίημα τοῦτο λέω,
 ὕμνο τοῦ φθινοπώρου, τοῦ καιροῦ ποῦ ἀπὸ μακριὰ καὶ πέρα,
 τῆ βοῇ τῶν θούκιων τοῦ κυνηγιοῦ ὁ ἀέρας φέρνει,
 τοὺς κάμπους τοὺς δλάνθιστους, ὕμνῳ τὰ σύννεφα, τὰ κλώνια
 φηλὰ καὶ ἀμίλητα, ποῦ ὁ ἄνεμος μέσα μὲ πείσμα βουτίζει.

Ἐμῶ τὸν τὸν μαρασμό: ἡ ἀνθρώπινη ἐποχὴ αὐτὴ ἔναι· τώρα
 μὲ τῆ δικιά μας γῆ δὲ σμίγει ὡς πρὶν ὁ ξένος ἥλιος, καὶ οὔτε
 χερσότοπους ξεροὺς σὲ πρῶϊμη ἀναγέννηση ἀναγκάζει·
 μὰ καὶ ὁ χειμῶνας στὰ πευκόκλαρα βαρὺς δὲν πέφτει ἀκόμα.

Μὲ τὰ κοράκια, τὸ φθινόπωρο τώρα, τ' ἀπόκοσμα καὶ μαῦρα
 τὸν πλατὺ κόσμο μοιραζόμεστε πάει ἡ ὥρα τῶν φιθύρων.
 Ἔτσι μπορεῖς νὰ ζεῖς πιδ ἀπλόχωρα. Ἡ αὐγὴ ποῦ μυστικὴ ἔταν
 ἔρχεται ἀργὰ σὰ φέγγει πιά, καὶ ἡ νύχτα ἀφρούρητα τραδιέται.

Ἄνάμεσα στὸ πύρωμα τ' ἀψὺ καὶ ἀντάρτικο τῶν φύλλων
 καὶ στοῦ χειμῶνα τὰ πυκνὰ χιόνια ποῦ τίς καρδιές σκεπάζουν
 εἴμαστε μόνοι· βραδινὰ πουλιὰ δὲν ἔχει· τὸ φεγγάρι
 ξέρουμε τὸ γυμνὸ. Τ' ἄστρα ἤμερα τίς στέγες μας κυκλώνουν.

Εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ἐποχὴ, τὰ λόγια μας στὸν στεῖρο ἀέρα
 πᾶν πέρ' ἀπ' τὴν ἀνάσα. Ἀπλώνονται καὶ πᾶνε πᾶνε οἱ ἦχοι.
 Ἀπὸ φθινόπωρο παλιὸ κάποιου νεκροῦ τὸν θρήνο ἀκοῦω.
 Μακριάθε πᾶνω στὸν πικρὸν αὐτὸν ἀέρα σὰς φωνάζω.

JOHN WEBSTER

(Ἀπὸ τὸ «Λευκὸ Δαίμονα»)

ΚΟΡΝΕΛΙΑ

Μοιρολόι

Αὐτὸ τὸ δειντρολίθανο εἶναι μαραμμένο,
 παρακαλῶ, δῶστε μου φρέσκο, Θέλω
 ἐτοῦτα τὰ μυριστικά ν' ἀνθίζουν
 στὸν τάφο του, σὰ θὰ ἴναι σκόνη. Δῶστε μου
 τὰ δάγια. Ἔνα στεφάνι θὰ τοῦ πλέξω,
 γιὰ νὰ φυλάει τ' ἀγόρι μου ἀπ' τ' ἀστροπελέκι.
 Καὶ τὸ σεγτόνι τοῦτο, τὸ φυλάω
 εἴκοσι χρόνια τώρα, οἱ προσευχές μου
 οἱ καθημερινές τὸ ἔχουν ἀγιάσει.
 Δὲν τό' λεγα ποτὲ πῶς κάποια μέρα
 σάβανο θὰ γινόταν τοῦ παιδιοῦ μου.

(Ἡ Κορνέλια παραμιλεῖ)

Νὰ ῥθει τὸ τρυποκάρυδο, νὰ ῥθει κι ὁ καλογιάννος,
 γιατί πετοῦν ὄπου ἰσκιεροὶ καὶ δασωμένοι τόποι
 καὶ μὲ λουλούδια καὶ μ' ἀνθοὺς καὶ φυλλωσιές σκεπάζουν
 κορμιὰ πὺδ ἀφρόντιστα, ἄθαφτα κράτησαν οἱ ἀνθρώποι.
 Μερμύγκια, τυφλοπόντικα καὶ ἀσπάλακες φωνάζτε,
 μνημόρι νὰ τοῦ σκάψουτε, πὺδ νὰ τὸν προστατεύει
 ἀπ' τὴν κακιά τὴν παγωνιά καὶ ἀνέγγιχτο θὰ μένει
 γιατί τὸν τάφο τοῦ φτωχοῦ κανεὶς ποτὲ δὲν κλέβει.
 ὁ λῦκος στὸ μνημόρι του ποτὲ δὲ θὰ σιμώσει,
 αὐτὸς πὺδ μὲ τὰ νύχια του νεκρὰ κορμιὰ ξεχώνει.
 Ταφή τοῦ ἀρνιοῦνται, λέει, γιατί σκοτώθηκε σὲ ἀμάχη.
 Μὰ τὴν ἀπάντηση σ' αὐτὸ τὸ στόμα μου θὰ δώσει.
 Εἶναι τὸ χρέος τῆς ἐκκλησιᾶς νὰ τὸν δεχτῆ ὅπως πρέπει
 γιατί τὸ χρέος τῆς εἰσφορᾶς τὸ ἔχει καὶ αὐτὸς πληρώσει.
 Αὐτὰ ὁ φτωχός. Κι ὁ πλούτος σὰν τί ἔχει πὺδ μεγάλο;
 Πάει ἡ πραγματεία πιά, τὸ μαγαζὶ νὰ κλείσει.
 Καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ σ' ἐσᾶς, καλοὶ μου ἀνθρώποι.

Μετ.: ΔΗΜΗΤΡΗ ΣΤΑΥΡΟΥ

ΣΟΛΩΜΙΚΟΙ ΑΠΟΗΧΟΙ ΣΤΟ "ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ" ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ ΕΛΥΤΗ

(συνέχεια από το προηγούμενο τεύχος)

Ο Σολωμός έδωσε στον Έλύτη όχι μόνο την ποίησή του, αλλά και την ανησυχία του για τη γλώσσα. Οι δυο πόλοι των ανησυχιών των δυο ποιητών είναι η Έλευθερία και η Γλώσσα. Ο Σολωμός δέ ξεχωρίζει μέσα του τις δυο ιδέες. Το όμολογεί στο «Διάλογό» του, που είναι και το γλωσσικό του πιστεύω. Οι γλωσσικές ιδέες του διατυπωμένες με πολλή δραματικότητα αποτελούν και για σήμερα ακόμη οδηγό στις ανησυχίες μας για το δρόμο που παίρνει η νεοελληνική μας γλώσσα. Πρέπει να ξεκινούμε πάντα από τη γλώσσα των Δημοτικών μας τραγουδιών, υποστηρίζει ο Σολωμός. Αναπόφευκτα η λογοτεχνική γλώσσα πρέπει να στηρίζεται στη λαϊκή χρήση γιατί από εκεί θα άντλήσει όλο το όλικό της. Ο ποιητής μαθαίνει «από του λαού το στόμα». Όμως δένπρέπει να μένει ως εκεί: «υποτάξου πρώτα στη γλώσσα του λαού και αν είσαι αρκετός κυριέψέ την». Η έννοια της γλώσσας με το τυπικό της, όπως προβάλλεται από τα δημοτικά τραγούδια ξεχωρίζετε από το λογοτεχνικό ύφος και το προσωπικό ύφος κάθε συγγραφέα. Αυτή η έγνοια της γλώσσας κυριεύει την ψυχή του Σολωμού:

«Μήγαρις έχω άλλο στον νοῦ μου, πάρεξ έλευθερία και γλώσσα;»

Η ίδια ακριβώς ανησυχία βασανίζει και την ψυχή του Όδ. Έλύτη. Η ανησυχία της γλώσσας που ταυτίζεται με την Έλευθερία, όπως την τραγούδησε ο Σολωμός στον Ύμνο του.

Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου, με τα πρώτα λόγια του Ύμνου! (18). Ο στίχος αυτός είναι ο τελευταίος του Β' φαλμού κι αποτελεί συνέχεια του στίχου που είδαμε πιο μπροστά στη σ. 137. Κλείει με το στίχο αυτό ολόκληρο τον φαλμό, που ο θέμα του έχει τις αντίληψεις του Έλύτη για τη γλώσσα. Στον φαλμό αυτό βρήκαμε το γλωσσικό πιστεύω του Έλύτη: από που αρχίζει η γλώσσα του και που τελειώνει. Η γλώσσα είναι ο κεντρικός πυρήνας που γύρω του περιστρέφονται τα διάφορα στάδια που απ' αυτά πέρασε ο ποιητής ώσπου φτάση στο «Αξιόν Έστι». Οι ρίζες αυτές φτάνουν στις «άμμουδιές του Όμηρου», τρέφονται από τις βυζαντινές «φαλμωδίες γλυκιές με τα πρώτα Δόξα Σοι» και φτάνουν ύστερα στον «Ύμνο» του Σολωμού. Αυτοί είναι οι γλωσσικοί σταθμοί, απ' όπου πέρασε ο ποιητής, αλλά κι η γλώσσα μας ή Έθνική, και σε καθένα από τους σταθμούς αυτούς στάθηκε ο ποιητής με πολλή έγνοια. Σύμφωνα με το Μαρωνίτη, «Οι στίχοι αυτοί μάς δείχνουν καθαρά πως στόχος και σκοπός του ποιητή είναι να αφήση να λειτουργήση έτσι η γλώσσα ή ελληνική μέσα στο έργο του, ώστε να φαίνονται και η χρονική της διάρκεια και οι βασικές καμπές της μεταμορφωτικής εξέλιξής της» (19).

Έτσι βλέπουμε καθαρά πως οι ανησυχίες του Σολωμού μεταδόθηκαν στον Έλύτη. Άλλα και αυτή η ίδια ή διατύπωση της πιο πάνω φράσης του Σολωμού δέ διαφέρει ουσιαστικά από τη διατύπωση του Έλύτη. Μικρές μόνο αλλαγές έχει κάνει ο Έλύτης στην επιγραμματική διατύπωση του Σολωμού. Η λέξη έλευθερία στην πρόταση του Σολωμού, έχει αντικατασταθῆ με την περίφραση του Έλύτη «με τα πρώτα λόγια του Ύμνου». Είναι με άλλα λόγια ή έλευθερία του Σολωμού, μα και τα πρώτα λόγια του Ύμνου σ' αυτήν απευθύνονται. Από τη φράση αυτή του Σολωμού πρέπει να πήρε ο Έλύτης σε άλλους στίχους τη λέξη «πάρεξ» που τη συναντούμε πολύ συχνά στην ποίηση και την πεζογραφία του Σολωμού (20).

Ολόκληρος ο Φαλμός αυτός είναι πολύ αποκαλυπτικός της μαθητείας του Έλύτη στο Σολωμό, σ' ότι αφορά στις ιδέες και στη γλώσσα. Ο Σολωμός γίνεται ο ποδηγέτης του Έλύτη στο συνδυασμό της Έλευθερίας και της Γλώσσας, ενός τόσο «ζωτικού» θέματος για το Έθνος μας. Έτσι ο Έλύτης ξαναφέρει στο προσκήνιο και φωτίζει με το έκπιφλωτικό φῶς της λαογραφίας

διατύπωσης του Σολωμού, ένα παλιό ζήτημα που είναι πάντα επίκαιρο.

Από τον Ύμνο του Σολωμού είναι επηρεασμένοι και μερικοί άλλοι στίχοι του «Αξιόν Ἐστί» είτε στο περιεχόμενο είτε ότι φρασεολογία πράμα που δείχνει ότι το μεγάλο αυτό ποίημα του Ἐθνικοῦ μας ποιητῆ έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ποιητική διαμόρφωση τῆς μεγάλης σύνθεσης του Ἐλύτη.

Είναι γνωστή πολύ ἡ ποιητική εικόνα τῆς Ἐλευθερίας που παίρνει τὸ δρόμο γιὰ τὰ ξένα γιὰ νὰ ζητήσει βοήθεια και που επιστρέφει μοναχή τῆς γιατί δὲ βρήκε καμμιὰ ἀνταπόκριση ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς. Τοὺς στίχους ἀπὸ τῆ δέκατη αὐτῆ στροφή τοῦ Ὑμνου χρησιμοποιεῖ παραλλαγμένους γιὰ τοὺς σκοποὺς τοῦ ἡ ἄσματος. Θυμίζω τοὺς στίχους τοῦ Σολωμοῦ,

Μοναχὴ τὸ δρόμο ἐπῆρες,
Ἐξανάρθες μοναχὴ
Δὲν εἶν' εὐκολες οἱ θύρες
Ἐὰν ἡ χρεια τὲς κουρταλεῖ.

Κατὶ ἀνάλογο στὸ περιεχόμενο γράφει ὁ Ἐλύτης,

Δὲν ἀκούει κανένας ἔπου κι ἂν χτυπήσω. (21)

Τὴν πικρία και τὴν ἀπελπισία που δείχνουν οἱ κλειστὲς πόρτες στὴν Ἐλευθερία τοῦ Σολωμοῦ, αισθάνεται κι' ὁ ποιητῆς στὴν ψυχὴ του, διὰν χτυπᾷ και κανεὶς δὲ βρίσκεται νὰ τοῦ ἀνοίξει. Στὴν πρώτη περίπτωση ἡ τουρκικὴ σκλαβιά βαραίνει σὰν τὴν πλάκα τοῦ τάφου τῆ γῆ τῆς Ἑλλάδας κι ἡ Ἐλευθερία ἀπελπισμένη στρέφεται πρὸς τὰ ξένα γιὰ νὰ ζητήσει βοήθεια. Καὶ φυσικὰ τὴν ἀπάντηση τῆ δίνουν οἱ κλειστὲς πόρτες. Στῆ δεύτερη περίπτωση «νύκτα δουλείας» σκεπάζει τὴν Ἑλλάδα. Εἶναι ἡ φοβερὴ γερμανικὴ κατοχὴ κι ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ γυρεῖ ν' ἀρπαχτῆ στὸ σκοτάδι που βρίσκεται, ἀπὸ μιὰ ἀχτίδα τοῦ ἡλίου». Μὰ πουθενὰ ἡ ἀχτίδα γιατί αὐτὴ γίνηκε «ὁ μίτος τοῦ θανάτου». Πουθενὰ ἀχτίδα γιατί οἱ πόρτες ὅλες εἶναι κλειστὲς και

Δὲν ἀκούει κανένας ἔπου κι' ἂν χτυπήσω.

Στίχους μὲ τὴν ἴδια σημασία και νόημα βρίσκουμε κι' ἄλλοῦ. Στὸ γ' ἄσμα τῶν Παθῶν βρίσκεται ἕνας στίχος που εἶναι σχεδὸν ὁ ἴδιος μ' ἐκεῖνο τοῦ Σολωμοῦ,

Μόνος ἐκίνησα γιὰ τὸ μακρὸ
Ταξίδι...

και στὸ ἴδιο ἄσμα λίγο παραπάνω

Προδόθηκα κι ἀπόμεινα στὸν κάμπο μόνος.

Ὁ πρῶτος στίχος ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ «Μοναχὴ τὸ δρόμο ἐπῆρες» κι' ὁ δεύτερος «και ξανάλλθες μοναχὴ» (22). Καὶ στοὺς δυὸ αὐτοὺς στίχους ὁ ποιητῆς Ἐλύτης ἀγωνίζεται μόνος γιὰ νὰ φέρῃ στοὺς ἀνθρώπους «στὸ πείσμα τῶν ἐχθρῶν, στὸ πείσμα τῶν δικῶν» τὸ μήνυμα που σήκωνε. Μπορεῖ ὅμως κι ἐδῶ ὁ ποιητῆς, ὅπως κι ἄλλοῦ, (23) νὰ παραλληλιστῆ μὲ τὴν Ἑλλάδα και μὲ τὴν Ἐλευθερία τοῦ Σολωμοῦ.

Εἶδαμε πὺδ πάνω (24) πὺς ὁ «Διάλογος» τοῦ Σολωμοῦ ἐπηρεάσε τὸν Ἐλύτη στὶς ἀνησυχίες του γιὰ τῆ γλώσσα. Φαίνεται πὺς ὅλα ἡ τουλάχιστο τὰ περισσότερα πεζογραφήματα τοῦ Σολωμοῦ ἀκίνησαν κάποια ἐπίδραση μικρὴ ἢ μεγάλη στὴν ποιητικὴ διαμόρφωση τοῦ «Αξιόν Ἐστί». Ἀνάμεσα στὰ πεζογραφήματα αὐτὰ ξεχωριστὴ θέση γιὰ τὸν Ἐλύτη, κατέχει ἡ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος, που θεωρεῖται και σὰν τὸ πὺδ τέλειο πεζογραφικὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ. Ἡ γλωσσικὴ διατύπωση τῆς Γυναίκας τῆς Ζάκυνθος ἀποτελεῖ τὸ ἐκφραστικὸ ὑπόβαθρο ὅλων σχεδὸν τῶν Ἀναγνωσμάτων τοῦ «Αξιόν Ἐστί», που παρεμβάλλονται στὶς ποιητικὲς ἐνότητες. Ἀλλὰ ὁ Ἐλύτης δὲ δέχτηκε μόνο και ἀφομοίωση τῆ γλωσσικὴ διατύπωση τῆς Γυναίκας τῆς Ζάκυνθος. Κι' αὐτὸ τὸ περιεχόμενο πολλὲς φορές ξεπροβάλει μέσα στοὺς στίχους τοῦ ποιήματός του γιὰ νὰ δείξῃ τῆ μεγάλη του λογοτεχνικὴ συγγένεια μὲ τὸ πεζογράφημα. Ἡ γλωσσικὴ διατύπωση, τὸ διάλεμα τῶν λέξεων, ἡ σύνταξη τῆς Γυναίκας τῆς Ζάκυνθος, ἀποτελοῦν τὴν ὑπόδομή τῶν Ἀναγνωσμάτων. Ἀλλὰ κι ὁ στοχασμὸς κι οἱ ποιητικὲς εἰκόνας τοῦ Σολωμοῦ φωτίζουν τὴν ποιητικὴ φαντασία τοῦ Ἐλύτη. Ἡ «ἀτμόσφαιρα» τῆς Γυναίκας τῆς Ζάκυνθος εἶναι

σκόρπια μέσα στο «Ἐξίόν Ἔστι». Για νὰ γίνη αὐτὸ πῶς καθαρὸ εἶναι ἀπαραίτητο ν' ἀναφέρουμε «περιστατικά» πὸς δείχνουν τὴ βαθιὰ ἐπίδραση πὸς δέχτηκε ὁ Ἐλύτης ἀπὸ τὴ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος:

α) Στὴ σύνταξη.

Ἡ σύνδεση τῶν προτάσεων στὰ περισσότερα μέρη τῶν Ἀναγνωσμάτων εἶναι παρατακτικὴ μ' ἐπικράτηση τοῦ συνδέσμου καί, ὅπως ἀκριβῶς γίνεται καὶ στὴ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος. Ἐνα μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ τελευταῖο μέρος τοῦ Δευτέρου Ἀναγνώσματος:

Καὶ εὐθὺς ἀκούστηκε στὸν ἀέρα ἡ σκοτεινὴ σφουριγματιὰ
τῆς οἰκίας πὸς ἔφτανε. Καὶ πέσαμε ὅλοι καταγῆς μπρούμυτα...
Καὶ δὲν ἐπείραξε ἡ φωτιὰ κανέναν... Καὶ μέσα στὴν κἀπνα
πὸς κατακάθιζε θαροῦσες νὰ τρέχουν πίσω τους χειρονομώντας
οἱ ἄνθρωποι... Καὶ τὰ πρόσωπά τους χλωμά...

Κι' ἔνα μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος:

Καὶ ἐκίνησα γιὰ νὰ φύγω καὶ εἶδα ἀπὸ πίσω ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά
μιὰ γριούλα... Καὶ ἀσήκωνε τὰ ξερόχορτα παίρνοντας ἀπὸ
τὸ λιθάκι καὶ κλαίοντας... Κι' ἐγὼ εὐρέθηκα καὶ δὲν ἔδλεπα
μῆτε τὸ κάστρο μῆτε τὸ στρατόπεδο, μῆτε τὴ λίμνη, μῆτε
τὴ θάλασσα... Καὶ ὕψωσα τὰ μάτια καὶ τὰ χέρια κατὰ τὸν οὐρανὸ...
Καὶ ἔλαβα καιρὸ νὸ θαμιάξω γιὰ τὸ φόρεμά της...

Πολλὲς φορές μετὰ τὸ συμπλεκτικὸ σύνδεσμο καί, ἀκολουθεῖ τὸ ἰδοῦ, πὸς εἶναι πολὺ συνηθισμένο στὴ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος:

Καὶ ἰδοῦ μεγάλη ταραχὴ
Καὶ ἰδοῦ παρουσιάζονται ὀμπρὸς της
Καὶ ἰδοῦ ἡ πρώτη φωνὴ ἡ ἀγνώριστη.

Καὶ ὁ Ἐλύτης:

Καὶ ἰδοῦ πάντα γυμνὸς ἐγὼ.

β) Φράσεις ἢ καὶ προτάσεις παρμένες ἀπὸ τὴ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος.

Ἡ 24ος στίχος τῆς Γένεσης εἶναι παραλλαγή μιᾶς φράσης τοῦ Σολωμοῦ πὸς τὴ βρίσκουμε στὴ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος. Στὸ 6ο κεφάλαιο τοῦ πεζογραφήματος μὲ τὸν τίτλο «Τὸ μέλλοντα γενάμενο παρὸν» βρίσκουμε καὶ τὴν πρόταση: «Ἐ Διονύσιε Ἱερομόναχε, τὸ μέλλοντα θεὸς νὰ γένη τῶρα γιὰ σὲ παρὸν» (25).

Στὴ Γένεση λοιπὸν βρίσκουμε τὸ στίχο:

Ἰδία ἡ μνήμη γινάμενη παρὸν

Τὶς δύο τελευταῖες λέξεις τὶς κράτησε ὅπως τὶς ἔδωσε ὁ Σολωμὸς, μὲ μιὰ ἀσήμαντὴ ἀλλαγὴ (γινάμενη ἀντὶ γενάμ.—). Ἡ ἀλλαγὴ πὸς ἔγινε στὴ φράση βρίσκεται στὶς πρῶτες λέξεις τοῦ στίχου καὶ τοῦτο γιὰτὶ ἔτσι ἐξηγηρετοῦσε τὸ κείμενό του. Οἱ στίχοι πὸς προηγούνται τοῦ πῶς πάνω στίχου, ἀναφέρονται ὅλοι στὸ παρελθόν. Μιλᾷ ὁ ποιητὴς γιὰ τὴ γέννησή του καὶ γιὰ τὶς τρεῖς σκοτεινὲς Μοῖρες, «τὶς τρεῖς μαῦρες γυναῖκες» καὶ γιὰ τὶς ἀναζητήσεις του, «ἡ φυχὴ μου ζητοῦσε Σηματωρὸ καὶ Κήρυκα». Ἔτσι ἡ μνήμη στὸ σημεῖο αὐτὸ ἔχει τὴν ἔννοια τοῦ παρελθόντος πὸς γίνεται τῶρα παρὸν, παίρνει τὴ φωνὴ τῶν κυμάτων καὶ τῶν δέντρων καὶ δίνει τὴν ἐντολή:

«Ἐντολή σου, εἶπε αὐτὸς ὁ κόσμος
καὶ γραμμένος μὲς στὰ σπλάχνα σου εἶναι
Διάβασε καὶ προσπάθησε
καὶ πολέμησε» εἶπε

Ἄλλὰ μὴ ξεχνῶμε ὅτι καὶ στὴ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος ἔχουμε τὴν ἴδια ἀκριβῶς εἰκόνα: «Καὶ μιὰ φωνὴ δυνατὴ καὶ ὀγγλήγορη μοῦ ἔδάρωσε τὴν ἀκοὴ λέγοντας:

Ἐ Διονύσιε Ἱερομόναχε, τὸ μέλλοντα θεὸς νὰ γένη τῶρα γιὰ σὲ παρὸν».

Ἡ μόνη διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος καὶ τὸ στίχο ἀπὸ τὸ

Ἄξιόν ἔστι εἶναι ὁ χρόνος. Στὸ ἀπόσπασμα τοῦ Σολωμοῦ τὸ «μέλλοντα» γίνεται παρὸν γιὰ νὰ μιλήσῃ στὸν Ἱερομόναχο Διονύσιον, ποῦ δὲν εἶναι κανεὶς ἄλλος ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Ποιητὴ, καὶ νὰ τοῦ ἀποκαλύψῃ τί θὰ συμβῆ. Στὴ Γένεση ἀντὶ τοῦ μέλλοντος ἔχουμε τὸ παρελθὸν ποῦ γίνεται κι' αὐτὸ μὲ τὴ σειρά του παρὸν γιὰ νὰ μιλήσῃ ὅπως καὶ στὴν προηγούμενη περίπτωση στὸν ποιητὴ. Βλέπουμε λοιπὸν πῶς ἡ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος φωτίζει: στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς Γένεσης.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι τὸ μόνο σημεῖο ποῦ φαίνεται ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὸ πεζογράφημα τοῦ Σολωμοῦ. Στὸ Β' Ὕμνο τῆς Γένεσης συναντοῦμε πάλι δυὸ στίχους ποῦ φαίνονται πῶς ἀντλοῦν τὴ δύναμή τους ἀπὸ τὴ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος. Οἱ δυὸ στίχοι εἶναι οἱ ἑξῆς:

Μιά στιγμή ποῦ ἐστάθηκε νὰ στοχαστεῖ
κάτι δύσκολο ἢ κάτι τὸ ὑψηλό.

Στὴ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος συναντοῦμε κάτι ἀνάλογο:

«Ἐπειτα ποῦ ἐστάθηκα νὰ συλλογιστῶ καλὰ...» (26)

Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο μοιάζει καὶ στὸ περιεχόμενο ἀλλὰ καὶ στὴ διατύπωση μὲ τὸ προηγούμενο τοῦ Ἐλύτη. Φυσικὰ εἶναι ἀρκετὰ ἀφομοιωμένο μέσα στὸ Β' Ὕμνο ποῦ δύσκολα μπορεῖ νὰ τὸ ξεχωρίσῃ κανεὶς ἔτσι ἐνωματωμένο ποῦ βρίσκεται μαζί μὲ τοὺς ἄλλους στίχους. Ὅπως ἐπίσης καὶ δυὸ ἄλλες προτάσεις φαίνονται ἐλαφρὰ ἐπηρεασμένες ἀπὸ τὴ φρασεολογία τῆς Γυναίκας τῆς Ζάκυνθος. Ἡ μιὰ εἶναι ἀπὸ τὸ Ἀνάγνωσμα Δεύτερο (Οἱ Ἡμιονηγοί) :

«Καὶ μέσα στὴν κάπνα ποῦ κατακάθιζε θωροῦσες νὰ τρέχουνε πίσω τους...»

Μιά παρόμοια περίπου εἰκόνα συναντοῦμε στὸ Κεφάλαιο 5ο τῆς Γυναίκας τῆς Ζάκυνθος:

«καὶ ἐκατασκέπαζε ὄλα τὰ πάντα μιὰ καπνούρα...» (27)

καὶ σ' ἄλλο σχεδιάσμα συναντοῦμε:

«γιατί ὁ καπνὸς τὰ ἐσκέπασε ὄλα καὶ δὲν ἔβλεπες παρὰ μιὰ
μαυρίλα, ὅπου πάντα περισσότερο ἀπλωνότουνα—».

κι' ἀκόμα ἓνα σχεδιάσμα τοῦ Σολωμοῦ πάνω στὴν ἴδια ἰδέα, ποῦ πλησιάζει περισσότερο σ' ὅτι γράφει ὁ Ἐλύτης:

«καὶ μὴ βλέποντας τίποτες ὕψωσα τὰ μάτια μου καὶ εἶδα μὲς στὸν καπνὸ...»

Ἡ ἄλλη περίπτωση εἶναι ἀπὸ τὸ Ἀνάγνωσμα Δεύτερο πάλι:

«Τις ἡμέρες ἐκεῖνες ἔφτασαν ἐπὶ τέλους...»

καὶ λίγο πιὸ κάτω:

«Καὶ συνέθηκε τότες...»

καὶ ἀπὸ τὸ Ἀνάγνωσμα Τρίτο:

«Τις ἡμέρες ἐκεῖνες...»

ποῦ θυμίζουσαν τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ τρίτο κεφάλαιο (Οἱ Μισολογιτίσσαις) τῆς Γυναίκας τῆς Ζάκυνθος)

«Καὶ ἐσυνέθηκε αὐτὲς τὲς ἡμέρες...»

γ) Ἡ ἐλευθεροστομία τῆς Γυναίκας τῆς Ζάκυνθος ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸ καὶ μερικῶν στίχων τοῦ «Ἀξιόν ἔστι».

Στὴν προσπάθειά του ὁ Σολωμὸς νὰ φέξῃ τὴ διαβολικὴ γυναίκα ποῦ καταδιώκει τοὺς πρόσφυγες τοῦ Μεσολογίου ποῦ ζητοῦσαν καταφύγιο στὴ Ζάκυνθο χρησιμοποίησε ὕφος κατ' ἐξοχὴ ἀποκαλυπτικὸ. Ἡ ἐλευθεροστομία του εἶναι κάτι ποῦ προκαλεῖ τὴν ἐκπληξή μας. Ποτὲ ἄλλοτε δὲ μεταχειρίστηκε τέτοιο ὕφος καὶ τέτοιες λέξεις γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ μιὰ γυναίκα. Ἀντίθετα στὴν ποιησὴ του ἐξυψώνει τὴ γυναίκα καὶ τὴν ἐξαυλώνει. Μὰ ἐδῶ ὁ Σολωμὸς θέλησε νὰ πάρῃ τὸ μαστίγιο καὶ νὰ χτυπήσῃ τὸ γυναικεῖο ἀρχοντολόι τῆς Ζάκυνθος γιὰ τὴ θάναυση συμπεριφορά του ἀπέναντι στοὺς πρόσφυγες τῆς ἠρωϊκῆς πόλης. Ἔτσι ἐξηγεῖται τὸ μῖσος τοῦ Ποιητῆ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ ἔθνους. Γι' αὐτὸ καὶ θέτει φραγμὸ στὴ γλῶσσα του δταν χαρακτηρίζει τὴ γυναίκα αὐτὴ. (29)

Σὲ μερικὲς λέξεις τῆς μεγάλης ποιητικῆς σύνθεσης τοῦ Ἐλύτη, συναντοῦμε τὴν ἴδια ἐλευθεροστομία ποῦ ἀπαντοῦμε καὶ στὴ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος. Ἀπὸ τίς λέξεις αὐτὲς μερικὲς εἶναι παρμένες ἀπὸ τὸ πεζογράφημα τοῦ Σολωμοῦ. Οἱ λέξεις αὐτὲς εἶναι οἱ πιὸ κάτω:

καποκρατοῦν (Ψαλμὸς ΙΑ', Τὰ Πάθη), Σολωμὸς: «κόπρολόγα»: (Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος

κεφ. 9, 10). Τὰ σκατὰ τῶν παιδιῶν (Δοξαστικὸν Α'), Σολωμός: «σκατὴ» Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος κεφ. 9,10) (30).

Γενικὰ βλέπουμε πῶς Ἡ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος τοῦ Σολωμοῦ ἄσκησε βαθιὰ ἐπίδραση στὸ ἔργο τοῦ Ὁδ. Ἐλύτη σ' ὅτι λέγεται περιεχόμενο καὶ μορφή.

Ἐκεῖ πού ἡ ἐπίδραση τοῦ Σολωμοῦ εἶναι πιὸ περιορισμένη, εἶναι σὲ μερικὲς λέξεις. Οἱ λέξεις αὐτὲς εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὲς τοῦ σολωμικοῦ ἔργου ποιητικοῦ καὶ πεζοῦ κι ἔτσι μποροῦμε μὲ σιγουριά νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Ἐλύτης ἀπ' ἐκεῖ τὶς ἀντλήσε. Νὰ μερικὲς: π ἄ ρ ε ξ (Ψαλμὸς Γ' Τὰ Πάθη) :

Πάρεξ τὸ θυμάρι στὴν καρφίδα τοῦ ἡλίου δὲν ἐγνώρισα
καὶ πάρεξ
τὴ σταγόνα τοῦ νεροῦ...

Στὸ Σολωμὸ συναντοῦμε πολὺ συχνὰ τὸν ἀντιθετικὸ αὐτὸ σύνδεσμο:

πάρεξ τὸν οὐρανὸ (Πόθος)
Κανεὶς δὲν τὴν ἀκλόυθαε πάρεξ τὸ ἀρνὶ μονάχο (Ὁ Θάνατος τῆς ,Ορφανῆς)
πάρεξ ὅταν ξαπλωθῆ (Ἕγμος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν)
Πάρεξ τὸν Οὐρανὸ στὸν κίνδυνό μου (Λάμπρος) κ.ἄ.

Χ τ ί σ ι ε (Ἕσμα ζ' Τὰ Πάθη) ὅ
κι ὅσο πού φτάνει ἡ Χτίσις (31).

καὶ πιὸ κάτω στὸ Ἀνάγνωσμα Ἐκτο (Προφητικόν) :

Καὶ τῶν ἀρχαίων Κυβερνητῶν τὰ ἔργα πληρώνοντας ἡ Χ τ ί σ ι ε...

Στὸ Σολωμὸ:

Τὴν Χτίση ἐμελετοῦσε (Εἰς Μοναχὴν)
Κι ἡ Χτίσις ἔγινε νὰός... (Κρητικὸς)
Ποῦ ἐμελέτουσε τὴ Χτίση (Εἰς τὸ Θάνατο τοῦ Λόρδ Μπαίρον)
Ἔστρεφε κατὰ τὴ Χτίση (Εἰς τὸ Θάνατο τοῦ Λόρδ Μπαίρον)

γ λ α υ κ ὀ ς: (Ἕσμα στ' Τὰ Πάθη) :
στοῦ γλαυκοῦ τὸ γειτόνεμα!

καὶ πιὸ κάτω (Ψαλμὸς ΙΑ' Τὰ Πάθη) :
μὲ τὸ λίγο θάμμα τοῦ γλαυκοῦ στὰ χεῖλη (32)

κι' ἀκόμη: (Ψαλμὸς ΙΒ' Τὰ Πάθη) :
στὸ γλαυκὸ τ' οὐρανοῦ

Στὸ Σολωμὸ συναντοῦμε τὸ ἐπίθετο γλαυκὸς στοὺς πιὸ κάτω στίχους
Βασιλεῦε γλαυκὴ σιγαλιὰ (Νεκρικὴ Ὠδὴ)
Εἶναι γλαυκὴ καὶ ἀτάραχη στὴ μέση (Λάμπρος)
τοῦ γλαυκότερου οὐρανοῦ (Ἕγμος εἰς Ἐλευθερίαν)

ἐ ρ η μ ί α (Τὸ Δοξαστικόν) :
Οἱ φωνῆς οἱ ἀδέσποτες τῆς ἐ ρ η μ ί α ς

Καὶ πάλι ἀπὸ Τὸ Δοξαστὸν:
Χαίρε τῆς ἐρημίας τῶν νησιῶν ἡ ἅγια

Στὸ Σολωμὸ:

Γκλὰν γκλὰν οἱ ἀντίλαλοι
τῆς ἐρημίας (Λάμπρος).

Δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία πῶς τὸν τύπο ἐ ρ η μ ί α τὸν χρησιμοποιοῖ ὁ ποιητὴς γιὰ νὰ δεῖξη τὴ στενή του ποιητικὴ συγγένεια μὲ τὸν Σολωμὸ. Αὐτὸ μποροῦμε νὰ τὸ δοῦμε σ' ἄλλους στίχους ὅπου ὁ Ἐλύτης χρησιμοποιοῖ τὸ συνηθισμένον τύπον ἐρημίας. Ἀπὸ τοὺς δυὸ στίχους τοῦ Ἐλύτη πού ἔχουν τὴν λέξη ἐρημία, ὁ πρῶτος εἶναι σχεδὸν ταυτόσημος μ' ἐκεῖνον τοῦ Σολωμοῦ.

κ ὀ μ η ς: (Ἕσμα α' Τὰ Πάθη) :

Τὴ γραμμὴ τῶν χειλιῶν καὶ τὸν καπνὸ τῆς κ ὀ μ η ς.

Στό γνωστό επίγραμμα του Σολωμού «Ἡ Καταστροφή τῶν Φαρῶν» συναντοῦμε τὸ στίχο:

Καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ

καὶ σὲ μιὰ παραλλαγή τοῦ ποιήματος «Τὰ Δυὸ Ἀδέλφια»:

Τὴν κόμη κινούσε.

Λογισμοί: (ἄσμα στ' Τὰ Πάθη):

καὶ δὲν εἶναι ξένου λογισμός...

Στὸ Σολωμὸ βρίσκουμε τὴ λέξη στοὺς πρὸ κάτω στίχους:

*Ἄλλον κόμο ο λογισμός (Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λ. Μπαίρον)

Ποὺ τὴν τρέμει ο λογισμός (*Ἕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν)

Κάνει τὴν εἶχε ἐρωτικά ποιήσει ο λογισμός μου (Κρητικός)

Καὶ στοὺς κρυφούς του λογισμούς (Εἰς Φραγκίσκα Φράτζερ).

*Ἔχω τὴν ἐντόπιση πὺς περισσότερο μὲ τὸ στίχο τοῦ Ἐλύτη ταιριάζει ἕνας ἄλλος τοῦ Σολωμοῦ, ἀπὸ τὸν Ἕμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν:

Μὴν εἰποῦν στὸ στοχασμό τους

Τὰ ξένα Ἕθνη ἀληθινά...

*Ἡ μόνη ἀλλαγὴ ποὺ ἔγινε εἶναι στὴ λέξη ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ. Ἀντὶ τοῦ λογισμοῦ ἔχουμε τὴ λέξη ποὺ ἐννοιολογικὰ δὲ διαφέρουν μεταξὺ τους.

νυχτός: (*Ἡ Γένεσις):

μᾶς νυχτός ποὺ εἰσίμωνε ἴσως

καὶ

μᾶς νυχτός Ἰουνοῦ ἢ νηνεμία (33)

Στὸ Σολωμὸ συναντοῦμε σὲ μερικοὺς στίχους τοῦ τὸν τύπο αὐτό. Ἀναφέρω ἐνδειχτικὰ τὸ στίχο:

Τῆς νυχτός ἐμψυχεῖς τὴν ἡσυχία (*Ὀδὴ εἰς τὴ Σελήνη)

Δ'

*Ἡ παρουσία τοῦ Σολωμοῦ στὴ μεγάλη αὐτὴ ποιητικὴ σύνθεση τοῦ Ὀδ. Ἐλύτη, ποὺ εἶναι τόσο φανερὴ, εἶναι καὶ συνάμα ἐνδεικτικὴ τῶν προθέσεων του. Θέλησε ὁ ποιητής, «ὁ ἐραστής τοῦ σκιρτήματος τῶν ζαρκαδιῶν», τὸ «Ἀξιόν Ἔστι» νὰ ἔχη τὶς ρίζες του στὰ χῶματα τῆς Ἑλληνικῆς γῆς ἀπ' ὅπου σὰν ἄλλος Ἀνταῖος ν' ἀντλή τὴ δύναμή του, χωρὶς ὅμως καθόλου νὰ στρέψῃ τὶς πλάτες του πρὸς τὴ σύγχρονη πραγματικότητα. Δὲν ἀρνήθηκε ὅμως τὰ ὑπόγεια ρεύματα τῆς ἐθνικῆς παράδοσης, ὅπου ἀπλώθηκε γιὰ νὰ ὀρσοιστῇ. Ἀνάφερε ὅλους τοὺς μεγάλους σταθμοὺς τῆς λογοτεχνίας μας, τὶς ἀμμοῦδιές τοῦ Ὀμήρου καὶ τὴ Σαπφώ, τὸ Βυζάντιο καὶ τὴν Κρήτη τῆς Ἀρετοῦσας, τὸ Σολωμὸ καὶ τὸν Παπαδιαμάντη.

Πραγματικὰ πέτυχε τὸ στόχο του: Πρόσφερε στὸ Ἕθνος ἕνα μεγαλόπνευστο καὶ πρωτότυπο ποίημα γεμάτο ἀπὸ ἀληθινὴ Ἑλλάδα. Κατόρθωσε νὰ κἀνὴ τὸ Ἀξιόν Ἔστι-πραγματικὸ σταθμὸ στὴ σύγχρονη λογοτεχνία μας, διοχετεύοντας μέσα του τὴν ἀγωνιστικὴ ἀνάταση τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὴν Ἀρετὴ του, τὴ γενναιότητά του, τὴ συνείδηση τῆς ἐλευθερίας.

Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός γιὰτὶ ἀπ' ὅλους τοὺς σταθμοὺς στάθηκε περισσότερο στὸν Ἕθνικό μας Ποιητῇ. Θέλησε νὰ δέσῃ σφιχτὰ τὸ ποίημα του μὲ τὰ θεμέλια τῆς νεώτερης λογοτεχνίας μας. (34)

Οἱ ἀπόηχοι τοῦ Σολωμοῦ στὸ Ἀξιόν Ἔστι εἶναι πολλοὶ καὶ ποικίλοι. Ἀπ' ὅσα εἶπαμε πρὸ πάνω μποροῦμε νὰ καταλήξομε στὶς ἀκόλουθες διαπιστώσεις:

- α) Ἡ ἀγάπη καὶ ἐκτίμηση τοῦ Ἐλύτη πρὸς τὸ Σολωμὸ εἶναι ἀπέραντη καὶ ἡ γνώση τοῦ Σολωμικοῦ ἔργου ἀναγκαῖα ἀπαρχὴ γιὰ ὅσους νιώθουν τὴν ἀνάγκη μιᾶς πραγματικῆς ἐθνικῆς αὐτογνωσίας.
- β) Ἀπὸ τὰ ποιητικὰ ἔργα τοῦ Σολωμοῦ ἐκεῖνο ποὺ ἄσκησε μεγαλύτερη ἐπίδραση στὸ μακρὸ σύνθεμα τοῦ σύγχρονου μας ποιητῇ εἶναι ὁ Ἕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερία. Ὁ Ἕμνος δὲ χρησιμοποίηθηκε μόνο ἀπὸ τὸν ποιητῇ γιὰ τὸ περιεχόμενό του, τὶς ἰδέες του καὶ τὶς εἰκόνας

του, αλλά και ἡ μορφή του ἄσκησε μιὰ κάποια ἐπίδραση. Μικρότερη δέχτηκε ἀπὸ ἄλλα ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ, μικρὰ ἢ μεγάλα (Κρητικός, Ἐλευθεροὶ Πολιορκημένοι, Λάμπρος, Ἐπιγράμματα κλπ.).

- γ) Τὸ πεζογραφικὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ κάνει τὴν ἐμφάνισή του στὸ "Ἄξιον Ἔστι" σὲ ἀρκετὰ σημεῖα. Ὁ «Διάλογος», τὸ γλωσσικὸ μανιφέστο τοῦ Σολωμοῦ, μετὰδωσε τὴν ἀνησυχία τοῦ Ποιητῆ στὸν ποιητὴ Ἐλύτη, τόσο πού νὰ τὸν κἀνὴ νὰ μὴν ἔχη ἄλλη ἐγνοια, «πάρειξ ἐλευθερία καὶ γλώσσα». Ἀλλὰ τὸ πεζογράφημα τοῦ Σολωμοῦ, Ἡ Γυναίκα τῆς Ζάκυνθος εἶναι ἐκεῖνο πού συγκίνησε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο τὸν «ἡλιοπότη» ποιητῆ. Τὸ πεζὸ αὐτὸ ἀριστοῦργημα τοῦ Ἐθνικοῦ μας ποιητῆ, μὲ τὸ Μακρυγιάννη, ἔδωσε τὴ γλώσσα τῶν ἀριστοουργηματικῶν Ἀναγνωμάτων. Ἀλλὰ καὶ ποιητικὲς εἰκόνες καὶ ἰδέες τῆς Γυναίκας Ζάκυνθος κάνουν τὴν ἐμφάνισή τους σ' ἄλλα μέρη τοῦ "Ἄξιόν Ἔστι".

Ἡ ἐπίδραση πού δέχτηκε ἀπὸ τὸ Σολωμὸ στὴν ἔκφραση καὶ στὶς ἰδέες εἶναι πολὺ γόνιμη. Ἀφομοιωτικὴ ἱκανότητα ἔχει πολλὴ ὁ Ἐλύτης μὰ ἡ δημιουργικὴ του δύναμη εἶναι ἀσύγκριτα μεγάλη. Ὁ Σολωμὸς χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸν Ἐλύτη γιὰ τὴν ἐπίτευξη στόχων του φηλῶν. Ἔγινε τὸ ὄργανο στὰ χέρια ἐπιδέξιου τεχνίτη πού σκάλισε στὸ μάρμαρο τῆς ποίησης καινούργιες μορφὲς γεμάτες ζωντάνια, πού μὲ τὴ σειρά τους θὰ γίνουν κι αὐτὲς πρότυπα γιὰ ἄλλους τεχνίτες. Ὁ Σολωμὸς σηματοθεῖ μὲ τὰ χνάρια του μονοπάτια γιὰ τ' ἀνέβασμα τοῦ Ἐλύτη. Μὰ γρήγορα ὁ Ἐλύτης παίρνει τὸ δικό του δρόμο καὶ φτάνει σὲ καινούργιες κορφὲς πού τις κάνει δικές του. Γιατὶ στὴν περιοχή τῆς ποίησης δὲν ὑπάρχει μιὰ μόνο κορφὴ, ἀλλὰ πάρα πολλές. Φτερά μόνο χρειάζονται ἢ πόδια γερά γιὰ νὰ τις φτάσει κανεῖς. Κι ὁ Ἐλύτης εἶναι γνωστὸ πὼς διαθέτει φτερά καὶ μάλιστα πολὺ δυνατὰ. Μὲ τὸ «Ἄξιόν Ἔστι» ἔφτασε σ' ἕνα καινούργιο κοροφθόβι πού τὸ μετάρρεψε σὲ σταθμὸ τῆς νέας μας λογοτεχνίας, δίνοντας ἔτσι στὸ Ἔθνος ἔργο πραγματικῆς ἀξίας. Ἐκεῖ φηλὰ πού ἀνέβηκε μπορεῖ νὰ λουστῆ ἀπὸ τὸ ἄπλετο φῶς τοῦ «νοητοῦ ἡλίου τῆς Δικαιοσύνης» καὶ δίκαια νὰ πάρῃ τὴ «μυροῖνί τῆ δοξαστικῆ».

ΑΝΔΡΕΑΣ Κ. ΦΥΛΑΚΤΟΥ

Πάφος 18 τοῦ Νιόβρη, 1973

- (18) Δὲς καὶ Τ. Λιγνάδη, ἔ. ἀ. σ. 103.
 (19) Δ. Ν. Μαρωνίτης, ἔ. ἀ. σ. 15.
 (20) Δὲς πῶς κάτω.
 (21) Δὲς καὶ Τ. Λιγνάδη, ἔ. ἀ. σ. 182.
 (22) Ἰάκπου ἀνάλογη ἰδέα θροῖσκουμε καὶ στὸ Ἀνάγνωσμα Πέμπτο: «Τοῦ τῆ θύρα κτυπούσανε ν' ἀνοίξουνε... καὶ φωνὴ θύρας οὔτε».
 (23) Δὲς πῶς πάνω σ. . .
 (24) Δὲς πῶς πάνω σ. . .
 (25) Δ. Σολωμοῦ, "Ἀπαντα, ἔ. ἀ. σ. 44
 (26) Δ. Σολωμοῦ, "Ἀπαντα, ἔ. ἀ. σ. 34.
 (27) Δ. Σολωμοῦ, "Ἀπαντα, ἔ. ἀ. σ. 42.
 (28) Δ. Σολωμοῦ, "Ἀπαντα, ἔ. ἀ. σ. 37.
 (29) «Ἄα! εἶθ' ἐσύ, μίπομπόκορρο, θρομπόπορρη, μυγὸχασμα τοῦ σπιταλιου, τσιμππλα τῆς γουρούνας, σκατῆ, γαιθούρα, κοπρολόγα».
 (30) Δὲς καὶ Τ. Λιγνάδη ἔ. ἀ. σ. 186 καὶ σ. 251.
 (31) Δὲς καὶ Τ. Λιγνάδη, ἔ. ἀ. σ. 174.
 (32) Δὲς καὶ Τ. Λιγνάδη, ἔ. ἀ. σ. 187, ὅπου κι' ἄλλες παραπομπές.
 (33) Δὲς καὶ Τ. Λιγνάδη, σ. 86 καὶ 260.
 (34) Ὁ Νικ. Βρεττάκος γράφει στὴ βιβλιοκρισία του γιὰ τὸ «Ἄξιόν Ἔστι»: «Ὁ ποιητὴς γνωρίζει ὅτι οἱ συλλαβὲς τοῦ «ποιητῆ ἀφθρόνουν τὴν ταυτότητά του» καὶ φυσικὰ καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ χώρου του. Κι ἀλήθεια ἐν ἡ Ἑλλάδα ἤθελε νὰ δείξῃ τὸ καλύτερο πού εἶναι μέσα της, θὰ ἀρκοῦσε νὰ βεῖθῃ τις συνθεμένες συλλαβὲς τοῦ Σολωμοῦ καὶ τοῦ Κάλβου καὶ νὰ εἰπῆ: αὐτὸ εἶμαι», Ἐπιθ. Τέχνης, ἀρ. 73 - 74, σ. 107.

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΣΤΟΝ ΔΙΓΕΝΗ

Οι ήρωες τών παιδικών μας χρόνων
δέν πρέπει νά πεθαίνουν.

Σήμερα πέθανε ο Διγενής.
Ψιλή βροχούλα πότιζε τή γῆ μας.
Δευτέρα...

Ξεκίνησε σάν κάθε μέρα ο κόσμος
για τή ζωή, για τή δουλειά.

Βρέχει. Ποτίστηκε φέτο ή γῆ μας,
δέν έχουμε παράπονο.

Φέτο θά κάνουμε στάρι πολύ,
ο κάμπος τῆς Μεσαορίας θά πρασινίση,
ή ώρα τοῦ θερισμοῦ θά μᾶς βρῆ
γεμάτους χαρά.

Μά ἐσύ δέν θάσαι μαζί μας Στρατηγέ
στῆς συγκομιδῆς τήν ώρα.

Λευτεριά. Πολυθάσση ἀγάπη τ' ἀνθρώπου.
Σάν θάρθῃ, στόν τάφο σου θά τὸ φωνάξουμε
τρεις φορές Στρατηγέ:

«Πατέρα ἦρθε, πατέρα ἦρθε, πατέρα ΗΡΘΕ».

ΚΙΚΑ ΟΛΓΜΠΙΟΥ

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

ΜΙΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΣΑ ΕΚΔΗΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Στό Κέντρον Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν τήν Παρα-
σκευήν 11ην Ἰανουαρίου στίς 7.30 μ.μ. ὁ κ. Π.
Κιτρομηλίδης ἔδωσε διάλεξη μέ θέμα «Ἡ πολι-
τική ὡς ἔργον τέχνης: Προβλήματα ἐρμηνεύας
τῆς σκέψεως τοῦ Nicola Machiavelli».

Ὁ κ. Π. Κιτρομηλίδης στήν ἀρχήν τῆς διάλε-
ξῆς του ἀναφέρθηκε στίς τέσσερεις μεθολογικές
προσεγγίσεις τοῦ ἔργου τῶν μεγάλων πολιτικῶν
στοχαστῶν καί δήλωσε ὅτι θά ἐξέταζε τὸ θέμα
του μέ βάση τίς τρεῖς τελευταῖες μεθόδους:

- 1) Τήν Λογική ἀνάλυση πού ἐξετάζει τήν λογι-
κή δομή τῶν ἔργων.
- 2) Τήν ἀνεύρεση τοῦ μυστικοῦ νοήματος τῶν κει-
μένων.
- 3) Τήν ἱστορική ἐρμηνεία πού ἐξετάζει τὰ ἔργα
μέσα στά πολιτιστικά πλαίσια τῆς ἐποχῆς, καί
- 4) Τήν μελέτη προβλημάτων πού ἐγείρουν τὰ
κλασσικά κείμενα σέ συναντίληψη μέ σύγχρο-
να ἠθικά προβλήματα τῆς πολιτικῆς δράσης.

Ἀμέσως ἐπειτά ὁ ὁμιλητής στράφηκε στήν με-
λέτη τοῦ ἔργου τοῦ Machiavelli καί ἀνάφερε κατ'
ἀρχήν ὅτι οἱ θεωρητικῆς συλλήψεις τοῦ Machi-
avelli δέν εἶναι νέες ἀλλά ὅτι πρόδρομοι τῶν ἱ-

δεῶν του ἦσαν πολλοί προγενέστεροι ὅπως ὁ Ἀ-
ριστοτέλης, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πολύβιος, ὁ Πλούταρ-
χος, ὁ Δάντης κλπ.

Μπαίνοντας στό κύριο θέμα του ὁ ὁμιλητής ἐ-
ξήγησε ὅτι ὁ Machiavelli δέν δέχεται τίς κλη-
ρονομικῆς καί ἐκκλησιαστικῆς ἡγεμονίες σάν ἔρ-
γον τέχνης γιατί δέν παρουσιάζουν εὐκαιρία δη-
μιουργικότητας καί ἐξάσκησης τῶν ταλέντων τοῦ
πολιτικοῦ. Ὅστε ὅλες οἱ νέες φιλοσοφίες πού
δημιουργῶνται μέσα ἀπό τὸ πολιτικό χάος εἶναι
κατά τὸν Machiavelli ἔργα τέχνης γιατί ἡ πο-
λιτική πράξη κατά τὸν ἴδιον πρέπει νά ἀκολου-
θῇ ὁρισμένους κανόνες.

Ὁ Machiavelli ἀνάφερε ὁ κ. Π. Κιτρομηλίδης πί-
στευε ὅτι ἡ μελέτη τῆς ἱστορίας ὀδηγοῦσε στό συμ-
πέρασμα ὅτι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα κυριαρχοῦνται
ἀπό δύο ἰσχυρές δυνάμεις τήν τύχη (Fortuna)
καί Ἀνάγκη (Necessità) καί ὅτι ὁ Μακιαβελ-
λικὸς ἥρωας ἔχει ν' ἀναμετρηθῇ μ' αὐτές τίς
δυνάμεις χρησιμοποιώντας τήν δικήν του δύνα-
μη τήν Virtù (ἀρετή, ταλέντο, δύναμη). Ἔτσι
ἀφοῦ ἡ τύχη εἶναι δύναμη τῆς φύσης (παρομοιά-
ζεται μέ ἀφρισμένον ποταμὸ) μπορεῖ ν' ἀντιμε-
τωπισθῇ μέ τήν ἀρχιτεκτονικὴν τέχνην: κτιζόντας
φράγματα ὅπως λέει ὁ στοχαστής. Ἐπίσης ἡ Τύ-
χη δίνει ἀπλῶς ἁμορφες εὐκαιρίες πού μορφοποι-
οῦνται σέ πολιτεία (τὸ ὑπέρτατο ἔργο τέχνης)
ἀπό τὸ ξεχωριστὸ ταλέντο τοῦ Μακιαβελλικοῦ
ἥρωα.

Ἡ μιὰ διάσταση τῆς πολιτικῆς κατά τὸν
Machiavelli, ἐξήγησε ὁ κ. Π. Κιτρομηλίδης, εἶ-
ναι ἡ διαμόρφωση τοῦ ὄλικου τῆς μοίρας ἐνῶ ἡ
ἄλλη εἶναι ἡ ἀναπόδραστη ἀνάγκη πού ἐπιβάλλει
ἡ φύση τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων, νά μά-
θῃ ὁ ἡγεμόνας πῶς νά μὴν εἶναι καλός. Γιὰ τὴν
ἀναμετρηθῆ μ' αὐτὴν τὴν ἀνάγκη ὁ Μακιαβελ-
λικὸς ἥρωας πρέπει καί πάλι νά ἐπιστρατεύσῃ
τήν τέχνην του: τήν καλὴν χρῆση μετρημένης βί-
ας πού ἀποτελεῖ τὸ κριτήριο τῆς πολιτικῆς ἀξιο-
λόγησης.

Στὴν συνέχεια ὁ ὁμιλητής ἀνάφερε ὅτι εἶναι
οὐσιώδεις κατὰ τὸν Machiavelli νά ξέρῃ ὁ ἡγε-
μόνας πῶς νά ἐντυπωσιάζῃ τοὺς δηπάρχους του
ἐμφανιζόμενος σάν ἄνθρωπος μέ ὅλα του τὰ ἀ-
γαθὰ χαρίσματα. Ἔτσι ὁ ὁμιλητής ἐπισήμανε
ὅτι ἡ πολιτικὴ στὴν καθημερινότητῆς ἄποψη
παρουσιάζεται ἐπίσης ὑπὸ μιᾶν ἄλλῃ καλλιτεχνι-
κῆ διάστασι: τὴν τέχνην τῶν ἐντυπώσεων.

Στὸ τέλος τῆς ὁμιλίας του ὁ κ. Π. Κιτρομη-
λίδης εἶπε ὅτι στὸ δράμα τοῦ Machiavelli ἡ πο-
λιτικὴ ζωὴ περιορίζεται σέ ἐξωτερικότητες ἐνῶ
τῆς λείπει ἡ διάσταση τῆς ἐσωτερικότητας καί
τῆς συναίσθησης τῆς εὐθύνῃ, κάτι πού ἀπουσιάζει
καί ἀπὸ τὸν ἴδιον ἄνδρα τὸν Machiavelli σάν σύμ-
βουλο τοῦ ἡγεμόνα: εἶναι πρόθυμος νά δώσῃ τὴ
συμβουλὴ τοῦ ἐμπειρογνώμονα χωρὶς νά ἀνησυχῇ

για τους σκοπούς που θα εξυπηρετήσει.

Μετά από αυτήν την κατατοπιστική, σαφή και πολύ ενδιαφέρουσα διάλεξη του κ. Π. Κιτρομιλίδη ακολούθησε έκτενης συζήτηση πάνω σε διάφορα θέματα που θίγηκαν από τον διμλητή μεταξύ κυρίως του τελευταίου, του κ. Κουτσάκου Προέδρου της Κοινωνιολογικής Έταιρείας (δ όποιος και παρουσίασε τον διμλητή, του κ. Αδαμίδα διευθυντή του Υπουργείου Παιδείας, του κ. Ατταλίδη του Κέντρου Κοινωνικών Έρευνών και του κ. Οικονομίδα.

Ελπίζουμε ότι θα έχει αξιόλογη συνέχεια ή πολύ όμορφη αυτή εκδήλωση που εγκαινιάζει τον 2ον κύκλον δραστηριοτήτων της Κοινωνιολογικής Έταιρείας.

Π. ΤΕΛΕΒΑΝΤΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

ΑΡΚΑΔΙΑ

Φίλη «Πνευματική Κύπρος»,

Μιά φορά κι έναν καιρό — αρχή παραμυθιού για όμορφα παραμύθια — υπήρχε στην πράσινη καρδιά ενός μεγάλου νησιού — του νησιού του Πέλοπα — μιιά χώρα μαγική που λεγόταν Άρκαδία.

Άδρες γλυκές, άπαλοι ζέφυροι θώπευαν τὰ μωρουλοσμένα δάση της κι έκαναν τὰ καλάμια των πηγών της νά θροούν παράξενα.

Μά μήτε οι σκίουροι μήτε τὰ έλάφια που έπαιζαν έκει κοντά, στύλωναν τ' αυτιά τους για ν' ακούσουν.

Ατμόσφαιρα άνεξήγητη χαράς και γαλήνης ήταν παντού διάχτη.

Ω! τί κόσμος άφελής κι ευτράπελος, άμέριμος ευτυχισμένος! Θείο τό δώρο νά ζή κανείς μέσα σ' αυτόν!

Μακάριοι οι δδοιπόροι που χάνονταν στα δάση της ακολουθώντας την άρμονική έναλλαγή εικότων και λημονώντας τὰ πάντα, όπως ξεχνά τον έαυτό του ό θεατής μιās θείας μπαριαντέρας.

Όλοπράσινοι θόλοι, πάνω σε ρυάκια ειρηνικά, όχθες στολισμένες με κρόκους και δάκινθους, με δάφνες και φτέρες, λόχιμες πικνές, φωλιές περιστεριών, ξάστερες λίμνες, κάτασπροι κύκνοι λουλουθένιοι γαλάζιοι τάπητες δίχως τέλος, περιπου τέτοιες ήταν οι εικόνες που έναλλάσσονταν μπροστά στα έκθαμβα μάτια τους. Κι οι δδοιπόροι θαύμαζαν, έκστασιάζονταν δραματίζονταν, έμπνέονταν, έπλαθαν μύθους. Καί χρώσωσαν οι μύθοι κάθε πηγή, κάθε πλαγιά της, κάθε κορφή, κάθε ποτάμι της!

Έτσι ή Άρκαδία έγινε ποίημα!

Η φήμη της επέταξε μακριά, στην Ρώμη και στην Άλεξάνδρεια. Έιδύλλια έγραψε ό Θεόκριτος γιαυτήν και ό Βιργίλιος στίχους σάν αυτους:

«Τάλλε μαζί μου φλογέρα, τραγούδια βοσκών

του Μαινάλου,
Του βουνού που τὰ δέντρα του δίνουν, τόνους
μελωδικούς.

Τραγούδια βοσκών π' άγαπούν, οι ράχες άκοών, ή τον Πάνα,
Που πρώτα μ' αυτόν ό αύλος, όργάνου έλαδ' άξία.—»

Τήν Άρκαδία ύμνησε σάν χώρα της λιτότητας και των άγνών ήθών ό στοχαστής της Άναγέννησης.

et in Arkadia ego

Ίδου τό σύνθημα που ένεπνεύσθη ό Πουσοέν και έπανέλαβε ό Σίλλερ

και γώ γεννήθηκα στην Άρκαδία

δηλαδή στη χώρα της χαράς!

Στὰ δώματα του παλατιού της βασίλισσας Χριστίνας, μακριά στη Σουηδία, στοχάστηκαν οι σοφοί της εποχής και στάθμισαν τις άξίες του κόσμου της Άρτεμης και του Πάνα. Βρήκαν τον υπαίθριον αυτόν κόσμο άπλό, άγνό, λιτό, χαρούμενο, γερό, άμέριμο, γαλήνιο. Καί ύδρυσαν στη Ρώμη την Άκαδημία των Άρκάδων, την «Άρκαδία» τους.

Έτσι έγινε ή Άρκαδία σύμβολο!

Είναι τό σύμβολο του υπαίθριου βίου, τό σύμβολο της άγνης ζωής!

Σ' έναν κόσμο που τὰ χωριά έρημώνονται για νά κτισθούν μεγαλοπόλεις, σ' έναν κόσμο άπειλούμενο από την αστυφιλία, είναι άνάγκη τό σύμβολο αυτό νά στηθή ύψηλά.

Θά δείχνη στον άνθρωπο της εποχής μας, στον κουρασμένο Άρακλή, σια πλάτανου. Για ένα τέτοιο έργο χρειάζεται μιιά άναγεννημένη Άκαδημία των Άρκάδων.

Άφού επί αιώνες προώθησε την ποιητικήν δραστηριότητα και δέχτηκε μεταξύ των μελών της άκόμη και τον Γκαίτε ή Άκαδημία των Άρκάδων, στεγάζεται τώρα αδύναμη στην βιβλιοθήκη Άντζέλικα της Ρώμης.

Είναι σάν «μιιά σπίθα κρυμμένη στη στάχτη» που περιμένει την πνοή των πνευματικών Άρκάδων για νά γίνη και πάλι ένας μεγάλος πυρός!
Αθήνα 19.1.1974

Γ. ΔΑΓ-ΝΕΡ

ΕΝΑ ΠΙΣΤΕΥΩ

Άπαντώ ύποχρεωτικά σ' ένα γράμμα του φίλου Κίμωνα Φράιαρ που με ρωτά:

Ποιό είναι τό πιστεύω μου στην Τέχνη; Φοβούμαι την έπαρση, τό στόμφο και τη δέσμευση της άπάντησης. Οι πρώτοι Χριστιανοί δέν ήταν άνάγκη νάχουνε σύμβολα πίστσεως. Ζούσανε τόσο πολύ και τόσο άληθινά που τους έφταναν μιιά-δυό συγκλονιστικές προτάσεις. Ύστερα ήρθαν τὰ κείμενα της όμολογίας. Έν άρχή ήν ό Λόγος και ή

Ζωή, βυτερα φτάσαμε στα λόγια και στη φτώχεια. Μήπως και στην τέχνη δεν γίνεται κάτι τέτοιο;

Ένα CREDO σημαίνει κανόνα, σύστημα, δηλαδή κάτι το αμετάβλητο, το αλάθητο, μιὰ δημολογία που δίνει τον ομολογητή, μιὰ πίστη που ταξινομεί, μιὰ προσδοκία που ξέρει τί περιμένει. Η Χριστιανισμὸν χρειάστηκε ένα πιστεύω για ν' ἀμυνθῆ στις αἰρέσεις μὰ δὲ βλέπω γιατί τὸ θέλει ἕνας τεχνίτης.

Ἐρχεται κι' ἡ τέχνη ἀπὸ τόσο μακριά, εἶναι ἄνωγ μιὰ αἰώνια αἴρεση. Ὅποιος τὴ διακοπεῖ εἶναι δυναμικὰ ἕνας αἰρετικὸς κι' ἀπέναντι στὰ παλιὰ «πιστεύω» και ἀπέναντι στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του. Εἶναι μιὰ προσδοκία τοῦ ἀπροσδόκητου.

Κανένας ποιητὴς δὲν εἶναι ἀνείδωλος. Οἱ μικροὶ ζοῦμε ἀπὸ τὰ εἰδωλόβυτα, τὰ περισσεύματα τῶν θυσιαῶν τῶν μεγάλων. Στους μεγάλους δόθηκε ἡ χάρη νὰ διαιωινίζονται μὲ ἔργα ἀνευθεῖ ἀπὸ τὴν τυπογραφικὴ ἀθανασία, τὴ μόδα, τοὺς ὀπαδοὺς. Κανεῖς τους σχεδὸν δὲν ἀφηγε «πιστεύω» ἄλλο ἀπὸ τὸ ἔργο του. Μὰ και στους πιὸ ἀσήμαντους ἡ λαχτάρια κι' ἡ δύναμη τῆς διαιωίνησης, δῶρο δοσμένο και στὸ πιὸ ταπεινὸ μικρόβιο, τοὺς βοηθὰ νὰ συλλαβίσουν μὲ τὸν τρόπο τους λίγες γραμμὲς ἀπὸ τὸ ἀπέραντο ἀναγνωσμάταρ τῆς ὀμορφιάς.

Τί θέλω νὰ κάνω μὲ τὴν ποίηση; Ἀπὸ μικρὸς τὴν ἐνοχλῶ κι' ἐγὼ δὲν ξέρω γιατί μὰ δὲ θὰ μπορούσα νὰ κάνω ἄλλιως. Κάθε μου ποίημα, κάθε μου στιχὸς εἶναι κι' ἕνα πιστεύω μιὰς δεδομένης στιγμῆς, ἕνα ζικ-ζίκ καρδιογραφῆματος ἡ ἐγκεφαλογραφῆματος, μιὰ συμβατικὴ πιστοποίηση ζωῆς. Θέλω νὰ ζήσω και σ' αὐτὰ τὰ τραγῦδια και μ' αὐτὰ, νὰ ζήσουν ἕνα ὅσα ἀγάπησα ἡ μ' ἀγάπησαν. Εἶναι για μὲν μιὰ φυγὴ κι' ἕνας ἐρχομὸς, μιὰ πηγὴ πὸν πρέπει ν' ἀναβλύση και δὲν τὴ νιάζει ἂν θὰ ἄρροίσει, θ' ἀρδεύση ἡ θὰ κυλᾶ σιωπηλῆ κι' ἀγνωστὴ ἀνάμεσα σὲ φυτὰ ὑδροχαρῆ. Εἶναι σὰν τὸ παιδί πὸν φουὰ μὲ πάθος τὴ μικρὴ φουσαρμόνικα πὸν τοῦ χάρισαν και θαρρεῖ πὼς κατέχει τὸ πιὸ μεγάλο ἀρμόνιο και ζαλλίζει και ζαλλίζεται ἀπὸ τὴν ἔνταση τῆς ἐμπνοῆς. Εἶμαι εὐτυχημένος τὴ στιγμή πὸν μωρῶ νὰ γράφω, ξέροντας τὴν ἀπογοῆτευση πὸν μὲ περιμένει καθὼς πάντα ἀστοχῶ στὴν ἀρχικὴ πρόθεσή μου, πάντα ἡ μορφὴ προδίνει τὸ λατρευτικὸ φῶς τοῦ ὄρατου πὸν χάραξε μέσα μου. Ὁμως τραγῦδῶ, ἄρα ὑπάρχω. Canto ergo sum. Ὅποιος νομίζει πὼς ἀνακοινώνει λύσεις τοῦ μυστηρίου τῆς πῆχνης, θαδίζει σὲ κοινοὺς τόπους και μένει φορτωμένος ἀχρηστα κλειδιὰ ἔξω ἀπὸ τὸ μέγα μυστήριον τῆς ἀνθρώπινης βιαρῆς.

Ποιὰ ἐξέλιξη βλέπω στὰ ποιήματά μου;

Σὰν φιλόλογος θὰ τὰ χάριζα σὲ ἄγουρα και γινωμένα ἡ ἀκατάλληλα πρὸς βρῶσιν, σὲ ταξιδιωτικὰ, θρησκευτικὰ, ἐρωτικὰ, πατριωτικὰ κι' ἄλλα. Εἶναι ὅμως δυνατὸ τὸ ὑποκείμενο νὰ δῆ τὸν ἑαυτὸ του ἡ νὰ αὐτοαναλυθῆ μὲ κριτήρια τόσο ἐξωτερικὰ; Τί θὰ καταλάβαινα ἀπὸ μιὰ ἀκτινογράφηση τῶν γυναικῶν πὸν ἀγάπησα; Τί

θὰ δῶ ἂν ὄλλω σὲ ἠλεκτρονικὸ μικροσκοπίον μιὰ ποιητικὴ σελίδα;

Ἄν ἦταν νὰ δογματίσω κι' ἄλλο για τὴν ποίηση, πρῶτα θὰ κοίταζα δεξιά κι' ἀριστερά νὰ μὴ μ' ἀκούση κανένας φανατικὸς. Ὑστερα θάλεγα πὼς μ' αὐτὴν γυρεύουμε κι' οἱ ὄνειροβάτες ποιητὲς κι' οἱ ἀναγνώστες, ὄσους εὐτυχῶμε νάχουμε, τίς ἴδιες ἰδιότητες πὸν ὁ λαὸς μας δίνει στὴν Παναγία: Ἐλευθερώτρα, Ὀδηγήτρα, Ἰαματικὴ, Χρυσεοῦσα, Παρηγόρητρα, Ἄγγελο-βλεπούσα, Μεγαλόχαρη και ἄλλες ἑκατοντάδες ἐπίθετα δοσμένα σὲ ναοὺς πλοῦσιους ἡ φτωχὰ ξωκλήσια, σὲ εἰκονίσματα ἀσημωμένα ἡ ἄτεχνα και σκουληκοφαγωμένα. Μακάριοι ὄσοι ἱερούργουδν στὰ λευκὰ ξωκλήσια τοῦ Αἰγαίου, μακάριοι κι' οἱ ἐκκλησάρηδες πὸν ποτίζουν τὸ βασικὸ, ἔσκαονίζουν τὸ ξύλινο πολυέλιον, σκουπίζουν τὸ δάκρυ τῆς Παναγιάς, ἄσβεστοῦνον τὰ πεζούλια για τὸ σαρανταλούτουργο τῶν Ἀγγέλων, γιατί κι' αὐτοὶ θὰ ἐλεηθοῦν.—

Ἀθήνα 27.4.1973

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΞΕΝΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

ΡΟΥΜΑΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΥΠΡΟ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

Στὴ φιλολογικὴ ἐφημερίδα τῆς Ρουμανίας "Tribuna" (ἔτος ἰδρύσεως τῆς 1884) (τεύχος 854) ἀφιερώνεται ὀλόκληρη σελίδα στὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη μὲ σημειώματα και μεταφράσεις ποιημάτων του ἀπὸ τὸν Teohar Michadas. Ὁ μεταφραστὴς και σχολιαστὴς γράφει τὰ παρακάτω:—

«Εἶναι μεγάλο πλεονέκτημα νὰ γεννηθῆ ἕνας στὴν Κύπρον, πὸν για αἰῶνες θεωρεῖται γενέθλιος χώρος τῶν Θεῶν. Αὐτὸ τὸ πλεονέκτημα ἀντιπροσωπεύεται ἐπάξια ἀπὸ τὸν κύριον ποιητὴ και ἐπιστήμονα Κύπρον Χρυσάνθην.

Γεννημένος τὸ 1915 ἔχει ἀφιέρωσει τὴ ζωὴ του ταυτοχρόνως στὴν ποίηση και τὴν ἱατρικὴ.

Ὁ Κύπρος Χρυσάνθη δὲν εἶναι ἕνας ἀπ' ἐκείνους πὸν ὄρουδν στὴν περιφέρεια τοῦ χώρου μιὰς κουλτούρας, ἀλλὰ ἀντίθετα ἔχει μιὰν τιμητικὴ θέση στὸν Παρθενώνα τοῦ σύγχρονου λυρισμοῦ.

Πολυγραφικὴ και πλοῦσια σὲ περιεχόμενο ἡ ποίηση τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη ἐντυπωσιάζει μέσω δυὸ βασικῶν τάσεων: ἀρχαία σύλληψη ἐκφρασμένη μ' ἕνα σύγχρονον ψυχισμό, τὸ κτισμὸ ἔνδς ἑλληνικοῦ ναοῦ διακοσμημένου μὲ τίς πιὸ αὐθεντικὲς ἀξίες, πὸν ἀνήκουσιν στὴν ἀνθρωπότητα και τὸν ἀνθρωπισμὸ τοῦ σημερινοῦ κόσμου.

Ἐἶτε προκαλεῖ ἕνα ἰσχυρὸ αἰσθημα λατρείας πρὸς τὸ ἔνδοξο παρελθὸν ἡ μιὰς τυραννισμένης χώρας — μιὰ ποίηση ἐθνικοῦ περιεχομένου — εἶτε ξυνηὰ μὲ μιὰ τεράστια ποιητικὴ τοιχογραφία εἰκόνας ἀπὸ τοὺς κόσμους τῆς μουσικῆς και τῆς ζωγραφικῆς ἐλευθερωμένος ἀπὸ κάθε φιλισταϊκὸ διδακτισμὸ, σ' ἕνα παλλόμενον και ἀνυψωτικὸ πνευμα Βυαν στέκεται μπροστὰ στὰ μεγάλα

ἀριστουργήματα — σκύδει με προστατευτική τρυφερότητα πάνω απ' τὰ ταπεινά πλάσματα — μιά ποίηση δλόθυμα ἀφιερωμένη σ' αὐτούς πού ἔχουν ἀνάγκη — ἡ ποίηση τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη με τὴν ἀπλότητα καὶ τὴ σαφήνεια καὶ μαστορικά συνδυάζοντας τὴν ἀρχαία προσωπία με τὴ συγκινητικὴ μορφὴ καὶ τὴν ἀμεση ζωντάνια τοῦ δημοτικῶ τραγουδιοῦ, δείχνει πὼς ἐντεχνα προστατεύει κάτω ἀπὸ γαλάζιους θόλους ἕνα ποικίλο στροβιλιζόμενο λευκὸ κόσμο — ἀκριβῶς ἐκεῖνα τὰ σύμβολα πού δίνουν τὸν ἑλληνικὸ χαρακτήρα.

Ἔνας κάποιος αἰσθησιασμός — ἐλευθερωμένος ἀπὸ ρυπαρότητες — διαπερνᾷ τὸ διάλογο ἀνάμεσα στὰ δυὸ στοιχεῖα: Αὐτὸς καὶ Αὐτὴ ἢ ἀνάμεσα στὴ μητρικὴ καὶ υἱικὴ στοργή, μιά οἰκεία διάθεση τοῦ μεσογειακοῦ χαρακτήρα — ἕνας συνδιασμός τραγικότητας καὶ αἰσθησιασμοῦ, οἰκογενειακῆς εὐτυχίας καὶ ὀδυσσεϊκοῦ πνεύματος.

Ἐνα ἄμα ἀματίων ὅπου τὸ πορφυρὸ χρῶμα σκεπάζεται ἀπὸ ἕνα κρυστάλλινο καθαρὸ γαλάζιο.

Μετ. Χρ. Χρ.

ΕΝΑΣ ΟΥΓΓΡΟΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΣΤΗΣ

Τὰ νεοελληνικά (γλῶσσα καὶ πολιτισμός) ἀποκτοῦν ἕραστὲς (ὡς διεθνή κλίμακα, ἔστω καὶ με ἀργὸ ρυθμὸ). Μερικά μεγάλα ὄντομα τῆς νέας λογοτεχνίας μας ἔγιναν κίνητρα γιὰ νέους ἐπιστήμονες, πού θέλησαν νὰ δημιουργήσουν καριέρα δουλεύοντας ἕνα τομέα παρθένο ἀπὸ τὴ διεθνή σκοπιὰ, ἀλλὰ πού ἔχει προκαταβολικά κάποιαν αἴγλη ἀπὸ κείνη τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα καὶ πού θὰ βοήθουσε μίαν καθαρά φιλολογικὴν ἐνασχόληση. Ἐξάλλου τὸ Βραβεῖο Νόμπελ πού δόθηκε στὸ Γ. Σαφέρη διευκόλυνε ἐπίσης τὴν περιέργεια γιὰ τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία. Ἀσφαλῶς δὲν ὑποτιμᾶται κι' ἡ ὄραση νεοελλήνων ἐπιστημίωνων, τῆς φιλολογίας κυρίως, πού σὲ ξένα πανεπιστήμια κινουὺν με διάφορους τρόπους τὰ ἐνδιαφέροντα γύρω ἀπὸ τὸ νεοελληνικὸ μας πρόσωπο. Ἀφοῦ καὶ τὸ πολιτικὸ καὶ πολιτειακὸ μας θέμα μᾶς ἔφερε συχνὰ στὸ προσκήνιο τοῦ διεθνoῦς ἐνδιαφέροντος.

Στὸ περασμένο τεῦχος μας (ἀρ. 161) σημειώσαμε τρεῖς νεοελληνιστὲς τοῦς: Gaston—Henry Aufferre (Βέλγιο) Michele Iannelli (Ἰταλία) καὶ Miquel Castillio Didier (Χιλή). Τώρα θ' ἀναφερθοῦμε σ' ἕνα οὐγγαρέζο, πού ἡ δουλειὰ του ὑποχρεωτικά θάχη εὐρύτερη οὐγγρικὴ ἀπήχηση μιά καὶ θὰ πληροφορῆ στὴν ἔκδοσι «Παγκόσμια Φιλολογικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Οὐγγρικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν» (Βουδαπέστη) γιὰ τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία. Ὁ νεοελληνιστὴς λέγεται Papp Arpad καὶ σπούδασε οὐγγρικὴ καὶ κλασσικὴ (λατινικὴ) φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βουδαπέστης. Τώρα δουλεύει καθηγητὴς σὲ γυμνάσιο καὶ στὴ σύνταξή τῆς «Παγκόσμιας Φιλολογικῆς Ἐγκυκλοπαίδειας τῆς Οὐγγρικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν». Ἐχει δημοσιεύσει με-

ταφράσεις ἀπὸ τὴν ἰταλικὴ καὶ ἰσπανικὴ ποίηση καὶ ἀπὸ νεοελληνικὰ ἔργα σὲ περιοδικὰ καὶ σὲ αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις (Καβάφη, Μυριόβλη, Σικελιανὸ, Καζαντζάκη, Καμπανέλλη, Ρίτσο καὶ ἄλλους, σὲ μορφῇ, πολλὰς φορὲς, ἀνθολογίας, ὅπου δὲν λείπουν τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι, ὁ Ἐρωτόκριτος κλπ. καὶ ἀπὸ τοὺς κυπρίους ποιήματα τῶν Κ. Χρυσάνθη, Κ. Μόντη, Ἀ. Χριστοφίδη καὶ ἐρωτικὰ τραγοῦδια τῆς Κύπρου).

Ἀπὸ τὰ σχετικὰ με τὴν Κύπρο λήμματα τοῦ Papp Arpad στὴν «Παγκόσμια Φιλολογικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Οὐγγρικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν» δημοσιεύουμε πῶς κάτω τὸ λήμμα «κυπριακὴ λογοτεχνία». Ἄς σημειωθῆ ὅτι ὁ Papp Arpad εἶναι καὶ ποιητὴς. Τὸ 1920 μωκλοφόρησε σὲ δυὸ ἐκδόσεις τῆ συλλογῆ του «Σημεῖα Διασταυρώσεως» (μερικὰ ποιήματα του σ' ἑλληνικὴ μετάφραση δημοσιεύσαμε σὲ προηγούμενο τεῦχος μας).

Κυπριακὴ Λογοτεχνία: Τὸ πρῶτο δείγμα τῆς λογοτεχνίας τοῦ νησιοῦ εἶναι τὰ «Κύπρια Ἔπη» με τὸν (ἴσως) κῆπριο Στασίνο στὰ χρόνια τῶν ἔργων τοῦ «Ὀμήρου» οἱ τραγικοὶ ἀντλήσαν ἀπ' αὐτὰ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς μύθους τῶν δραμάτων τους. (Ὁπάρχουν κάποιες ἐπιγραφές, ἴσως κι' αὐτὲς ἔργα σὲ στίχους).

Στὴν ἐποχὴ τοῦ βυζαντίου (τὸν 7ον-12ον αἰῶνα) διαμορφώνονται στὸ νησί — στὶς ἄκρες τῆς αὐτοκρατορίας — ὁ κύκλος «τὰ ἀκριτικὰ τραγοῦδια». Στὰ χρόνια τῆς φραγκοκρατίας ἔχουμε μιά συλλογὴ πού περιλαμβάνει ποιήματα ἐρωτικὰ — πρωτότυπα καὶ μεταφράσεις ἰταλικῶν στίχων (Petraro, P. Bembo, Sanazaro). Ἀργότερα ἔχουμε τοὺς χρονογράφους (Λ. Μαχαίρα). Ἀπὸ τοὺς αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας τοὺς θρήνους πού μιλοῦν γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Κύπρου καὶ θρησκευτικὴ φιλολογία.

Στὸ πρῶτο ἡμῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνα ἀνθίζει ἡ νέα λογοτεχνία τῆς Κύπρου με τὸ ζωηρὸ πατριωτικὸν της, τὴν ἀγάπη της γιὰ τὴν λευτερίαν — μέσα στὰ ἔργα τοῦ ἐπικοῦ Β. Μιχαηλίδη καὶ τὴν ἐργασία τὴν εἰδυλλιακὴν — λυρικὴ τοῦ Δ. Αἰτέρτη. Ἐπίσης ἐργάζονται ὁ πολὺπλευρος Ν. Νικολαΐδης καὶ ὁ Α. Παυλίδης, πού ἦταν παρνασιστὲς καὶ συμβολιστὲς, ὅστερα ἐμφανιστήκανε τὰ ἔργα τῶν πρωτοπόρων. Τὰ κυπριακὰ ρεῦματα πῆγαιναν μαζί με τὰ ρεῦματα τῶν μοντέρνων γάλλων καὶ ἀγγλῶν ποιητῶν καὶ πεζογράφων, ἐπηρεασμένα ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ γιὰ λευτερίαν καὶ αὐτοδιάθεση καὶ δικαιοσύνη. Οἱ κύπριοι πνευματικοὶ ἐργάτες πού εἶναι γύρω ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος» καὶ ἄλλων ἐργάζονται γιὰ ν' ἀποκτήθῃ ἡ Κύπρος δικὸν της πνευματικὸν πρόσωπο — Κ. Χρυσάνθη, Κ. Μόντη, Θ. Πιερίδης, Γ. Πιερίδης, Δ. Χαμπούλλιδης, καὶ ἀπὸ τοὺς νέους οἱ Π. Ἰωαννίδης καὶ Ἀ Χριστοφίδης.

(ἡ μετάφραση στὰ ἑλληνικά ἔγινε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Papp Arpad).

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Σταύρου Ι. Κουρούση, Μανουήλ Γαβαλάς εις τα Ματθαίως μητροπολίτης Ἐφέσου (1271/2 — 1355/60) Α', Τὰ βιογραφικά. Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ, ἐν Ἀθῆναις 1972, 8ον. σσ. ιε' + 403 + Πίνακες.

Ὁ συγγραφέας — ἀγαπητὸς συμφοιτητὴς καὶ φίλος, γνωστὸς δὲ στοὺς βυζαντινολογικοὺς κύκλους ἀπὸ τῆς ἐργασίας του, δημοσιευμένες στὴν Ἐπετηρίδα τῆς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν — ἀσχολήθηκε, ὅπως γράφει στὸν πρόλογό του, ἀπὸ τὰ φοιτητικὰ χρόνια μὲ τὴν πνευματικὴ παραγωγή τοῦ βυζαντινοῦ ιδ' αἰῶνος κι' ἄρχισε ἀπὸ νωρὴς νὰ ἐρευνᾷ τὴν πολυχιθὴ δραστηριότητα Ἰωάννου Στ' τοῦ Καντακουζηνοῦ. «Ἐπειδὴ ὁμως — ἀναφέρει ὁ ἴδιος στὸν Πρόλογο — εἶναι φανερὸν ὅτι οὗτος σχετίζεται πρὸς πλείστα πρόσωπα καὶ τὰ σύγχρονα ρεύματα ἰδεῶν, εἶναι ἀναγκαῖον ὅπως πρὸς σχηματισμὸν πληρεστέρας εἰκόνας τῶν ἐν οἷς ἀνεμείχθη οὗτος προηγηθῆ μελέτη τῶν ἐκδεδομένων ἢ ἀνεκδότων σχετικῶν κειμένων καὶ ἐπίλυσις τῶν τιθεμένων φιλολογικῶν ἢ προσωπογραφικῶν προβλημάτων». «Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Καντακουζηνὸς ἐσχάτως συγκεντρῶι τὸ ἐνδιαφέρον πολλῶν ἐρευνητῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου οὐδὲν ποτε μελέτη τῶν ἐπὶ μέρους εἶναι δυνατόν νὰ τύχη ὑπὸ διαφόρους προοπτικὰς ἐκμεταλλεύσεως, ἔστρεψα τὴν ἔρευναν εἰς τὰ κατὰ τὸν βίον ἐτέρου συγχρόνου καὶ συνδεομένου πρὸς τὸν Καντακουζηνόν, προσώπου, τοῦ Ματθαίου μητροπολίτου Ἐφέσου».

Ἡ ἐργασία, πολὺ φροντισμένη ἀπὸ ἐκδοτικῆς ἀπόψεως, μὲ παικίλια τυπογραφικῶν στοιχείων καὶ αὐστηρατοποιημένη διάρθρωσις τῆς βλῆς, περιλαμβάνει: Πρόλογο, βραχυγραφίας, κριτικὰ σημεῖα κειμένου καὶ εἰσαγωγή (σσ. ζ' - ιε'), Μέρος Α', ὅπου ἐξετάζονται οἱ πηγές γιὰ τὴ ζωὴ καὶ δράσις τοῦ Γαβαλά (σσ. 3-292), Μέρος Β' (σσ. 295-355), ὅπου ἐπιχειρεῖται σύνθεσις τῶν βιογραφικῶν στοιχείων καὶ χαρακτηρισμὸς τοῦ ἀνδρός, παράρτημα (σσ. 359-375), 46 πίνακες, ἐκτὸς κειμένου, μὲ φωτοτυπημένες σελίδες χειρογράφων ἀπὸ διαφόρους κώδικες, προσθήκες (σσ. 377-379), εὑρετήριον, résumé, παροράματα, κατάλογο τῶν ἐκτὸς κειμένου πινάκων καὶ πίνακα περιεχομένων (σσ. 381-403).

Ὁ Μανουήλ Γαβαλάς ἐγεννήθη στὴ Φιλαδέλφεια τὸ 1271/2 καὶ ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως, Θεολήπτου. Τὸ 1309 — ἔχοντας τὸ βαθμὸ τοῦ διακόνου καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτονοταρίου — ἦλθε, σταλμένος ἀπὸ τὸ Θεόληπτο, στὴν Κωνσταντινούπολη, γιὰ νὰ συζητήσῃ μὲ τὸν βασιλεῖα θέματα ἀμύνης τῆς περιοχῆς Φιλαδελφείας. Ἐκεῖ εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρακολουθήσῃ ἀπὸ κοντὰ τὴ διαδικασία γιὰ τὴν ἄρση τοῦ σχίσματος μὲ τοὺς Ἀρσενιάτες, ὁ ἴδιος δὲ συμφώνησε μὲ τὴν ἀπόφασις τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας νὰ προβῇ εἰς ὅποια ῥησείαι, προκειμένου νὰ πετύχῃ τὴν ἄρση τοῦ σχίσματος. Ὅταν ἐπέστρεψε στὴν πατρίδα του (Φθινόπωρο 1310), ἦλ-

θε σὲ σύγκρουσις μὲ τὸν Θεόληπτο, γνωστὸν Ἀντιαρσενιάτη, καὶ τὴν πλειονότητα τοῦ ποιμνίου, ποὺ ὑποστήριξε τὸν ποιμένα του. Ἡ διαφωνία συνεχίστηκε μέχρι τὸ 1315. Ὁ Θεόληπτος τὸν ἀποξένωσε ἀπὸ τὰ ἱερὰ μυστήρια καὶ τὸν τιμώρησε μὲ ἄργια καὶ στέρησις τοῦ ὄφφικίου τοῦ πρωτονοταρίου. Ὅταν ἡ φιλικοναία τους κορυφώθηκε, ὁ Θεόληπτος ἀφαίρεσε ἀπὸ τὸν Μανουήλ τοὺς διακονικοὺς πόρους. Τελικὰ οἱ σχέσεις τους ἀποκαταστάθηκαν, ἀλλ' εἶναι ἄγνωστο πότε ἀκριβῶς. Ὅπως δὲ ἔμαθα ὁμοίως θὰ ἦταν μετὰ τὴν ἀποκατάστασις τῶν σχέσεων τοῦ Θεολήπτου μὲ τὸ Πατριαρχεῖον. Τὸ 1321 πάντως χειροτονεῖται ἱερεὺς (ὁπότε καὶ τὸ ὄνομά του, κατὰ τὴ μοναχικὴ συνήθειαν, ἀλλάζει ἀπὸ Μανουήλ σὲ Ματθαῖος) καὶ προάγεται στὴ θέση τοῦ χαρτοφύλακα. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Θεολήπτου (τέλος 1322) διεφωνήθη μὲ τὸ στρατηγὸ τῆς Φιλαδελφείας Μανουήλ Τάγαριν, ἀπὸ τὸν ὁποῖο κατεδιώχθη. Ἔτσι, ἦλθε στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἐπεδίωξε νὰ γίνῃ ἐπίσκοπος Φιλαδελφείας, ἀλλὰ συνάντησε τὴν ἀντίδρασις τοῦ στρατηγοῦ καὶ πολλῶν Φιλαδελφῶν. Τελικὰ, ἐφηφίσθη, ἀλλὰ δὲν ἐχειροτονήθη, λόγῳ κατηγοριῶν τοῦ στρατηγοῦ, ἀλλὰ καὶ ἄλλων πολλῶν. Τὸ 1329 ἀνεδείχθη μητροπολίτης Ἐφέσου, παρέμεινε ὁμοίως στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐπειδὴ ἡ ἔδρα του ἐτουρκοκρατεῖτο. Μόλις τὸ 1339 μετέβη στὴν Ἐφεσο, κομίζοντας πλοῦσια δῶρα ἀπὸ τὴν Κων/πολὴ στὸν ἐμίρη τῆς Λυδίας Οὐμούρ. Οἱ συγκρούσεις καὶ περιπέτειές του ὁμοίως δὲν σταμάτησαν. Τὸ 1347 ἔγινε ἀργός, διότι ἐτάχθη ἐναντίον τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἰσιδώρου Βουχειρᾶ στὸν πατριαρχικὸ θρόνον, καὶ στὴ συνέχεια ἕως καθηρέθη. Ἐπανῆλθε στὴν Ἐκκλησίαν τὸ 1350 — μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἰσιδώρου — ἀλλὰ ἐτάχθη μὲ τοὺς ἀντιπάλους τοῦ διαδόχου τοῦ Ἰσιδώρου, Καλλίστου Α', μὲ ἀποτέλεσμα νὰ καθαιρεθῆ (1351). Πέθανε μετὰ τὸ 1355 καὶ 1360.

Ἡ στάσις τοῦ Γαβαλά στὸ θέμα τοῦ Ἑουχαρισμοῦ ἦταν ἀσταθῆς. Μετεκινεῖτο ἀπὸ τὸ ἓνα στρατόπεδο στὸ ἄλλο, ὠθούμενος ὄχι ἀπὸ ἰδεολογικὰ ἐλατήρια, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς προσωπικῆς του συμπάθειος ἢ ἀντιπάθειος.

Τὸ συγγραφικὸ ἔργο του — θεολογικὸ, φιλολογικὸ, φιλοσοφικὸ καὶ ρητορικὸ — σώζεται σὲ δυὸ κώδικες, τὸν Vind. Theol. gr. 174 καὶ τὸν Paris. gr. 2022. Οἱ ἐπιστολές του, ποὺ κατατάσσονται στὸ ρητορικὸ ἔργο, ἀπευθύνονται, ἀνάμεσα σ' ἄλλους, στὸν Μιχαὴλ Γαβρᾶ, Ἰωσήφ Φιλόσοφο, Νικηφόρο Χοῦμνο, Γεώργιο Οἰνωαίωτη, στὴν Εἰρήνη Ἐβλογία Χούμανα - Παλαιολογίνα.

Ὁ κ. Κουρούσης ἀνεβάζει τὸ σύνολο τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γαβαλά σὲ 92, προσγράφοντας σ' αὐτὸν ἄλλες 28 στὶς ἡδὴ γνωστὲς 64 τοῦ κώδικα Vind. Theol. gr. 174. Τῆς 28 κεινοῦργιες ἐπιστολῆς σώζει. κώδικας Paris gr. 2022, ἄλλοι δὲ ἐρευνητὲς ἀπέδιδαν σ' ἄλλους συγγραφείς. Ἔτσι, ἐννέα ἀπ' αὐτὲς ἐξέδωκε ὁ J. Guillard καὶ τῆς ἀπέδωσε ἄκριστα εἰς κάποιο Ψευδο-Ἰωάννην Χειλᾶν, ἐνῶ παλαιότερα ὁ H. Omont θεωροῦσε συγγραφέα τους τὸν Ἰωάννη Χειλᾶ, μη-

τροπολήτη Ἐφέσου. Ἄλλες 19 ἐπιστολές τοῦ ἰδίου κώδικα — ἀνέκδοτες ὁ Η. Omont ἀπέδιδε στὸν οἰκουμένικὸ πατριάρχη Ἰωάννη Γλυκὺ. Ἄλλη ἀποψη τοῦ κ. Κουρούση εἶναι ὅτι συγγραφέας τῶν ἐπιστολῶν τοῦ κώδικα Laur. S. Marcī 356 εἶναι ὁ (Γεώργιος) Οἰναιώτης καὶ ὄχι ὁ ρήτορας Σταφιδάκις ἢ κάποιος Παχυμέρης, ὅπως ὑπέθεσαν οἱ G. Mercati καὶ R. J. Loenertz ἀντιστοίχως.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ νέα αὐτὰ στοιχεῖα, ὁ συγγραφέας τῆς μελέτης ἐντοπίζει τὶς ἐπιστολές, ποὺ ἀνηλλάγησαν μεταξὺ Μιχαὴλ Γαβρᾶ καὶ Γαβαλά, ἐξετάζει τὶς σχέσεις τῶν δύο ἀνδρῶν, διαγράφει ἀδρομερῶς τὴν προσωπικότητα τοῦ Μ. Γαβρᾶ καὶ προσφέρει ἀπικριβωμένες πληροφορίες γιὰ τὸν Γαβαλά, τὴν κατάστασιν τῆς Φιλαδελφείας καὶ Ἐφέσου καὶ τὴ δράσιν προσωπικότητων τῆς ἐποχῆς, ὅπως εἶναι ὁ στρατηγὸς Μανουὴλ Τάγαρις καὶ ὁ Πιγκέρνης Ἀλέξιος Φιλανθρωπηνός.

Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Κουρούση, ποὺ περιελήφθη στὴ σειρά Διατριβῶν καὶ Μελετημάτων τοῦ περιοδικοῦ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας «Ἀθηνᾶ», χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἐξαντλητικὴ ἔρευνα καὶ λεπτομερικὴ ἐπεξεργασία τῶν πηγῶν, βαθειὰ φιλολογικὴ γνῶσις καὶ ὀξεῖα κρίση.

ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Ρήνας Κατσελλῆ, Στὰ βουνά τῆς Τραμουνάνας. Μυθιστόρημα, τόμος Α'. Ἐκδόσεις «Χρυσopolίτισσα», Κερύνεια, Κύπρος, 1973, σ. 234.

Τὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα τῆς κ. Ρήνας Κατσελλῆ, «Στὰ βουνά τῆς Τραμουνάνας», εἶναι μιά καλὴ προσπάθεια ἀναθημοιογραφίας τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς τῆς εἰκονομαχίας στὴν Κύπρον. Ἐνας γιατρός-μοναχός, ὁ Ἰωάννης Κλαππωτός, ἐξόριστος ἀπὸ τὴν Πόλιν, ἐγκαθίσταται στὰ βουνά τῆς Τραμουνάνας κοντὰ στὴν Κερύνεια, χτίζει μιά μικρὴ ἐκκλησιά καὶ τὸ κελλὶ του, καὶ ζεῖ ἐκεῖ μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἐπανόδου στὴ Βασιλεύουσα. Ὅμως, θέλοντας καὶ μὴ, ἔρχεται σ' ἐπικοινωνία μὲ τοὺς ἀνθρώπους γύρω του, σὰν ἱερέας, σὰν δάσκαλος καὶ σὰν γιατρός. Ἰδιαίτερα γνωρίζεται μὲ τὴν οἰκογένεια τῆς ἐρωμένης τοῦ καρaboυρή ποὺ τὸν ἔφερε στὴν Κύπρον. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τῆς ἐξαιρετικῆς αὐτῆς γυναίκας εἶναι χριστιανοὶ, φανατικοὶ χριστιανοί, ἄλλοι ὅμως εἶναι ἀκόμη εἰδωλολάτρες ποὺ ζοῦν μὲ τὶς ἀρχαῖες συνήθειες καὶ ἰδέες καὶ τελοῦν τὶς εἰδωλοατρικὲς τελετουργίες μὲ πίστη καὶ κατάνυξη καὶ ἐλευθεριότητα. Ἡ σύγκρουσις ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτό, ἢ ἐνεργὸς ἀνάμειξις τοῦ Ἰωάννη στὴ διαμόρφωσις τῆς ζωῆς γύρω του, ἢ ἀμαρτωλὴ συμπεριφορὰ γειτονικῶν καλογῆρων καὶ οἱ μηχανορραφίες ὀφφικιοῦχων τῆς Πόλης πλέκονται σὲ μιά ζωντανή κ' ἐνδιαφέρουσα ἀφήγησις, ποὺ παρουσιάζει μ' ἐπιτυχία τὸ ἱστορικὸ καὶ πνευματικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς καὶ διαγράφει μὲ ἀγάπη, ἄνκαι μὲ κάποια συμβατικότητα, τοὺς χαρακτήρες ποὺ κινου-

ται στὸ ἰδιότυπο αὐτὸ περιβάλλον.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι ὁ πρῶτος μόνον τόμος τοῦ μυθιστορήματος, ποὺ θὰ δλοκληρωθεῖ μ' ἓνα δεύτερο πολὺ γρήγορα. Κ' ἔτσι ὅμως ὅπως εἶναι μισὸ τὸ ἔργο, διαβάζεται εὐχάριστα καὶ ἄνετα. Ἀλλὰ σίγουρα οἱ «βυζαντινές» καὶ οἱ διαλεχτικὲς κυπριακὲς λέξεις ποὺ βρίθουν στὸ βιβλίον αὐτό, ἔπρεπε νὰ ἐξηγηθοῦν σὲ εἰδικὸ γλωσσάριο στὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ τόμου καὶ ὄχι νὰ περιμένει ὁ ἀναγνώστης τὴν ἐκδοσὴν τοῦ δευτέρου τόμου ὅπου θὰ δημοσιευτεῖ τὸ γενικὸ γλωσσάριο. Ἐπίσης, κάποια προσοχὰ μεγαλύτερη χρειαζόταν νὰ καταβληθεῖ γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῶν πολλῶν τυπογραφικῶν λαθῶν. Ὅμως ἡ χαρὰ ποὺ δίνει τὸ διάβασμα τοῦ ὅραλου αὐτοῦ βιβλίου δὲν μειώνεται ἀπὸ τέτοιες μικροελλείψεις.

ΚΩΣΤΑΣ Μ. ΠΡΟΣΗΣ

Ναδίνας Δημητρίου, Διηγῆματα. Κύπρος, 1973, σ. 57.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ τῆς κ. Ναδίνας Δημητρίου περιέχει ἕξι σύντομα διηγῆματα, γραμμένα «μὲ λογοποιοτικὸ καὶ μ' ὄνειρο». Εἶναι μικρὲς εἰκόνες ἀπὸ τὴ ζωὴ, μὲ χρώματα ἐντονα, βαθιά καὶ ἀντιθετικὰ κάποτε ζωγραφισμένες, καὶ ἄλλοτε μὲ θολὰ, μαθιὰ χρώματα ποὺ διαλύουν καὶ συγχύζουν τὶς γραμμὲς καὶ τὶς μορφὲς προσώπων καὶ πραγμάτων καὶ καταστάσεων καὶ τὶς παρουσιάζουν σὰν μὴν ἄτονη, μοντιὴ ἐπιφάνεια λιμνασμένου νεροῦ. Ἡ ζωὴ παρουσιάζεται πότε σὰν στατικὴ διαδοχὴ συνθημάτων καὶ πότε σὰν δυναμικὴ ἐκδήλωσις διάθεσης καὶ δημιουργίας.

Στὰ «Διηγῆματα» τῆς κ. Δημητρίου μιλάει γιὰ πρόσωπα καὶ πράγματα ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τῆς φαινομενικὰ τουλάχιστον ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τῆς. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὺς ὁ ἐσωτερικὸς τῆς κόσμος, ἢ λυρική τῆς σκέψις, τὸ προσωπικὸ τῆς βίωμα κατέχουν τὸ ἐπίκεντρο τοῦ ὀδυσιατικοῦ περιεχομένου τῶν διηγῆμάτων αὐτῶν. Τὸ ἐξωτερικὸ τοπιό, τὰ πρόσωπα τῶν «ἠθοποιῶν», οἱ διαθέσεις καὶ οἱ πράξεις τους εἶναι δυνατὸ νὰ ξεγελάσουν τὸν ἀναγνώστη καὶ νὰ τὰ πάρει σὰν τὴ μόνη ἀθθεντικὴ, τὴ μόνη ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα τοῦ βιβλίου. Ὅμως πῶς ἀθθεντικὴ, πῶς σημαντικὴ εἶναι ἡ ὑποκειμενικὴ πραγματικότητα ποὺ διαχέεται καὶ διαλάμπει μέσα στὸ μετωπικὸν λόγο τῆς κ. Δημητρίου, σὰν κρυφὴ διάθεσις, σὰν ὀργισμένον ἔξασπασμα, σὰν εἰρωνικὸ σχόλιον, σὰν πονεμένη παρατήρησις, σὰν ἀγγελικὴ ἔξαρσις, σὰν καταγγελλὰ τοῦ συμβιβασμοῦ, σὰν ἀπορία καὶ πίκρα. Εἶναι γι' αὐτὸ ποὺ ὁ λόγος τῆς κινεῖται ἀνάμεσα στὴ στεγνὴ σὰν τηλεγραφικὴ ἔκφρασις ποὺ ὅμως εἶναι ἐπιγραμματικὴ σὲ ἀπρὸ νόημα, καὶ στὴν πολυχρῶμη ρητορικὴ ἀναδίπλωσις ποὺ ὅσο ὑπογραμμίζει τὸ κοφινὸ καὶ παράλογο καὶ ἀντιφατικὸ τῆς ζωῆς.

Πι αὐτό, ὅσο καὶ ἂν στὴ μορφή διαφέρουν, ὅμως νομίζω πὺς στὴν οὐσία τους τὰ Διηγῆματα τῆς κ. Ναδίνας Δημητρίου συνεχίζουν κατὰ κάποιον τρόπο τὰ ποιήματά τῆς (Ἄναζητησις), ἀποτελοῦν μίαν ἐνδιαφέρουσα

προέχασή τους, και σημειώνουν ένα παράλληλο διάγραμμα στο δρόμο της εξαιρετικής λογοτεχνικής δημιουργίας της.

ΚΩΣΤΑΣ Μ. ΠΡΟΓΩΗΣ

ΓΕΝΙΚΑ

Στη «Νέα Έστια» (15.1.74) δημοσιεύεται ποίημα του Πυθ. Δρουσιώτη — Στο «Τὸ Σχολεῖο καὶ τὸ Σπίτι» (Δεκ. 73) ὁ Γ. Κυριαζόπουλος κρίνει τὸ βιβλίο «Θέματα Ἐφηβείας» τοῦ Μιχ. Γ. Μαραθεύτη — Στο περιοδικὸ «Ἑλληνο-χριστιανικὴ Ἄγωγὴ ὁ Δημ. Σταματόπουλος κρίνει τὰ «Θέματα Ἐφηβείας» τοῦ Μιχ. Μαραθεύτη — Στα «Ἐκδοτικὰ Νέα» (Ἰαν. 74) δημοσιεύεται ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἑμιλία «Ἡ θέση τῆς Κυπριακῆς Λογοτεχνίας μέσα στὰ πλαίσια τῆς Ἑθνικῆς» τοῦ Κ. Χρυσάνθη, ποὺ ἔγινε στὶς 5 Νοεμβρίου στὴν αἴθουσά τῆς «Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας» (Ἀθήνα) — Στη «Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά 1974» δημοσιεύονται δύο ποιήματα τοῦ Πυθαγόρα Δρουσιώτη (Μοιάζαμε, Ὁ κύκλος τῶν ὤρων) καὶ ἓνα διήγημα τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη (Ἡ διαίωσιν) — Στη «Φωνή» Ἀχαΐας (Γεν.-Φεβρ.) δημοσιεύονται ἱστορικῆς φύσεως ἄρθρα τοῦ Δ. Παπαγαπίου μὲ τίτλο «Μητροπολιτικὴ Ἑλλάς καὶ Κύπρος» — Στα «Κριτικὰ Φύλλα» (ἀρ. 12) δημοσιεύεται μελέτη τοῦ Κ. Χρυσάνθη μὲ τίτλο «Ἡ Κύπρος γιὰ τὸν Παλαμᾶ» — Στὴν «Πρωτότυπη» (Νοέμ.-Δεκ. 1973) δημοσιεύονται ποιήματα τῶν Ἀν. Περνάρη καὶ Λ. Φαντάζη.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Νέα Σκέψη (Ἀθήνα) ἀρ. 129 — Ἐκδοτικὰ Νέα (Ἀθήνα) ἀρ. 8 — Στερεὰ Ἑλλάς (Ἀθήνα) ἀρ. 56 — Ἀστυνομικὰ Χρονικὰ (Λευκωσία) ἀρ. 6, τόμ. Η' — Ὑγεία (Λευκωσία) ἀρ. 20 — Σμύρνη (Νέα Σμύρνη) ἀρ. 63/64 — Δοκιμὲς (Λευκωσία) ἀρ. 1 — Νέα Σύνορα (Ἀθήνα) ἀρ. 25/26 — Αἰολικὰ Γράμματα (Ἀθήνα) ἀρ. 18 — Κροστᾶλλης (Πειραιᾶς) ἀρ. 144 — Μακεδονικὴ Ζωὴ (Θεσσαλονίκη) ἀρ. 92 — Μαθητικὴ Ἑστία (Λευκωσία) ἀρ. 54 — Πειραϊκὴ Πατραϊκὴ (Ἀθήνα) ἀρ. 166 — Δελτίον Παιδαγωγικῆς Ἐνημερώσεως τῆς ΠΑΚ (Λευκωσία) ἀρ. 15 — Συνεργατιστῆς (Λευκωσία) ἀρ. 139 — Κριτικὰ Φύλλα (Ἀθήνα) ἀρ. 92 — Δελτίον τῆς

Χειρουργικῆς Ἐταιρείας Κύπρου (Λευκωσία) ἀρ. 36/37 — Ἱατρικὴ Κύπρος (Λευκωσία) ἀρ. 16/18 — Κριτικὸς (Λονδίνο) ἀρ. 275/276 — Ἡ πρωτότυπη (Ἀθήνα) Νοέμ.-Δεκ. 73 — Λογογραφικὴ Κύπρος (Λευκωσία) ἀρ. 9.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Π α ὄ λ ο υ Κ ρ ι ν α ῖ ο υ : Τὸ μανουάλι μὲ τὰ 63 κεφάλαια, Ἀθήνα, 1974.

Ν ἰ τ σ α ς Χ ρ ι σ τ ο δ ο ὄ λ ο υ : Ἀναπαράσταση, Λευκωσία, 1974.

Μ. Ν. Τ σ ι ἄ μ η ς : Μορφὲς τοῦ Αἰγαίου, Ἀθήνα, 1973.

Λ ε ῖ α Χ α τ ζ ο π ο ὄ λ ο υ — Κ α ρ α β ῖ α : Τρία μονόπρακτα, Ἀθήνα, 1974.

Ἰ ἄ σ ω ν Ε ὕ α γ γ ἔ λ ο υ : Κομπιούτερ, Α. Καραβία, Ἀθήνα, 1974.

Δ ι ο ν. Ν ι κ ο λ ὄ π ο υ λ ο ς : Νοσταλγία καὶ Ὀνειρο, Θεσσαλικὴ Ἑστία, Λάρισα, 1973.

Δ η μ. Γ α λ ἄ ν η ς : Ἐξέδρα, Ἀθήνα, 1973.

Γ. Κ. Ἰ ω α ν ν ῖ δ η : Φιλοσοφικὴ-παιδαγωγικὴ ἀντίληψις τοῦ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης εἰς τὸν «Μέγα Κατηχητικὸν Λόγον» (ἀνατ.) Λευκωσία, 1973.

Κ. Χ ρ υ σ ἄ ν θ η : Ἱστορικὰ Δεδομένα σχετικὰ πρὸς τὸ Κίνημα τοῦ ἔτους 1931, (ἀνατ.), Λευκωσία, 1973.

** : Δελτίον Ἐπιστημονικοῦ καὶ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Ἀμμοχώστου, ἔτος 1972, Ἀμμόχωστος, 1973.

Π ἄ ν ο υ Ν. Π α ν α γ ι ω τ ο ὄ ν η : Τὰ τύπανα τῆς βρογχίτις, Δωδεκάτη Ὁρα, Ἀθήνα, 1973.

Γ ρ ἰ ἄ ν ν η Γ ο υ δ ἔ λ η : Οἱ Νομπελίστες τῆς Λογοτεχνίας, Δίφρος, Ἀθήνα, 1973.

Κ. Σ τ α μ ἄ τ η : Βουκολικὰ Εἰδύλλια, Ἀθήνα, 1974.

ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ

Στὸ τεύχος ἀρ. 159-160 καὶ στὸ κείμενο τοῦ Μ. Δημάκη σελ. 86 νὰ διαβαστῆ τὰ ἐξῆς: γραμμὴ 7: Ὁ ποιητὴς ἀνήκει στοὺς λογοτέχνες. γραμμὴ 10: ἡ διάθεσή του. γραμμὴ 16: κατατρώχει.

Ἡ Συνεργατικὴ Κεντρικὴ Τράπεζα Λτδ

δέχεται καταθέσεις πάσης φύσεως με νέα ὑψηλότερα ἐπιτόκια καὶ καλύτερους ὅρους ποὺ καλύπτουν τὴν δυνατότητα ἀμέσου συνάψεως δανείου ἔναντι καταθέσεων προθεσμίας ἐν περιπτώσει ἐπείγουσας ἀνάγκης. Εἰδικῶς ἐπὶ Καταθέσεων Ταμειυτηρίου πληρώνει τόκον πρὸς 5% ΕΠΙ ΤΟΥ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΥΠΟΛΟΙΠΟΥ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΣ ΠΟΣΟΥ.

Σκεφθῆτε καλὰ προτοῦ καταθέσετε τὰ χρήματά σας ἄλλου. Ζητήσατε πληροφορίας ἀπὸ τὰ Ὑποκαταστήματα τῆς Τραπεζῆς εἰς ὅλας τὰς πόλεις.

*Four of the
K E O
table wines
par excellence*

